

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 2005
20. ÅRGANG

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 2005

20. ÅRGANG

I redaksjonen:

Jon Mamen

Håvard Altern

Erling Diesen

Aase Hanna Fure

Asbjørn Lind

Thure Lund

Andreas Øvergaard

Historielagets styre:

Wermund Skyllingstad, leder/sekretær

John Arne Wendelborg, nestleder

Aase Hanna Fure, kasserer

Per A. Knudsen

Ragnhild Flannum

Liv Enger

Sigmund Heier

Björg Randi Hovde

Erling Løken

Historielagets adresse: Postboks 236, 3371 Vikersund

*Gamle Modums adresse: Jon Mamen
Fjerdingsstadveien, 3330 Skotselv
e-post: jon@mamen.no
Tlf. 32 75 30 65*

Layout og trykk: Caspersens Trykkeri AS, Vikersund

Innholdsfortegnelse:

OLAV SØRENSEN: Vi sku ha ti dom! Modum i 1905.....	3	HÅVARD ALTERN: Polemikk om republikk.....	32
ASBJØRN LIND: Unionsdebatten i Modum.....	11	JON MAMEN: Utlysning av prestestillinger i Modum rundt 1905	34
ARNT BERGET: Moinger skåler for freden 1905.....	21	ASBJØRN LIND: Modums udskud.....	35
JON MAMEN: Amlunds tale 7. desember 1905.....	22	THURE LUND: Hva gårdsgutten fortalte om Amlund	36
UKJENT: Blader av en 16-årings dagbok	24	THURE LUND: Han Nekkolai i Slåttebråtan	39
THURE LUND: Første 17.-mai i Vikersund etter unionsoppløsningen	25	ERLING DIESEN: Finnebostetningen i Modum	43
THURE LUND: 100-årsminner fra Modum.....	26	ASBJØRN LIND: Thorolf Eriksen og Vanførehjemmet	45
HÅVARD ALTERN: Torgeir Vraa – et hundreårsminne.....	28	PER OLE BUXRUD: 1. Åmot speidertropp gjennom 50 år. 1923-1973	54
HÅVARD ALTERN: Avisen Fremtiden etablerer seg i 1905.....	31	AASE HANNA FURE: En dyster St. Hansaften 1945	63

Vi sku ha ti dom! Modum og 1905

Folk på Modum som opplevde det, ga uttrykk for at de husket 1905 som et spesielt år. Før vi ser på det lokale grunnlaget for den opplevelsen, tar vi et sideblikk til storsamfunnet.

Norge var rundt århundreskiftet i stor forandring, ikke minst gjennom den store økningen av folketallet og endringene i bosettingsmønsteret. Ved folketellingen i 1801 talte den norske befolkningen knapt en million mennesker. I 1900 var tallet økt til over to millioner. Den største økningen var kommet etter 1850, så landet gikk inn i det nye århundret med en relativt ung befolkning.

Samtidig skjedde det store endringer i bosettingsmønsteret. I deler av landet flyttet mye av ungdommen ut. I Buskeruds amt, som det het den gang, gjaldt dette først og fremst dal og fjellbygdene - Numedal og Hallingdal og de mindre dalførene Sigdal-Eggedal og Sokndalen. Mange dro til Amerika eller til byene, men ikke så få endte «ut på bygdene» som det hette i Hallingdal. Da var Modum sammen med Eiker av de landkommunene der flest slo seg ned.

Folketellingene i perioden gir klar beskjed: I 1891 var folketallet i Modum 7717, i 1900 8985 og i 1910 10 532. På 20 år økte dermed innbyggertallet med vel 2300 mennesker. Dette betydde at Modum i 1905 var en kommune med stor tilflytting, og med mange yngre mennesker.

Årsaken lå først og fremst i industrietableringen. På Modum var den dominert av treforedlingsindustrien: Kongsfoss tresliperi, etablert alt i 1871, Embretsfoss i 1873, også opprinnelig tresliperi. Drammenselvans papirfabrikk, som ble etablert i 1876, er fortsatt i drift. I 1880- og 90-årene fulgte Haugfoss og Ramfoss tresliperier og Katfos cellulosefabrikk. Dette ble det mange arbeidsplasser av, godt over 1000 bare i papirindustrien.

I tillegg kom skogsdrift og fløting - og en liten armaturfabrikk, Westad armatur på Geithus, som til å begynne med produserte ventil- og kranutstyr til treforedlingsindustrien. Rundt de tre jernbanestasjonene Åmot, Geithus og Vikersund grodde det opp små stasjonsbyer med butikker og bolighus. Og meierier. Bøndene fikk marked for «nysilt mjælk» og fløte og ost, men også for kjøtt. Alle tre tettstedene hadde sine slaktere, Vikersund tidvis to. Dette

Treforedlingsindustrien vokste sterkt i Modum på slutten av 1800-tallet. Bildet viser Embretsfoss fabrikk, Åmot, på 1920-tallet. Bedriften var i en periode på 1900-tallet Modums største arbeidsplass. I bakgrunnen ligger Steinbru med bl.a. arbeiderboliger og øverst Holo med noen av Hologårdene.

betydde salgsjordbruk og økt interesse for husdyrhold. Nye låver og fjøs ga arbeid til tømmermenn og murere.

De største gårdene trengte egne folk til å stelle fjøset. Men jentene på Modum ville ikke gå i fjøset. Enda vrangere var jentene på Eiker etter sigende. De ville helst stå i butikk eller i det minste være innejenter, om de måtte ta tjeneste på gårdene. Her kommer de velsignede hallingjentene og andre «dælajenter» inn. De var oppvokst med seterdrift og dyrestell og ikke ødelagt av nymotens jaskeri. Det ble derfor som et munnhell på Modum at hvis du slo deg sammen med ei hallingjente, var du halvt framfødd, for «hu ærba mye og fordra lite, å i tillegg hadde'a handlag både med krøtter og mannfolk!»

Følger vi utviklingen fram til 1910, viser folketellingen at ca. 3500 var knyttet til primærnæringene jordbruk og skogbruk. Hele 4300 hadde ervervstilknutting til industri og håndverk. Primærnæringene var ikke lenger den viktigste næringsveien på Modum ved forrige århundreskifte.

Når det gjaldt styre og stell, hadde «nytida» i liten grad slått inn. Ordføreren på Modum i 1905 var Jens Sveaas, utgått fra en av bygdas beste bondeslekter. Fram til århundreskiftet og et tiår inn i det nye fikk det være som før - bøndene eide bygda og hadde makta. Og den overordnede rettesnora var den gamle bondepolitikken: Et kommunalt minimumshushold, dvs. så små kommunale utgifter som mulig.

Men nytida presset seg fram på mange vis. En av de viktigste sakene i 1905 var hvordan folk på Modum skulle få elektrisk kraft. I Gravfoss bygde Drammen kommune et stort kraftverk, nær sagt rett for øynene på moingene, og alle de store fossene i bygda var kjøpt opp og på utenbygds hender. «Bygdens beste menn» hadde sovet i timen. Modum sto uten fossefall som kunne bygges ut til bygdas beste.

Samtidig var det nye grupper av innbyggere som ville gjøre sin stemme gjeldende i lokalt styre og stell. De første faresignalene kom alt rundt 1890. I 1888 stiftet håndverkerne på Tangen i Vikersund Vikersund arbeiderforening. Sentrale personer i denne var «Jonse-smeane» Lars og Anders Johnsen. I et intervju jeg hadde med Gulbrand Granum sist i 1970-årene uttrykte Gulbrand seg slik: «Smietråkka på Tangen var det første stellet herover det blei prata politikk. Der fikk bøndene hestane sine skodd og passet sitt påskriv!»

Bak stiftelsen av arbeiderforeningen øyner vi en strateg - Christoffer Hornsrud. Han drev handelsforretning på den andre siden av brua. Alt i 1890 gikk en i demonstrasjonstog 1. mai i Vikersund. Parolene var for alminnelig stemmerett, arbeiderbeskyttelseslover og statens forpliktelser overfor syke og gamle.

I 1890-årene ble noen av disse opposisjonelle innvalgt i herredsstyret på Venstres liste. Mest ut av seg gjorde Christoffer Hornsrud og etter hvert en tilflyttet lærer Torgeir Vraa, ansatt på Kongsrudskolen i

1890. De fremmet bl.a. krav om fritt skolemateriell i folkeskolen og opphør av anbudsutsettelse av pleietrengende gamle! Noen få år inne i det nye århundret hadde de to urokråkene avansert: Vraa satt på Stortinget, Hornsrud var blitt formann i Det norske Arbeiderparti. Ikke så urimelig da at det ble stiftet et eget kommuneparti av DNA på Modum i 1904.

Å bygge en egen norsk identitet, en norsk nasjonalfølelse var en forutsetning for å hevde norsk selvstendighet overfor Sverige. Loven om folkeskoler på landet fra 1860 betydde at de aller fleste som var født i de fire siste tiårene av 1800-tallet lærte seg å lese, skrive og regne. I tillegg fikk de lære litt naturkunnskap, geografi og historie.

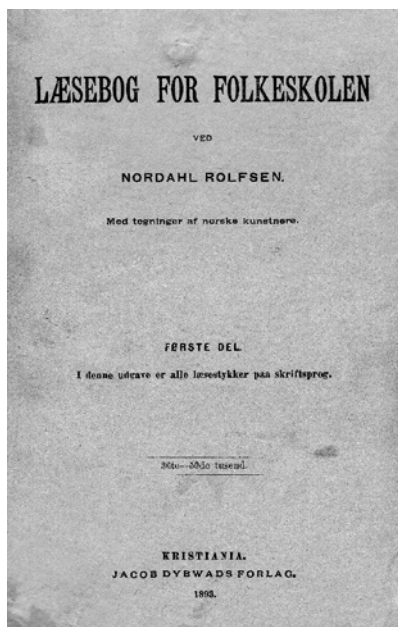
For oss er historieundervisningen mest interessant. Denne var i stor grad bygget på Snorres kongesagaer og P.A. Munchs studier av norsk middelalderhistorie. De kunne fortelle om Norges stolte fortid som selvstendig nasjon ledet av djerne konger. Utgravningene av Gokstadskipet i 1880 og Osebergskipet i 1903 bekreftet dette til fulle. Det siste må ha virket nærmest som et «nasjonalt kick».

Lærere var sterkt engasjert i det folkelige og det nasjonale. Om de ikke bar like stolte navn som en av Modums lærere som presten hadde gitt Tambar-skjelve som mellomnavn, hadde de med seg en solid nasjonal ballast fra lærerseminarene.

Diktningen støttet langt på vei det norske selvildet som historieundervisningen la opp til. Vi tar med

Fra 1. maidemonstrasjonen ved Embretsfoss Arbeidersamfunn i 1907 eller 1908.

Omslaget på Nordahl Rolfsens «Læsebog for folkeskolen. Første del». Det utkom fem bind i perioden 1892-1895. Bøkene kom i flere omarbeidede og utvidede utgaver og er de mest brukte lærebøker i Norge noensinne. Bøkene hadde et allsidig utvalg tekster, både skjønnlitterære og faglitterære. De inneholdt også illustrasjoner av norske kunstnere. Bøkene betydde mye for å gi barn en forståelse av norsk identitet og nasjonalfølelse.

et vers av Claus Frimanns «Birkebeinersang». Den var blitt folkeeie alt før 1814.

*Under dun at varme - hvite, bløte arme
var ei nordmanns vis
bruke sten til hodepute når han var i marken ute
det var nordmanns vis.*

Den nasjonale sangskatten økte sterkt i siste halvdel av århundret. Ofte ble det smørt tykt på. Hør for eksempel hva Åsmund Olavsson Vinje tilla forfedrene av bragder i sangen «At far min kunne gjera»:

*Han lærde franskmann fikta, og finna ridderoerd
og engelskmannen dikta og hava sjøen kjær.
Og fremst han sto i lina, og rett han styrde den.
Frå Skotland til Messina han skapte styresmenn!*

Gjennom skolens sangundervisning ble denne og andre sanger med «oppbyggelig nasjonalt innhold» prentet inn i stadig nye årskull av norske skoleelever. Det må ha slått an. Ikke før var elevene ute av folkeskolen, så stiftet de ivrigste av dem sangkor og framførte det nasjonale budskapet frivillig, - og enda til firstemt! «Kommer ikke Olav Tryggvason?» Den norske selvfølelsen vokste.

En ting var Olav Tryggvason. Den andre Olaven, den hellige, kom allikevel til å spille en mye viktigere rolle nasjonalt. Alt i middelalderen var han utropt til «Norges evige konge», og hadde fått sin egen festdag i det katolske kirkeåret, Olsok, 29.juli. I 1880- og 90-årene tok en opp igjen Olsokfeiringen, og ga den et sterkt nasjonalt preg.

På Modum hadde hellig Olav på et vis sitt eget kultsted, St. Olafs bad, grunnlagt av H.. A. Thaulow i 1850-årene. Mye av behandlingen var knyttet til inntak av jernholdig kildevann, som badegjestene

kunne drikke direkte av St. Olafs kilde. I festsalen på Modum bad kan vi fortsatt beundre en silkefane der St. Olaf er hovedmotivet.

St. Olafs bad ble for Modum et kikkhull til det nasjonale åndslivet. Her holdt både Bjørnson, Ibsen, Vinje og andre av tidens kjendiser taler. Så tidlig som i 1860 kom forresten Vinje til å raljere over hvordan det ville gå dersom kvinnene fikk stemmerett. «Då ville dei røysta inn vene raudlette gutar og dansemeistrar,» mente han. At de ville stemme inn kvinner, kunne han visst ikke tenke seg.

Ellers benyttet Badet seg av en rekke «nasjonale rekvisitter» som bunadskledde jenter i kildehuset, de skjenket opp det helsebringende vannet til badegjestene, og lurblåsning som morgenrevelje for søvnige gjester. Men St. Olafs Bad var avhengig av å trekke til seg gjester fra den skandinaviske overklassen, og holdt en lav nasjonal profil sist på 1800-tallet. Da kong Oscars sønn prins Carl gjestet Badet i 1890-årene, ble han æret med at en av villaene fikk prinsens navn.

Mens nordmennene stort sett ønsket å svekke unionen, var det uttalt svensk politikk å styrke båndene. Ett av mottrekkene mot norsk nasjonalisme var opprettelsen av Nordiska Museet i Stockholm. I 1880-årene fartet det svensker over deler av Modum, Sigdal og Krødsherad og kjøpte opp oldsaker og bondeantikviteter. Nordiska Museet har fortsatt 11 gjenstander fra Modum, og ganske mange flere fra Sigdal i sine arsenaler.

Prosessen som førte til unionsoppløsningen, var naturligvis politikk på nasjonalt og dels internasjonalt plan. Beslutninger gjort på lokalplan virket ikke inn. Det lokale perspektivet blir dermed å registrere reaksjonene på de beslutningene som ble fattet av regjering og storting i 1905.

En av de store endringene i landet som helhet rundt 1900 var at alminnelige folk begynte å lese aviser. Utviklingen i vårt distrikt illustrerer dette til fulle. Sist på 1800-tallet var det bare en avis i nedre Buskerud amt, den konservative *Drammens Tidende* (og *Buskerud Blad*). I 1904 fikk Modum sin første lokalavis, *Oplandske Tidende*, trykt og utgitt i Vikersund, «upolitisk organ for Drammens oppland og Hallingdal». Alt året etter, i april 1905, startet Arbeiderpartia-avisen *Fremtiden* i Drammen. Redaktør var Torgeir Vraa. Disse tre er dermed de viktigste referansene til hvordan lokalmiljøet opplevde unionsoppløsningen. Denne artikkelen bygger i det vesentligste på oppslagene i *Oplandske Tidende*.

Med tre aviser i distriktet, daglig togforbindelse til Kristiania, og med telegraf og telefon slår det en hvor velinformert og tett på de nasjonale begivenhetene en var også lokalt. Polemikken i avisene var godt i gang allerede i 1904, og det er derfor ikke rart at *Oplandske Tidende*, heretter forkortet til *OT*, alt i januar og februar 1905 hadde artikler med negative hentydninger om svenskene. Ikke mist ble den sven-

Fra folkeavstemningsdagen 13. august 1905. Breidablikk, Åmot.

ske kronprins Gustav fremstilt som lite norskvennlig.

Som ledd i den nasjonale mobiliseringen av opinionen ble det holdt et stort folkemøte på Breidablikk på Åmot den 5. mars med mer enn 300 frammøtte. Temaet var den alvorlige politiske situasjonen som ble grundig gjennomgått av de tre talerne, redaktør Wulfsberg, dr. Jansen og lærer Skard. Det var ingen diskusjon, men det ble fremmet en resolusjon til det norske storting der en anmodet om at «enhver yderligere forhandling med Sverige om konsulatsagen måtte avvises, og at det måtte fattes vedtak om eget norsk konsulatvesen.»

Det ser dermed ut til at hensikten med møtet var ren nasjonal mobilisering.

Utover i april ble unionssaken fulgt tett opp med stadig nye oppslag. Forslag fra Sverige om nye forhandlinger, avskjedssøknad fra den svenske statsminister Bostrøm, og intervju med Fritjof Nansen, der han oppfordret til størst mulig oppslutning om feiringen av 17.mai. Selv fulgte han opp med flammente tale på Akershus festning på nasjonaldagen, der han mantede til mobilisering for norsk nasjonal frihet - om nødvendig også med militære maktmidler.

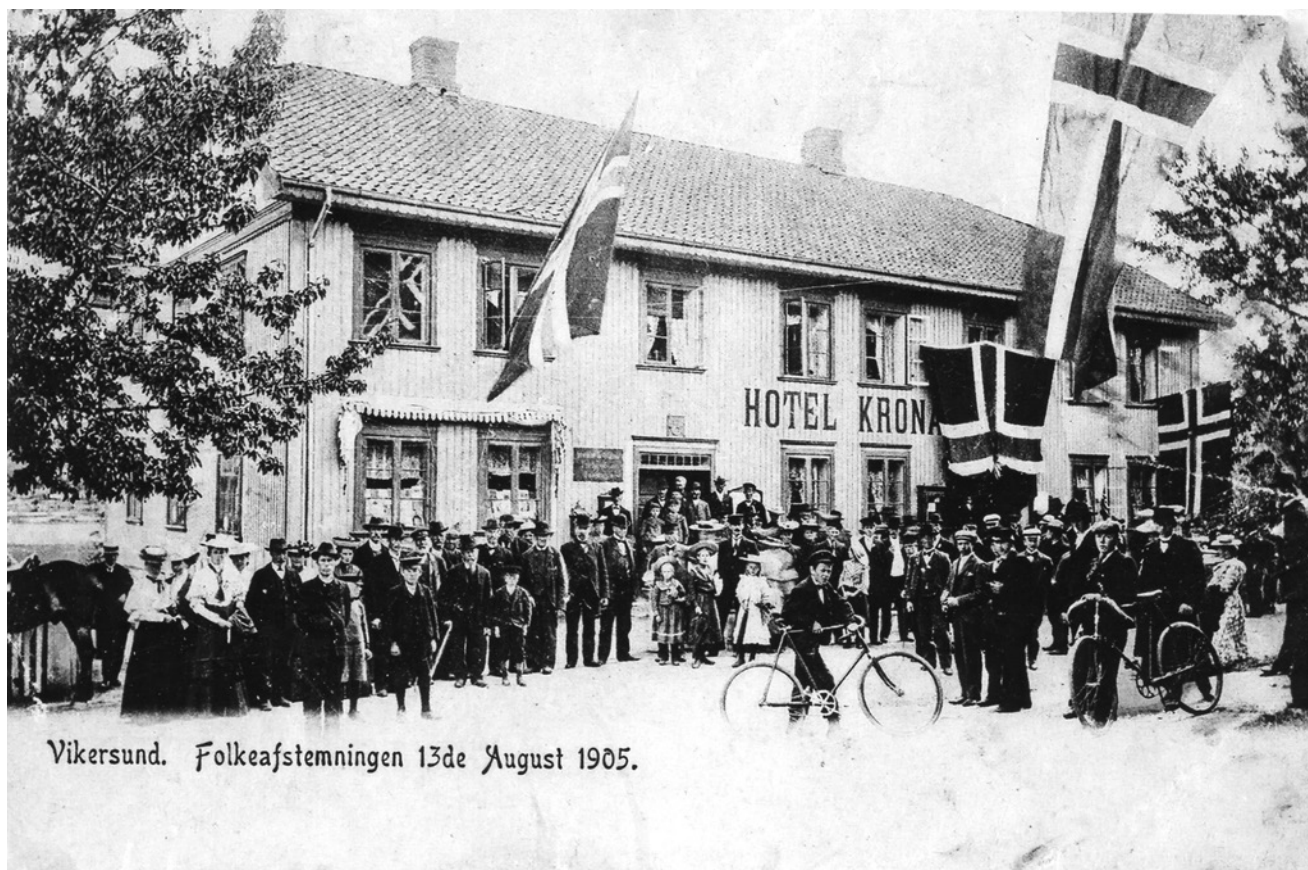
På Modum ble nasjonaldagen feiret med 7-800 mennesker til stede ved Heggen kirke, og taler bl.a. av sokneprest Amlund og lærer Peder Skard. Talerne

trakk fram den historiske parallell mellom 1814 og 1905 i Norges kamp for selvstendighet. En særlig inderlighet fikk nasjonalsangens strofer: «Og som fedrene har kjempet, mødrene har grett. Har den Herre stille lempet, så vi vant vår rett!» Som vi ser, mente en seg å ha Gud med på laget - mot svenskene. Svenskene hadde sikkert også et godt forhold til sin.

Alt tidlig i 1890-årene var 17. mai blitt brukt til nasjonal mobilisering. I 1905 anså en dette som ekstra påkrevet. 18. mai vedtok odelstinget enstemmig loven om eget norsk konsulatvesen. 7. juni ble vedtaket fulgt opp med stortingsvedtaket om at «foreningen med Sverige under en konge er oppløst».

Pinsehelgen bare en uke etter stortingsvedtaket forløp fredelig lokalt. En kunne for eksempel løse billett på dampbåten Aktiv som kjørte forlystelsesturer mellom Vikersund og Sundvollen med avstikker til Svangsstrand, eller gå på Frelsesarmeens pinsemøter i deres nybygde lokaler på Tangen i Vikersund. Men kirkesøkningen var stor. Der ble kunngjøringen av 7. juni fra Norges Storting til det norske folk lest opp fra prekestolen.

Det eneste lokale som ellers kunne kobles til den spente situasjonen var det store skytterstevnet på Krøderen annen pinsedag i Buskerud skyttersamlags regi. Dette var i 1903 oppgitt å ha 1031 skyttere, i 1906

Fra folkeavstemningsdagen 13. august 1905. Hotell krona, Vikersund.

hele 1582 med 906 geværer, hver med 30 skudd. Av disse var hele 593 Krag-Jørgensen-geværer. Skytter-samlagets formann i 1905 var fanejunker P. H. Gundhus fra Modum.

Så, 13. august kom folkeavstemningen om unionsoppløsningen. Dette var sammen med kravet om å ødelegge grensefestningene hva svenskene forlangte for i det hele tatt å ville forhandle om oppløsning av unionen. De ville forsikre seg om at Stortinget hadde folket i ryggen.

OT hadde store oppslag om hvilke regler som skulle følges. Stemmeberettigede var menn over 25 år, og som hadde vært bofast i landet i minst fem år. Det var tre stemmesteder i Modum: For Søndre Modum på Breidablik i Åmot, for Nordre Modum på Krona i Vikersund og for Snarum på Snarum skysstasjon. Den lå ved kirken.

Bekjentgjørelsen ble gjentatt i hvert nummer til og med lørdag 12. august, og det kom stadige oppfordringer om å delta ved valget. Sterkest ble det dagen før valgdagen der en utropte valgdagen til «*Fedrelandsvennernes mønstringsdag*» og avsluttet med følgende parole: «*Den nordmand der ikke i morgen legger sit JA i valgurnen, forråder sit fedreland!*»

Av Modums stemmeberettigede befolkning utgjorde fabrikkarbeiderne en ny gruppe. Svært mange

av disse bodde i Geithus. Det kan være naturlig å se om det kan spores avvikende holdninger til unionsoppløsningen hos denne gruppen. I den grad dette lar seg besvare, synes svaret å være et snarere tvert i mot.

Geithusingene hadde lang vei til stemmelokalet. I søndre Stalsberg skulle det stemmes på Breidablik i Åmot, en tur på ca 6 km. Men en visste råd for å sikre oppslutning. 12. august sto følgende bekjentgjørelse i OT: «*Valgdagen 13. August samles vælgerne fra Geithus for å gå i samlet tog til stemmelokalet med hornmusikk og flag i spidsen for at avlegge sit Ja! Udgang precis kl 1 fra Geithus.*»

Nordre Geithus stemte på Krona i Vikersund. Det var en kilometer kortere. Referatet fra avstemningslokalet beretter: «*Fremmødet var utmerket så det allerede fra begynnelsen var stor trengsel ved valgurnen, og ikke bedre blev det da den del av Geithus' stemmeberettigede som hørte til nordre Heggen kl. 1/2 3 marsjerede ind på pladsen under flyvende faner og for fuld musikk.*» I tillegg til Geithus musikkorps spilte et militært musikkorps «*fra det store tren som var stasjonert på Snarum.*»

Resultatet ble som ventet: Av 1747 stemmeberettigede hadde 1611 svart ja. De resterende var nok folk som ikke hadde stemt. Neistemmer fra Modum ble

Militermanøver Hvalsmoen 1905.

ikke oppgitt. På landsbasis ble det registrert 368 211 ja-stemmer. 184 hadde stemt nei.

Kvinnene hadde ikke stemmerett. De kjørte for første gang sitt eget løp ved å holde sin alternative folkeavstemning i form av en underskriftskampanje formet som en adresse til regjering og storting med støtte til avvikling av unionen. 10. august 1905 fortalte OT at det var oppnevnt en aksjonskomite på Modum med 15 medlemmer. Disse var: Camilla Olafsby fra Snarum, Netta Nordtorp fra Østmodum, Inga Gregersen, Østmodum, Gustava Amlund, Heggen, Birgithe Røgeberg, Vikersund, Kristine Skretteberg, Sysle, Martha Gregersen, Vikersund, Anna Olsen, Geithus, Gullaug Sundby, Åmot, Andrea Dignæs, Gunhild Sollie, Randine Krona, Ragnhild Jansen, Petra Øren, og Martha Borgen, alle fra Vikersund. De to siste var henholdsvis nestformann og formann i komiteen.

Vi kjenner ikke i detalj hvordan underskriftskampanjen ble gjennomført. I Drammen hadde en eget «stemmelokale» for «Kvindernes adresse». At noe slikt fantes på Modum er lite trolig. Men i OT står det bekjentgjort at listene måtte være ferdige og levert før møtet i Stortinget 22. august, og litt senere en notis

med takk fra komiteen til alle kvinnene rundt i de forskjellige rodene i bygdene for innsatsen. Vi får bare konstatere at kvinnenettverk ikke er en nymotens oppfinnelse.

16. august 1905 sendte komiteens nestformann Petra Øren resultatet til Stortinget med følgende påskrift:

*Paa vegne af Modums kvinder har jeg herved den ære at oversende stortinget fortegnelse over de, som har givet 7. Junibeslutningen sin tilslutning.
Høiyagtelsesfuldt Petra Øren.*

Adressen hadde 2180 underskrifter. Og enda mer imponerende - samlet inn i løpet av en ukes tid! På landsbasis ble det samlet 245 000 underskrifter. Både i forhold til oppslutningen på landsplan og ikke minst i forhold til avgitte stemmer på Modum, viste bygdas kvinner et oppsiktsvekkende engasjement. Hadde det vært valg, ville avisene ha ropt om kvinnekupp. Men som vi vet, gikk det mer enn 60 år før det skjedde på Modum.

Hvem var nå disse kvinnene? Jo det var kona til soknepresten, ei lærerinne, ei lærerfrue, bondekoner

fra noen av bygdas største gårder og ikke minst kvinner som drev selvstendig erverv. Av disse skal Martha Gregersen ha vært spesielt ivrig, i følge muntlige opplysninger jeg har fått. Hun var ensilig, drev egen systue i Vikersund, men kom fra en av bygdas mest velholdne familier, vokst opp på Tveiten nord for Vikersund.

Det er en merkbar konsentrasjon rundt Kronagården i Vikersund. Det radikale miljøet var flyttet over brua fra håndverkerne på Tangen og til myndige kvinner i den nye stasjonsbyen. De hadde sine læremestre. Ikke lenger unna enn i Drammen syklet det rundt et fruentimmer med navn Betsy Kjelsberg. 40 underskrifter fra Modum var avgitt i Drammen. Det tyder på kontakt dit.

Dessverre kjenner vi ikke hvilke politiske diskusjoner kvinneaksjonen avstedkom rundt kjøkken og stuebord på Modum. Men det er ikke vanskelig å se for seg fru Gustava Amlund på Heggen som klapper sin nasjonalt oppstemte sokneprest på skulderen og spør: «Kjære Mathias, synes ikke du også det snart er på tide at vi får et ord med i laget?»

I Sverige la de merke til kvinnes underskriftsaksjon. Den svenske generalstaben oppsummerte at nordmennene, basert på historiske erfaringer, ikke var enkle å ha som fiender. Særlig kvinnene skulle være vanskelige. Norske kvinner la for dagen en særlig fanatisme, slo de svenske generalene fast.

Stemningen var spent, det var langt fra sikkert at svenskene ville gi fra seg Norge uten sverdslag. Utpå høsten ble militærmanøvrene, som det hadde vært flere av om sommeren, avløst av alminnelig mobilisering. Avisene meldte om at den norske hæren talte 28 000 mann. Svenskene skulle ha 40 000 under våpen.

Den ene av bestefedrene mine var med. Fra gammelt av mobiliserte moingene sammen med telemarkinger og numedøler. «Ja, vi møtte nå opp på Vikersund - stasjon som vi hadde fått beskjed om,» sa'n bestefar. «Det var satt opp eget tog fra Notodden til Hønefoss. Men da toget kom, var det bare så vidt vi torde bli med. For det var fullt av telemarkinger og numedøler som tura og sloss, og det var ikke ei hel vindusrute igjen i vognene! Det var karer som var i krigshumør! Men vi lurte oss nå med, å på Hønefoss-stasjon sto offiserer fra Helgelandsmoen å tok i mot oss. Å dom stelte oss opp, å marsjerte oss nesten tel Jevnaker før vi snudde ut att tel Helgelandsmoen.»

Etter hvert ble bestefar og en del andre stasjonert på Raufoss. Som hestevant kavalerist skulle han og en til kjøre firespann av hester med ammunisjonsvogn, og ellers passe på ammunisjonsfabrikken.

Mange var engstelige for de som var utkommandert. Flere eldre på Modum har fortalt om det. Da Karlstadforhandlingene var vel i havn, var det tydelig at en trakk et lettelsens sukk.

Det selvstendige Norge måtte ta en avgjørelse om statsform. Skulle landet være republikk eller monar-

Det ble gjort stas på alle som hadde vært ute i 1905. I 1906 lot staten prege en minnemynt til alle som hadde deltatt. Som så mange andre fikk Olaf Røed loddet på en hempe og festet sølvtokronen på klokkekjedet. Bildet viser minnemynten og klokkekjedet etter Olaf Røed.

ki? Straks etter at Karlstadforhandlingene var avsluttet, reiste en gruppe stortingsmenn fra Arbeiderpartiet og fra den radikale fløyen i Venstre saken. Når så den påtenkte kongen, prins Carl av Danmark, ytret personlig ønske om folkeavstemning, måtte folket spørres nok en gang.

Selv om det fra mange hold nærmest hadde vært sett på som en selvfølge at en selvstendig norsk stat også måtte ha sin egen konge, viste det seg nå at mange slett ikke var enige. Fra radikalt hold så en kongedømmet som en mulig alliansepartner for borgerskapet i kampen mot den voksende arbeiderbevegelsen. Flere røster hevet seg for at republikk var fremtidens statsform, og at kongedømmet hørte fortiden til. Argumentene i lokalavisen var så langt jeg kan registrere de samme som ble ført i marken i hovedstadsavisene.

Med en stor gruppe av industriarbeidere og håndverkere kan avstemningen om statsform til en viss grad være et mål på om det hadde foregått noen politisk radikalisering av arbeiderbefolkningen på Modum. OT hadde flere større oppslag der det ble tatt til orde for republikk, bl.a. ble det referert en tale av finansminister Gunnar Knutsen, som varmt tilrådte republikken.

Folkeavstemningen ble avviklet over to dager, lørdag 12. og søndag 13. november.

9. november sto et opprop i OT til Modums stemmeberettigede menn, der en fremholdt at det nå var om å gjøre at Norge kunne hevde sin internasjonale stilling, og at dette best kunne sikres «ved at samle os om den forfatning, fedrene paa Eidsvold gav os i 1814», dvs kongedømme. Underskriverne var Thor Gustad, formann i Modum moderate konservative forening og P.H. Gundhus, formann i venstreforeningen.

Avstemningsresultatet på Modum ble 1297 stemmer for kongedømmet. 205 stemte for republikk. Oppslutningen om kongedømmet må ha vært betydelig også blant håndverkere og industriarbeidere. Radikaliseringen skulle komme i tiåret som fulgte.

Alt i 1906 ble Anna Larsen som første kvinne valgt inn i Modum herredsstyre på Arbeiderpartiets liste. Hun var gift med baker Hans Larsen i Vikersund, drev kafé i Vikersund og var dermed stemmeberettiget og valgbar til herredsstyret.

Ingen av kvinnene som var med i «aksjonskomiteen av 1905» ser ut til å ha engasjert seg i kommunepolitikken. Men kvinnene fikk som vi vet alminnelig stemmerett i 1913. Samme året fikk Arbeiderpartiet flertall i Modum herredsstyre, og begynte en omfattende omorganisering av kommunen. I samtiden fikk det tilnavnet *kommunesosialisme*, brukt som skjellsord i den borgerlige pressen. Det innebar at en gjennom kommunale tiltak prøvde å skaffe alle en minimumstrygghet i tilværelsen.

I ettertid virker det som begivenhetene i 1905 ble ganske fort glemt. Det skjedde så mye nytt, verden forandret seg så fort. I 1914 begynte det til og med en

verdenskrig! Men for dem som opplevde 1905, kom det nok til å stå som et merkeår. De ene av besteforeldrene mine giftet seg det året. I finstua husker jeg det var to store bilder på veggen. Det ene var et oljetrykk av Eidsvoll-bygningen. Det andre av en stor dampbåt på et stormfullt hav. Det forestilte kong Haakons overfart til Norge 25. november 1905. Begge bildene hadde gullramme. Det hang mange slike bilder i finstuene rundt i Norge. Det var noe eget med 1905.

Den siste jeg hørte snakket om unionsoppløsningen av de som hadde opplevd det sjøl, var kameraten til bestefar, Olaf Røed. En gang sist i 1950-årene da han var på besøk, kom praten inn på 1905.

Da blei'n Olaf ivrig og la ut om åssen det hadde vært å ligge på grensevakt mot svenskene. «Vi sku' ha ti dom. Jaggu, vi sku' ha ti dom!» sa'n Olaf, og slo i bordet.

Andreas Svensrud i kongens klær 1905.

Unionsdebatten i Modum

Spørsmålet om Norge skulle frigjøre seg fra Sverige, eller om man skulle beholde unionen, var noe som også i Modum preget det offentlige ordskiftet og diskusjonene folk imellom. Interessen for saken var kanskje større her enn mange andre steder. Det ble arrangert flere møter med fremtredende nasjonale og lokale størrelser i løpet av året, deltakelsen ved de to folkeavstemningene var stor, og en underskriftkampanje blant kvinner fikk usedvanlig høy tilslutning.

Opptakten

Vår viktigste kilde til hva som foregikk på Modum i begynnelsen av 1900-tallet er *Oplandske Tidende*, i noe mindre grad *Drammens Tidende* og *Fremtiden*.

I alle tre avisene finner vi artikler, særlig lederartikler, som viser at det var stor interesse for unionsspørsmålet, og at det var en stor majoritet som ønsket oppløsning. Moingene hadde, spesielt i *Oplandske Tidende*, god anledning til å følge begivenhetenes gang. Så å si i hvert eneste nummer har avisen lederartikkel om noe som har med unionen å gjøre. Den 4. februar heter det for eksempel om unionen at:

Sverige finder den av interesse, forsaavidt som det har brug for Norges hjælp til at forsvare sit eget omraade. Men naar det gjælder forsvaret av Norges omraade, har Sverige ingen egen national interesse derav.

Noen dager senere, den 7. februar, lyder overskriften «Konsulatsagen». Denne saken gjaldt som bekjent om Norge skulle ha egne konsulter rundt om i verden, noe som gjennom årene var blitt viktigere og viktigere for Norge, i og med at landet var blitt en større og større skipsfartsnasjon. Den svenske statsministeren Erik G. B. Boström hadde satt opp seks punkter, de såkalte lydrikepunkter, som var uakseptable for Norge. Avisen maner likevel til å tenke seg nøye om, og ikke foreta seg noe man kan komme til å angre på, men er fortørnet over svenskenes krav og maner til samhold:

Den ligefremme h a a n, som fra enkelte svenske hold vises os, maa mødes av et ubrødelig samhold fra vor side om gjennomførelse av saken, som vi a l d r i g fraviger, naar vi først har fattet vor beslutning. Kun paa den maade kan der engang bli slut paa denne evindelige sag, og en avslutning, som vi er tjent med.

Lad os fatte vor beslutning efter moden overveielse og

saa staa «enige og tro til, indtil Dovre falder», om vor beslutnings gjennomførelse.

En uke seinere, den 16. februar, er tonen ytterligere skjerpet. Overskriften lyder nå: «Det er handling, der forlanges!» Og inne i artikkelen heter det:

Det norske folk er enigt om at avvise alle svenske overhøihedskrav. Det er endvidere enig om konsulatsagen og om, at det vil ha den gjennomført. - N o g e t a n d e t f o r e l i g g e r i k k e. [...] Det er oprettelse av eget norsk konsulatvæsen, det norske folk nu forlanger.

[...]

Vort folk har en storslagen saga. Vi har rige minder at leve paa. Men vi kan ikke bare leve paa de «årrika minnen». Vi maa se fremover. Vort maal maa være at leve et endda rigere liv, end vor saga nogengang i fortiden ved at mælde om. Det norske folks saga maa bli endda rigere paa stordaad.

Den 21. februar står en artikkel av Fridtjof Nansen på lederartikkelens plass, og overskriften er «Mod». Nansen går til kraftig angrep på politikerne, som i konsulatsaken har gått fra kompromiss til kompromiss. Og han fortsetter:

Men nu vil vi ikke længer, nu vil vi ikke have det slig stelt for os, at vi efter denne dag skal maatte skamme os ved at være nordmænd. Dette gaar paa vor ære løs., og nu vil ogsaa vi, som ikke er politikere have et ord med i laget.

[Politikerne] sier [de] ikke har mod til at ta ansvaret, og vil vælte det over paa vælgerne. Men er der da tvil om folkets mening nu?

I debatten ble det stadig henvist til vår historie, ikke minst til det som hendte i 1814. I avisene finner vi for eksempel stadig annonser for boken *Norge i 1814* av Yngvar Nielsen.

Unionens Tilblivelse.
75 Øre (bøstet) Den 10. Marts udf. om 1 Krone (indbundet)
of
Professor Dr. Yngvar Nielsen
Norge i 1814
400 Sider Text — 98 Illustrationer
Bøken kjøpes hos nærmeste Boghandler eller hos
J. M. Steenersen & Co.s Forlag,
Christiania

Annonsen *Drammens Tidende*
1. mars 1905.

Folkemøte på Breidablikk, Åmot, 5. mars

Den 4. mars finner vi rykket inn i *Oplandske Tidende* en stor annonse med innbydelse til folkemøte «i anledning den politiske situation» på Breidablikk i Åmot, som den gangen tilhørte Den konservative Arbeiderforening. Slike folkemøter ble holdt en rekke steder rundt om. I Oslo var det folkemøte 10. mars, der professor Ernst Sars, Fridtjof Nansen og stortingspresident Carl Berner talte. I Modum holdt man seg til lokale personer, dr. L. Jansen, lærer P. Skard og redaktør J. Wulfsberg, men som vi skal se nedenfor, var de gode talere med gode kunnskaper, fornuftige vurderinger og sterkt engasjement.

F o l k e m ø d e

Undertegnede indbyder herved mænd og kvinder i Modum til
aa avgi møde paa "Breidablikk" paa Åmot søndag den 5te mars kl. 4 pr.
i anledning af den alvorlige politiske situation.

Talere:
Dr. L. Jansen
Lærer P. Skard
Redaktør J. Wulfsberg

En resolution vil bli fremsat til vedtagelse.
Ingen diskussion.

Chr. Bye landhandler	Hagb. Dedichen o.r.sagfører	L. Dedichen lege	H. T. Gunheim gaardbruger
P. H. Gundhus furer	Joh.s Hansen maler	Gunnar Haugerud gaardbruger	Jacob Herdal apoteker
L. Jansen læge	N. E. Skaar lensmann	P. Skard lærer	Kn. Tvedt lærer
	Hans Wiger gaardbruger	John M. Wulfsberg redaktør	

Annonseren er rekonstruert.

Oplandske Tidende tok opp innbydelsen på lederplass. Avisen skrev at den politiske situasjon hadde utviklet seg raskt, og at den hadde begynt å ta en vending som syntes truende. Avisen syntes situasjonen var uklar, og at det var viktig for sakens videre utvikling at man kunne få vite hvordan folket stillet seg. Avisen anbefalte sine lesere å møte frem og skrev:

Enhver nordmand gaar i disse dage sikkert med et brændende ønske om at faa være med og tilkjendegive sin mening i denne sag. Men skal mødet bli et virkelig udtrykk for, hva moingerne mener, bør det bli folksomt paa Aamot søndag.

Og folksomt ble det. Avisene meddeler tirsdag 7. mars at over 300 fant veien til Breidablikk, «hvoraf en del Kvinder». Da det kan være av interesse å se hvordan stemningen var, hvilke holdninger som gjorde seg gjeldende, hvilke følelser som kom til uttrykk, hvilket engasjement man la i saken, og hvordan man ordla seg, gjengir vi i det følgende de tre talene slik de ble presentert i *Oplandske Tidende*. Slik

kan man få et godt tidsbilde.

Først ut av talerne var dr. Lars Jansen, som var lege i Modum fra 1895 til sin død i 1909.

Dr. L. Jansens tale

Mænd og kvinder i Modum!

Der raader en alvorsfuld stemning nu i Norge. Thi broderriiget, vor unionsfælle, har villet sætte paa os lydriigemerket. Unionskomiteen, som vi nordmænd haabede endelig engang skulde bringe løsning paa den langvarige konsulatsag, resulterede i de 6 Bostrømske lydriigepunkter.

I god tro og efter svensk indbydelse rakte vi broderhaanden over grændsen paa grundlag av fuld ligestillethed mellem Norge og Sverige, og vi fik tilbage et slag i ansigtet, en forsmædelig forhaanelse av vor nationale ære.

Knytnæver var det som blev rakt os tilbage; broderfolket avsløredes pludselig som arvefienden, med hvem vi før i tiden har ligget i strid, og med hvem det ser ud til, at vi ogsaa for fremtiden skal faa kio?

I en næsten hundred-aarig union har Sverige ikke lært at glemme sine overhøihedstanker, lært at forstaa, at ogsaa vi nordmænd betragter os som et frit folk.

Det synes næsten ufattelig, at den svenske regjering vil optræde saaledes. Er det de bekjendte «ärorika minnen», som hr. Bostrøm mimrer tilbage paa og som lader ham drømme om fortidens magt og stolthed, saa at han glemmer den nøgterne nutid. Eller tror hr. Bostrøm, at han kan byde os, hva det skal være, i sikker forventning om, at vi ogsaa denne gang stikker fornærmelsen i lommen og det hele resulterer i en adresse.

Men hvis hr. Bostrøm tror dette, tager han fejl. Vi vil nettopp ikke stikke denne fornærmelsen i lommen. Hr. Bostrøm har ved sin hovmodige optræden med et slag samlet Norge til et enig folk, enig om, at nu skal konsulatsagen gjenneføres, hva det skal koste.

I over 90 aar har vi fundet os i, at vore udenlandske anliggender er blit styret av svenske embedsmænd.

Gang paa gang og under forhandling med vor unionsfælle har vi forsøgt at faa ændret dette forhold, der ikke er en fri nation værdigt.

Det er især om dette, at vi vil ha vore egne konsulter, at vi har kjæmpet.

Med en taalmodighed, som er beundringsværdig og som kun kan finde sin forklaring i vor fredselkende tænkemaaede og vort kolde nordboer-blod har vi fundet os i, at sagen er blit forpurret ved svenske overgreb.

Ministerkriser og derav flydende uro har vi taalt, vigtige, indre spørsmåal er blevne hindrede ved det evindelige unionelle kjævl.

Alt har vi taalt i haabet om, at den dag engang vil oprinde, da norske konsulter rundt om i verden bar vidnesbyrd om, at der er et frit land, som heder Norge.

Men nu er grændsen for, hva vi vil taale, naaet. Naar den svenske regjering for oppnaaelsen av vort retmæssige krav byder os saadanne vilkaar, at de stempler os som lydriige, brister vor taalmodighed.

Thi om vor ret her er der ingen tvil, ikke i broderriiget,

ikke engang hos hr. Bostrøm selv.

Hvor darrer ikke enhver ærekjær nordmand av harme over, at man tør vove at byde os dette.-

Fra Lindesnes til Nordkap staar nu landet enig om, at nu er det slut med forhandling, nu er tiden inde til handling og beslutning.

Enhver ærekjær nordmand forlanger nu, at konsulatsagen skal ordnes.

Kan det tænkes, at Sverige her vil stille sig hindrende iveien for et enig norsk folkeønske.

Det vil vi ikke tro. – Den svenske regering vil visse- lig vige tilbage for et saadant talsbrud og indrømme vore fordringer, og da vil der visselig inden unionens ramme kunne findes tilfredsstillende former til at ordne de egne konsulers virksomhed paa. –

Men skulde det hænde, at her Sverige vil stille sig hindrende iveien; skulde det, hva Gud forbyde, hænde at Sverige med magt vil hindre os i at gennemføre konsulatsagen, da skal det vise sig, at Norge forstaar at gennemføre sine retmæssige krav. –

Før vi taaler, at vor nationale selvstændighed besudles, før ofrer vi alt, hva vi eier, ja endog vort blod.

Vi er ikke mange, vi er et lidet folk; men der er en vældig magt hos et lidet folk, som med retten paa sin side forsvarer arnen mod fremmed overgreb. –

Vi vil ikke ufred; vi vil kun respekteres som en fri nation. – Ansvar for ufred her hviler udelukkende paa Sverige; et i sandhed frygteligt ansvar, som vel vil falde hr. Bostrøm for stort.-

Om maaden, hvorpaa konsulatsagn skal løses, kan der herske delte meninger; det er ikke for at stride herom, at vi idag er samlede her.- Det vil vi overlade til storthing og regering.-

Hva vi vil er, at der nu skal handles, ikke bare forhand- les.

Det er da til vort storthing og den nedsatte special- komite at vi ser hen i denne alvorfulde tid. Til landets bedste mænd satte paa sin fremskudte post for at værne om fædrelandets ære.-

I bange forventning staar nu Norges folk samlet om disse mænd. Vi har den tiltro til dem, at de skal vide at staa vagt om vore nationale interesser.

Rygter om uenighed mellem dem vil vi ikke tro paa. De vil ikke svigte Norges sag nu.

Vi vil ikke tro, at de er blevene magtstjaalne ved kron- prinsregentens privatskrivelse, hvori han opfordrer dem til at stikke den tilføjede fornærmelse i lommen og gaa til ny forhandling om end i videre former med de samme mænd, som har villet stemple os som lydrike.

Thi nu er ikke længere konsulatsagen det taktiske middel til at komme fremad i udenrigsspørsmålet. Nu er konsulatsagen blit vor nationale æressag. Derfor skal den ikke slippes, derfor vil vi nu ha den gennemført.

Bag storthinget staar i dag det norske folk i samlet fylking. For at det kan blive klart, hvordan folkemeningen er, samles vi og mange med os i dag til stevne, - og tusind- stemmigt vil kravet blive fra folket paa, at konsulatsagen skal gennemføres.-

Det politiske uveir, som er gaat hen over landet har feiet med sig gammelt partihad og strid, det har vakt sterke længsler efter den fulde selvstændighed indad saavel som udad. –

Et enigt folk staar nu samlet i kravet om handling og beslutning i denne vor nationale æressag, saa at grundlo- vens paragraf kan vorde fuld sandhed,

Et frit, selvstændigt, udelelig Norge.

Leve fædrelandet!

Dette foredraget varte nær innpå en halv time, og ble mottatt med stormende bifall. Det ble utbrakt et tre ganger tre hurra for fedrelandet, og så sang man «Ja, vi elsker dette landet». To dager etter, den 16. mars, gir Oplandske Tidende et «sammentrængt» referat fra lærer P. Skards tale.

Lærer P. Skards tale

Norske mænd og kvinder.

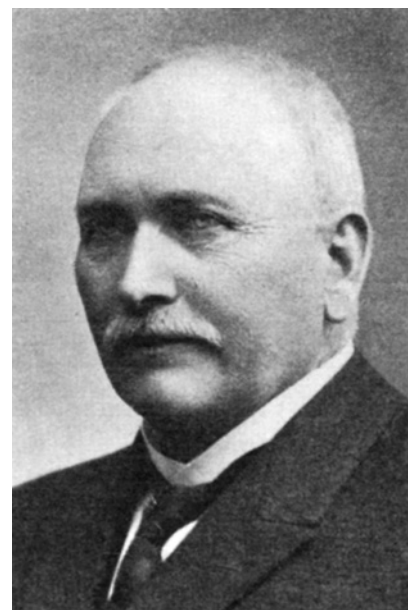
Vi befinner os nu ved et ganske betydeligt tidsskifte i vort folks historie. Der er saa mange ting, som tyder her- paa, og da først og fremst vort forhold til Sverige.

Vor historie siden 1814 har været en ihærdig kamp for vor selvstændighed, for at gennemføre grundlovens §1: Kongeriget Norge er et frit og selvstændigt rige.

Og under denne vor kamp har vi altid mødt modstand fra Sverige. [Vi kan nævne] herunder statholderstriden i 60-aarene og forfatningskampen i 80-aarene.

Altid er vi kommet i strid med vort broderfolk, hver gang vi har villet gjenreise selvstændighedens organer og kjendemerker saavel indad som udadtil. Dette er ganske merkeligt; thi de to lande gikk ind i unionen under ganske forskjellige forudsætninger:

Norge som et frit, selvstændigt og med Sverige lige- stillet rige; Sverige med den forudsætning, at Norge var

Petter Skard var lærer på forskjellige skoler i Modum fra 1892 til 1936. Ved hans avskjed fikk han stor anerkjennelse av skolestyret «for det lange og dyktige arbeide» han hadde nedlagt. Han fikk også Kongens fortjenestemedalje.

et hærtaget land, der skulde staa som et lydrike under Sverige.

Men efterhvert som denne svenske opfatning er blitt kjendt i Norge, og efterhvert som det svenske overhøihedskrav har gjort sig gjældende i norsk politik, - i samme grad altsaa, som man fra svensk side har arbeidet for, at svensk vilje skulde være norsk lov, - i samme grad har der i Norge vokset op en slægt, der har følt den bitre krænkelser herover, som derfor har følt det som en hellig pligt, at arbeide for ved hjælp av alle konstitutionelle midler at erobre sig et Norge, et demokratisk, selvstyret og et parlamentarisk regjeret Norge, ja, et Norge, der eier selvstændighedens organer ogsaa udadtil.

Nogle fik sin politiske vækkelse i 60-aarene, andre i 80-aarene. Og ved siden av denne kamp for gjennomførelsen av selvstændighedens organer indadtil i disse aar, formet der sig ogsaa hos den yngre slægt tanker om hvordan Norge skulde være n a t i o n a l t. Disse tanker kom først til udbrud i en klar og bestemt form i den Bernerske dagsorden i 1891. Da skede gjennombruddet; da begynte vort folks nationale vækkelse for alvor, og da begynte vi først at stille os bestemte maal for øie. Hermed har vi været optaget i de sidste 14 aar uden at komme av flækken.

Storthinget reiste konsulatsagen paa grundlag av den Maursundske dagsorden, som hævdet den ting, at det ene og alene er de norske statsmyndigheder, som har at gjøre med den sag, medens man vilde træde i underhandling med Sverige om avviklingen av fællesskabet.

Den 10de juni 1892 vedtog storthinget en beslutning om opprettelse av eget norsk konsulatvæsen og bevilgede av statskassens kontante beholdning indtil 50 000 kr. til de for denne plans gjennomførelse nødvendige forberedende forføininger.

Denne beslutning blev givet i form av en bevilgning og etter norsk grundlov har kongen intet «bevilgningsveto».

Da denne beslutning var vedtagen, blev der først voldsomme scener i statsraadaavdelingen i Stockholm. Derefter kommer kongen til Kristiania. Hans hensig var at nægte sagens fremme, et nyt bevis paa, hvordan unionen og unionskongen kan lægge sig paa tverke og stanse en stor velfærds- og æressag for Norge.

Nu var planen den, at naar ministeriet skulde behandle beslutningen i statsraad, saa skulde kongen nægte den sin sanktion, m.a.o. kongen skulde benytte sig av et bevilgningsveto, som grundloven ikke kjender. Men ministeriet Steen gikk ikke i den fælde.

Da det av kongens egen mund havde faaet vished for, at han vilde nægte den sin sanktion, indgav samtlige ministre sine avskedsansøgninger, uden at behandle den i statsraad. En efterfølgende regjering fik ta ansvaret for en eventuell sanktionsnægtelse.

Men kongen fik ikke dannet nogen ny regjering i 1892. Han bønfaldt den ene efter den anden; men ingen vilde. Kongen gikk maaned efter maaned uden at faa nogen regjering. Storthinget, som snart skulde skilles, blev opholdt. Dette var den saakaldte storthingets «streik». Det var alvorlige tider, vore politikere blev sat paa en hard prøve.

Det var nok mange, hvis haar blev graanet i de dage.

Saa gikk der rygter om, at kongen vilde reise fra det hele.

Det Steenske ministerium blev da opfordret til at bli siddende og ta sine avskedsansøgninger tilbake. Men det gjorde det alene paa det grundlag, at storthingets beslutning om konsulatsagen skulde behandles av kongen og avgjøres inden budgetterminens udgang 1893.

Hvorvidt denne eftergivenhed overfor kongemagten var klog eller ei, har der siden været delte meninger om. Men da sagen skulde gjenoptages i 1893 stod man der verre end før. Det Steenske ministerium gikk av, og Emil Stang dannede ny regjering paa grundlag av «forhandling» med Sverige i henhold til den svenske regjeringens udtalelse i protokollen av 14de januar samme aar. Dette var den berømmelige «broderhaand», som først i disse dage har aabnet sig.

Valgene i 1894 gav som resultat et storthing, der i 1895 i sin beslutning av 7de juni tog imod den udstrakte «broderhaand», efterat man inde i Sverige havde forberedt et morderisk overfald paa Norge.

Saa fik vi altsaa den 3die unionskomite av 13de november 1895, der sad sammen fra 5te december 95 til 23de juni 98. I komiteen sad 3 høire, 1 moderat og 3 venstre, til sammen 7 og ligesaa mange svensker.

Komiteens forhandlinger førte ikke til noget resultat. Det hele blev en grundig fiasko, ikke en eneste norsk blev enig med en eneste svensk. Men «broderhaanden» havde endnu ikke aabnet sig helt. Det skede først under den sidste forhandlingsfiasko mellem den norske og svenske regjering paa grundlag av kommunikeet. I «broderhaanden» laa der gjemt 6 lydrigepunkter, som Bostrøm slængte det norske folk i ansigtet, og disse lydrigepunkter er saadan, at:

«Ve hver en nordmand, som ei bliver hed saa tidt han disse maa skue».

Og efter at vi nu har gaaet forhandlingsveien rundt, staar vi akkurat paa samme standpunkt som i 92 uden at være kommet av flækken, men rigtignok rigere paa erfaring. Vi har strakt os saa langt som det er mulig for et ærekjært folk.

Men trods dette er det i disse dage fra kongemagten kommet tilbud om atter ny forhandling paa «en bredere basis». Dette maa man opfatte enten som ironi eller som en kold straale, der var beregnet paa at skræmme.

Det, der nu spørges om er, om vi ogsaa denne gang skal bøie av for svensk modstand og svenske trudsler, eller om vi skal mande os op til en kraftig viljeanstrengelse og si til folkets kaarne: nu vil vi ha greiet denne konsulatsagen, nu er det alvor?

Eller skal der en Bostrøm til for at vække det norske folk?

Nei, nu er taalmodigheden sluppet op. Nu behøver vi faste karakterer og sterke viljer til at hæve Norges ære og ret, saa skal vi seire.

Og dersom vi havde havt de 117 hos os her i aften, saa vilde vi si til dem: nu maa dere staa fast og urokkelig, svigt os ikke nu, vi skal være rygstød. Dette land er os for kjært til at bli haanet og tilsidesat. Vakt landet for skammen og skjendelsen.

«Her er sommervol nok» og «her er sædejord nok,» det gjelder bare om «at vi har «kjærlighet nok», kjærlighet til vort hjem og fædreland og troskab mod vort nationale regjeringsarbeide!

Dette foredraget varte i snau tre kvarter og ble også mottatt med et «stormende» bifall ifølge avisene. Nå var det «Jeg vil verge mitt land» som ble sunget. Siste taler var redaktør i *Oplandske Tidende*, John Wulfsberg, som representerte ungdommen.

Redaktør J. Wulfsbergs tale

Ærede forsamling!

Naar ogsaa jeg i dag tar ordet, saa er det, fordi jeg har villet, at der ogsaa skulde sies et ord fra de yngres rækker, fra dem, der nu staar paa tærskelen til det offentlige liv og dets mange sager.

Det er vistnok de ældre, der direkte har denne sags avgjørelse mellem sine hænder; men det gir ingen grund til os til at gaa som uinteresserede tilskuere.

Om ganske faa aar er det os, som skal overta styret og stellet her i landet, og da kommer det ikke saa ganske ud paa et for os, h v o r d a n den er, den arv, vi skal overta efter fædrene.

Det blir os ikke saa ganske det samme, om det er et lyd- r i g e, vi overtar, eller et frit og selvstændigt land.

De, som nu staar ved roret i gamle Norge, de overtog landet i et frit lands tilstand, og slig pligter de at gi det fra sig igjen til os, som kommer efter.

Er der noget rimeligere, end at vi kræver det og gir vort krav udtryk?

Vort land har været oppe i mange farer og mangen vanskeligere situation end den nuværende; men det kan sies høit: det har dog hidindtil gaaet ud av enhver av dem med æren frelst, slig at der dog, trods alt, har staaet respekt av os.

Skal det gaa anderledes denne gang?

Skal det være netop o s og v o r tid forbeholdt at være dem, der bryder de gamle traditioner, gir fra os den gjennem lang og tung kamp erhvervede selvstændighed og lar os paatrykke det lydrigestempel, fædrene har vidst at værgelandet for?

Jeg tror, det norske folk med mig vil svare tusindfoldigt: *n e i o g a t t e r n e i - d e t s k a l i k k e s k e!*»

Langt mer gaar vi allesammen i disse dage og darrer av harme over de forsmædelser, der er blit fædrelandet tilføiet og gjør op med os selv, at ogsaa vi skal vide at «holde den arven i stand, saa naar fædrane sjaa att paa jordi, dei kann kjenna sit folk og sit lann.»

Man har sagt os, at dette er saa selvsagt, at vi ikke behøver at manifestere, ikke behøver at holde folkemøder. Alle nordmænd er enige nu.

Nu, det ser heldigvis ud til, at den svenske haan, som er vist os, har git os saa nogenlunde ret til at si, at alle nordmænd staar enige her.

Vi ser en større national samling hos vort folk, end vi har seet paa 92 aar; men h v a d er det, vi er enige om? Jo,

for det første er vi enige om, at vi er enige, og for det andet ser det ud til, at vi ogsaa er enige om, at dermed faar det være nok.

Resten greier andre; men den tankegang er gammel og tiltaler ikke dem, der vil noget, og det vil alle vi, som er her i dag.

Vi vil kræve av vore offentlige mænd, at de nu verner landets ære, at de nu sier stop til alle forhalings- og forhandlingskunster, at de handler som repræsentanter for et frit selvstændigt folk.

Vi er fredsæle og ønsker ikke uvenskab med nogen. Vi ser gjerne, at vore representanter gjør mest mulig for at opretholde godt naboskab og venskab til alle sider, at de gjør, hva de kan for at fremme dette; men vi kræver ogsaa, at de, hvis man gaar landets ære og ret for nær, slaar knyt-næven i bordet og sier: «stop! Nu kan det være nok, nu forhandler vi ikke længer; men h a n d l e r, enten dere saa finder det smageligt eller ikke!»

Det hænder av og til, at man kan begynde at tvile paa sig selv og sit folk, om det er værdigt at være et selvstyret, frit folk. Saa meget interesseløshed, ligegladhed og slaphed kan man møde, at man gaar træt; men det er kun for et øieblik. En eller anden gnist tænder, og vi mærker, at naar det gjælder, da er vi nordmænd, vi ogsaa. Da lægger vi alt andet tilside og staar vagt om Norge!

Det er ikke saa rart, at vi til tider kan synes sløve. Vi er gaaet fra resultatløse forhandlinger til nye saadanne, fra ydmygelse til ydmygelse, fra nederlag til nederlag; men saa bentud forhaanet som denne gang er vi dog sjælden blevene, og derfor vaagner vi nu for alvor, og 92 aars indædt harme staar bag os!

Og hvorfor skulde det være annerledes? Lad gaa, at vi er veikere nordmænd end tidligere tiders nordmænd; men vi er dog ikke s a a veikere eller feige, at vi opgir vort dyreste eie, vor selvstændighed, uden slag!

Vi har den samme kjærlighet til landet, vi som de gamle tiders nordmænd. Vi elsker hver plet av det, hver sten, hver liden tue, og vi elsker den, fordi den e r v o r.

Den raar vi, og vi a l e n e!

Se paa landet en straalende solskinsdag som det ligger der i vaarens pragt, saa du nogensinde noget fagrere?

Se det sommer, høst eller vinter – det blir det samme – lige vakkert er det, landet dit – dit og mit – vort land.

Jeg tror, det gaar mangen en av os, som det gikk Gunnar paa Lidarende, at han fandt fædrelandet f o r fagert. Han kunde ikke forlade det.

Naar vi ser landet, som har fostret os, ser hvor uendelig herlig det er, hvilken skat vi eier i denne fosterjord, som gjennem fædres kamp er bevaret for os, da gir vi hverandre haanden og lover, at det landet, det er ikke alene vort: men det s k a l o g s a a vedbli at være vort.

Dets ære og selvstændighed taaler vi aldrig at se krænket!

Det landet vil vi staa vagt om og værgje – om nødvendig med vort blod. Og det vil vi i dag gi udtryk for – utvetydigt, greit og klart udtryk, som vi vil raabe ud over landet.

Man kan si: «vi er ikke saa mange.» Nei, men vi er heller ikke de eneste!

Har du seet en liden bækk, som bryder sig vei høit oppe

i fjeldet. Den vil energisk frem. Det er ikke store vandmassen, den fører med sig; men den gir sig ikke, den baner sig dog vei. Som den er der tusindvis av andre, og nede paa sletten flyder flere og flere av dem sammen til en.

Den blir straks ganske annerledes mægtig, og saa møder denne større atter paa sin vei lignende, og nede i dalbunden flyder de saa sammen til den brede, mægtige flod, der feier alt med sig.

Saaledes ogsaa med os. Rundt fra hele landet kommer de nu, bestemte og utvetydige, kravene om, at der skal slaas et slag for Norges sag nu, og tilsammenlagt udgjør de det norske folk, der viser for alverden, at nu er det alvor, nu er Norge beredt til at sætte a l t ind paa at bli respekteret som suveren stat. Saa enstemmig og saa sterk skal denne tilkjendegivelse bli, at den ikke løvner spor av plads for nogen tvil.

Den skal vise, at «vi vil os et land, som er frelst og frit og ikke sin frihed maa borge.»

Vi kræver Norges vei respekteret fuldt ud og forlanger av vore mænd, at de sørger for at saa skjer.

Resolusjon

Etter de tre foredragene trådte dr. L. Jansen på ny fram og leste opp et forslag til resolusjon:

Mænd og kvinder i Modum der finder Norges ære paa det dybeste krænket ved de svenske krav paa overhøiheid, kræver, at enhver yderligere forhandling med Sverige om konsulatsagen avvises og at beslutning om opprettelse av eget konsulatvæsen fattes uden unødige forhaling.

Resolusjonen ble vedtatt enstemmig med håndklapp. De tre talene gir inntrykk av hvordan stemningen var rundt om i landet. Den ble nok mer og mer intens ut over våren, og det hele kulminerte som vi vet med at Stortinget den 7. juni vedtok oppløsning av unionen.

Et mellomspill

Stortinget vedtok om unionens oppløsning 7. juni førte til at den politiske interessen økte ytterligere. *Oplandske Tidende* hadde hyppig lederartikler om saken, og så også sitt snitt til å utnytte saken for å få flere abonnenter, slik nedenstående annonse viser.

Sokneprest Amlunds tale 30. juli

Søndag 30. juli hadde flere ungdomsforeninger og avholdsforeninger stevne på Hæhre i anledning Olavsdagen. Dette stevnet hadde ikke hadde noen direkte forbindelse til de aktuelle politiske hendelser. Likevel har sokneprest Amlund flere henvisninger til dagens situasjon.

Den gryende arbeidsdag, som venter paa os

Der fortælles, at da statsminister Michelsen om aftenen den 7de juni var gjenstand for ovationer væsentlig af unge,

Regjeringen

nedlægger sit Mandati Stortingets Hænder.

Unionen erklæres opløst.

Regjeringen foreskaffer Sturet.

Adresse til Kongen.

En af Huset Bernadotte sættes som Regent.

Kongen protesterer.

Drammens Tidende 8. juni.

Hvem

vil ikke følge med i de for vort fædreland saa vigtige begivenheder, der i disse dage sætter alle sind i bevægelse?

OPLANDSKE TIDENDE

vil holde sine læsere á jour med begivenhedernes gang ved de ferskeste telegrammer.

Derfor abonner straks!

Ingen kan i denne tid undvære aviserne.

Annonse Oplandske Tidende 6. juni 1905.

skal han have udtalt: «Gaa hjem og læg Eder gutter, der er en arbejdsdag, som venter os i morgen» –.

Disse ord har sin store, dybe betydning. Det er 500 år siden Norge var saa frit som det er i dag. Nu er der fuld anledning til at øge dets velfærd; thi nu kan vi samle kræfterne om vort eget land uden at spille dem, saadan som vi hidtil har gjort med vort broderlige Sverige.

Nu gjælder det mer end hidtil at tage kraftig i, hver med sit arbejde, enten det er vort hjem, vort haandverk eller vor gaard det gjælder. Vi skal arbejde, som det gjaldt liv og død. Vi har gaaet sterkt frem i de sidste hundrede aar, baade hva kultur og kunst, folkemængde og arbejdsmuligheder angaar. Der er almindelig værnepligt ogsaa i fred, da kan alle være med. Dette maa alle tænke paa. Arbejdsfælter er der ikke mangel paa. Det daglige arbejde først og fremst., For dem, hvis interesser og livssyn ligger litt høiere, er der nok at stride for. D r i k k e o n d e t ligger endnu som en mare over landet og magtstjæler vort folk. Der falder en underlig hellig fred over landet, naar noget stort hænder det. En s æ d e l i g r e n h e d h o s d e u n g e. Mangen en mand gaar knækket gennem livet, fordi hans liv ikke har været saa rent, som det burde have været; og her gjælder det for os, som er unge, at tage fat og gjøre vort til, at slægten kan blive fri for rusdrikk, men fremfor alt blive en ren slægt.

Nu er hele verden fæstet paa os; enhver nation har sit at udføre i udviklingen, ligesom ogsaa enhver enkelt har sin særegne opgave at kjæmpe for; det vilde være daarlig, om saa ikke var tilfældet.

Det er en veldig missionstanke, dette vort folk i disse dage sender ud. Vort folk er ét folk. Den norske folkerøst sendes langt, langt udover! En stor, hellig mission. Naar vi kunde faa gnedet sønnen af øinene vore og se dette. Da biskop Bang ifjor kjørte over Hærehøgda, udtalte han til taleren: «Aanei, hvor vakkert her er, kunde man saasant faa de norske bønder til ret at frygte Gud og dyrke jorden sin.»

Opptakt til folkeavstemningen i august

Dagene frem mot folkeavstemningen om unionens oppløsning 12. og 13. august viser stort engasjement og hektisk aktivitet. Det blir rykket inn to forskjellige opprop undertegnet av kjente personer i bygda. Først ut er et opprop i *Fremtiden* 7. august:

Til vælgerfolket i Modum

Norges storthing retter det spøragsmaal til det norske vælgerfolk, om det er enig i den stedfundne opløsning af unionen med Sverige. Den 13de aug. skal dette besvares. Det er af den allerstørste betydning for en hurtig og fredelig afvikling af forholdet med Sverige, at hver eneste stemmeberettiget paa den dag gaar til urnerne med sin stemmeseddel for at gi sit enstemmige j a til unionsopløsningen.

Undertegnede retter derfor en intrængende opfordring til vælgerne i Modum om at møde mandjævnt frem. Alle som føler varmt for Norge og dets fremtid, og som har aabne øine for alt det store og velsignelsesrige, som det nuværende politiske gjennembrud vil føre med sig baade aandeligt og materielt, vil føle det som en ære og hellig pligt ligeoverfor fædrelandet at medvirke til, at folkeafstemningen blir et sandt udtryk for det norske folks vilje.

Spesielt opfordres lærerne til hver i sin kreds at tage virksom del i dette arbeide og derved bidrage sit til at «mobiliseringen» af det norske vælgerfolk den 13de aug. kan gi hele verden et utvetydig vidnesbyrd om, at bag 7-junibeslutningen staar der et enig folk.

Lad saa flaggene vaie over dagens store begivenhed!

Modum, den 7. aug 05

Thv. Gustad	Peter Skard
Formand i Modums	Formand i Modums
moderat-konservative forening	venstreforening

Mads Baarud
Formand i Modums arbeiderparti

stemning, og kvinnene ikke hadde stemmerett, ble det satt i gang en landsomfattende underskriftkampanje, der kvinnene kunne gi sin tilslutning til oppløsning av unionen med personlige underskrifter som skulle overleveres Stortinget innen 22. august, da Stortinget skulle sette punktum for unionssaken. I alt skrev over 300 000 kvinner under på oppropet, noe som tilsvarer 37,6 prosent av alle kvinner over 21 år.

I Modum ble det satt i gang en underskriftskampanje med et opprop i *Drammens Tidende* 8. august og *Oplandske Tidende* 10. august. Oppropet var undertegnet av 15 kjente Modum-kvinner. Innen fristen den 22. august ble det samlet inn hele 2 180 underskrifter, som tilsvarer 77,2 prosent av alle kvinner over 21 år. Det var altså en bemerkelsesverdig høy tilslutning til kampanjen i Modum. Nina Gulbrandsen har skrevet en utredning om aksjonen på Modum i forbindelse med sin adjunktteksamen. Denne utredningen er omtalt av Thure Lund i *Bygdeposten* 20. juli 2002 og *Gamle Modum* 2002.

Kvinneopporet 10. august

Til Modums kvinder

Da kravet om folkeavstemning den 13de august i andledning 7de juni beslutningen kom, lagde der sig noget tungt over sindet ved tanken paa, at vi maatte staa udenfor her. Vi elsker fædrelandet og ser i dets selvstændighed en ny dag over Norge, - ogsaa vi vilde gjerne være med paa det. Vi vidste det, at en adresse fra fra en enkelt bygd vilde blive for lidet udtryk for kvinderne i landet; men nu ser vi til vor store glæde, at landskvindestemmeretsforeningen opfordrer landets kvinder, alle som en, at sætte sit navn under en adresse til regjering og storthing, istedenfor som mændene at stemme.

Tiden var for knap til et masse møde.

En komite maatte komme sammen og ordne dette efter bedste skjøen, og derfor anmoder vi paa det indstændigste hver eneste kvinde i Modum over 21 aar at sætte sit navn under nedenstaaende adresse, som vil blive oversendt regjering og storthing.

De, som listerne ikke maatte naa, henvender sig til en af undertegnede inden 15de august.

Alle maa være med!

Husk kravet fra fædrelandet og den kommende slægt.

Kamilla Olafsby. Netta Nordtorp. Inga Gregersen.

Gustava Amlund. Bergithe Røgeberg.

Kristine Hansen. Marta Gregersen. Anna Olsen.

Gullaug Sundby. Andrea Dignæs. Gunhild Solli.

Randine Krona. Ragnhild Jansen. Petra Øren.

Martha Borgen.

Til regjering og storthing!

Undertegnede Modums Kvinder vil gjerne sammen med Bygdens Mænd give 7de Juni Beslutningen vor varmeste Tilslutning.

Kvinneopporet 10. august

Siden 7.-junivedtaket i Stortinget krevde folkeav-

Gud give Regjering og Storting fremdeles Visdom til en fredelig Løsning af Konflikten.

Vi tror paa en lykkelig Fremtid for Norge i Frihed og Selvstændighed.

Valgdagen 13. august

Lørdag 12. august rykkes det inn en notis i *Oplandske Tidende* med oppfordring til velgere i Geithus om å samles for å gå i samlet tog til Åmot for «å avlegge sit Ja». Toget gikk kl. 1 fra Geithus. Det heter i oppropet: «Alle som en maa møde frem og afgive sin stemme ved folkeavstemningen søndag den 13de august. Jo mer fuldtonende vort Ja klinger, des sikrere vil vi være paa udlandets anerkjendelse og paa, at unionstriden vil blive ordnet paa fredelig maade.»

**Alle som en
maa møde frem og afgive sin
stemme ved folkeavstemningen
søndag den 13de august. Jo
mere fuldtonende vort Ja klinger,
des sikrere vil vi være
paa udlandets anerkjendelse og
paa, at unionskrigen vil blive
ordnet paa fredelig maade.**

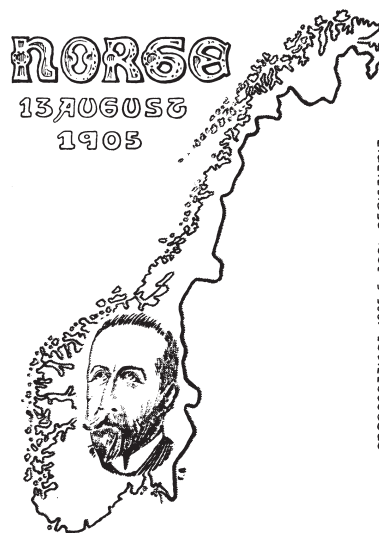
Oplandske Tidende 12. august.

**Den nordmand, der
imorgen ikke lægger sit**

**Ja
i valgurnen, for-
raader sit
fædreland!**

*Drammens Tidende
12. august.*

Resultatet av valget ble i landet som helhet 368 211 Ja og 184 Nei. I Modum ble resultatet 1611 ja. Ingen stemte mot. Det var i alt 1747 stemmeberettigede, dvs. deltakerprosenten var 92. På landsbasis

**368,208 JA
184 NEI**

Postkort fra 1905.

deltok 85,4 % av de stemmeberettigede.

I referatet fra valgdagen i Vikersund het det i *Oplandske Tidende* at folkeavstemningsdagen på Modum «blev en saa straalende vakker og stemningsfuld festdag, at den alltid vil komme til at staa for den nulevende slægt som et af de skjønneste minder i deres hele liv.» På alle flaggstenger vaiet nå de rene flaggene, ikke unionsflaggene, og valgløkalene var pyntet. Valgene begynte med en «præcisjon som var meget bemerkningsværdig for at være paa Modum». Både Snarum og Geithus musikkorps spilte. Opptellingen viste som nevnt at det ikke var noen som stemte nei. *Oplandske Tidende* skrev «at ingen paa Modum den 13de august svigtet, og det maa nævnes til Modums befolknings ære, at der ingen nei i fandtes blant alle disse 1611.»

Republikk eller kongedømme?

Etter at oppløsningen av unionen var blitt bekreftet gjennom en folkeavstemning, oppstod for alvor spørsmålet om man skulle gå inn for republikk eller kongedømme. I flere kretser rundt om i landet var det stemning for republikk. Den 26. august har *Oplandske Tidende* en lederartikkel med sterk republikansk tendens.

Overbevisningen om, at Norge nu bør benytte leiligheden og indføre en fornuftig og enkel republikansk regjeringsform er modnet meget hurtig. Og det er ogsaa ganske naturligt. Vi har nemlig alle betingelser for at blive en lykkelig republikk, og vi er anlagt for et republikansk selvstyre, mens et nationalt kongedømme er en fremmed

Vikersunds Kapel, Folkeafstemningsdagen 1905

institution her i landet, hvor der ikke har boet nogen konge paa 6 hundrede aar.

[...]

En selvstyret fredelig norsk republikk, hvor bare nordmænd raader, vil give langt mindre anledning til europeiske intriger eller misundelser, end et kongestyret Norge, hvor kongen er svensk eller dansk, tysk eller engelsk, eller hvor han er gift med en stormagtsprinsesse. D e r ligger en langt større udsigt til forviklinger og intriger end en norsk republikk.

Den 10. oktober har dr. L. Jansen, som vi husker fra debattmøtet på Breidablick 5. mars, et innlegg i *Oplandske Tidende* der han argumenterer for kongedømme. Dette ble besvart av redaktør Torgeir Vraa i *Fremtiden* 14. oktober. (Se egen artikkel om dette på side 32–33.)

Fram mot folkeavstemningen i november

Sterke republikanske krefter var i gang. I Stortinget foreslo republikanerne å utsette avgjørelsen om kongedømme til etter stortingsvalget i 1906, men dette forslaget falt, og det ble bestemt at det skulle avholdes folkeavstemning den 12. og 13. november.

Diskusjonen ble ført med stor lidenskap. Da venstremann, stortingsmann og republikaner Johan Castberg talte på Fredrikshald, ble vinduene i lokalet knust med steinkast, og Castberg måtte ha politibeskyttelse for å komme ut. Bjørnstjerne Bjørnson, som hadde vært republikaner, skuffet sine tilhengere og gikk likevel inn for kongedømme, og mange gjorde det samme.

Moingene må ha vært usedvanlig ivrige etter å sette seg inn i saken og delta i avstemningen. I uken før avstemningen ble det arrangert ikke mindre enn 4 møter i Modum, tre møter samtidig søndag 5. november og ett møte onsdag 8. november. På Breidablick i Åmot søndag 5. november forsvarte stortingsmann og direktør Brunchorst fra Samlingspartiet kongedømmet for ca. 350 tilhørere, mens redaktør i *Fremtiden*, Torgeir Vraa, gikk inn for republikk i Embretsfoss Arbeiderforening. (Se egen artikkel om dette møtet på side 31.) Samtidig gikk den blottende unge universitetsstipendiaten og seinere velkjente historikeren og utenriksministeren Halvdan Koht inn for republikk i Arbeiderforeningen i Vikersund.

I Vikersund fikk tilhengerne av kongedømmet gleden av å høre selveste kirkestatsråd Christoffer Knudsen

Modum.

Storthingssmand. Direktør

Brunchorst

taler paa et politisk Møde
førstkommende Søndag Kl. 5 Eftm.
paa Breidablick.
Adgang for alle.

Vikersund.

Universitetsstipendiat Halvdan Koht
holder

Foredrag

om Republik og Kongedømme
i Arbeiderforeningen
Søndag 5te November Kl. 5 Eftm.
Fri Adgang.

Kirkestatsraad Knudsen

Taler i Anledning Folkeafstemningen
paa Vikersund Bedehus

Onsdag den 8de November Kl. 5.

tale på Vikersund bedehus onsdag 8. november. Forretningene i Vikersund stengte sine dører i tidsrommet 16.30-18.30 i anledning møtet.

Andr. Chr. Røgeberg ønsket alle velkommen og ba forsamlingen synge Blix' fedrelandssalme «Gud signe vårt dyre Fædreland». Statsråden holdt så et foredrag som varte i 5 kvarter, der han orienterte om den utviklingen saken hadde hatt siden 7. junivedtaket. Knudsen fikk kraftig bifald etter foredraget, og man avsluttet med å synge «Ja, vi elsker dette landet».

Røgeberg takket statsråden for «det varme, af dyb Kjærlighed til Fædrelandet baarne Foredrag.» Røgeberg holdt selv en liten tale, der han sa at det siste halvår hadde vært en stor tid for landet, og at man nå skulle sette kronen på verket ved å stemme ja til kongedømme.

Idet man skulle bryte opp grep Joh.s Hansen ordet og spurte om ikke kongedømmet var blitt avskaffet allerede 7. juni. Det var statsråden uenig i. Hansen gav seg ikke og spurte om det ikke var slik at regjeringens medlemmer ville gå av om vi fikk en konge. Knudsen svarte at intet var avgjort. Hansen sa at han var ukyndig og bare spurte for å få klarhet, hvorpå statsråden svarte at det var åpenbart, og at han derfor burde følge statsrådets råd om å stemme ja. Dette vakte stor munterhet.

Oppfordring i Oplandske Tidende

Torsdag den 9. november finner vi et opprop i *Oplandske Tidende*, der styrene i Modums moderate konservative forening og Modums venstreforening på den innstendigste oppfordret alle «stemmeberettigede mænd» i Modum til å møte ved valgurnene den 12. og 13. november for å «nedlægge sit Ja!».

I oppropet heter det at Norges storting med overveldende flertall har gitt regjeringen fullmakt til å forhandle med prins Carl av Danmark om å stille til valg som Norges konge. Det pekes det på at et mindretall vil hindre dette valg og innføre en «ny og uprøvet Statsreform», som ingen vet hvordan vil virke. Underskriverne hevdet at det «første Maal for Norge er at hævde sin internationale stilling som en ordnet stat og at bevare den for vor materielle udvikling nødvendige arbeidsro og tillid.» Appellens sluttord var: «Ethvert «Ja» er en stemme for den tryghed

og frihed vi har. Ethvert «Nei» er en stemme for et sprang ud i det uvisse.»

Oppropet var undertegnet av Th. Gustad (formann i den moderate konservative forening), Th. Røed (nestformann i samme forening), B. H. Gundhus (formann i venstreforeningen), Kristian Bøhn (redaktør), Chr. Svendbye (gårdbruker) og Mads Hansen (maler).

Valgdagene 12. og 13. november

Valget foregikk over to dager. I Søndre lensmannsdistrikt foregikk valget på Breidablikk, folk som soknet til Nordre Heggen møtte på Krona tingsted og velgere i Snarums sokn på Snarums skysstasjon. Opptellingen av stemmene skjedde på Krona.

Resultatet av valget ble 1297 stemmer for kongedømme, 205 for republikk.

Resultatet i landet som helhet var 259 563 stemmer for kongedømme, 69 264 stemte for republikk.

Takkegudstjeneste Vikersund Kapell 7. desember

Torsdag 7. desember ble det i surt desembervær avholdt en takkegudstjeneste i Vikersund kapell. Alle forretninger ble stengt kl. 16.00. Gudstjenesten begynte kl. 18.00, og sokneprest Amlund forrettet for et fullsatt kapell. Drammens Tidende skrev at han «på sin eiendommelige, aandefyldte Maade talte om Sommerens Begivenheder». (Se egen artikkel om dette side 21.)

Senere samme kveld samlet folk seg til «Nationalfest på Olafsborg arrangeret af Afholds- og Ungdomsforeningen». Landhandler Røgeberg åpnet festen, og sokneprest Amlund holdt tale for fedrelandet. Nordmennene er et sterkt folk, hevdet Amlund ifølge referatet i Drammens Tidende, som følge av våre naturforhold, og de har sin misjon i verdenskultur i å være et foregangsland. Amlunds tale ble etterfulgt av at fru Røgeberg sang flere sanger. Deretter var det bevertning.

Som seg hør og bør etter et begivenhetsrikt år, der både konge, storting og regjering hadde vært med på begivenhetsrike og til dels dramatiske situasjoner, og disse var blitt løst på forbilledlig måte, fikk våre myndigheter hver sine taler. Kontorist Oftenæs talte for Kongen, lærer Hjelmeseth for Stortinget og landhandler Røgeberg for Regjeringen, som han sa «sammen med Storthinget i denne Tid har ført Landet saa sikkert gjennem Brændingerne til den stille Havn».

Vi har flere ganger sett at interessen for den politiske utviklingen i 1905 var stor i Modum. Flere faktorer kan ha bidratt til det. *Oplandske Tidende*, som var lokalavis for området, hadde begynt å komme i 1904 og informerte godt om utviklingen. Industrien hadde sterk framgang i kommunen, og det var stor politisk interesse i arbeiderforeningene. Arbeiderpartiavisen *Fremtiden* startet sine utgivelser

i 1905 med Modum-læreren og politikeren Torgeir Vraa som redaktør. Kirken var tydelig i sitt standpunkt. Folkemøtet på Breidablikk, der det ble holdt taler som viste sterkt engasjement, kan ha betydd

mye. Resultatet var at Modums stemmeberettigede menn møtte mannsterkt opp ved stemmeurnene, og at Modums kvinner støttet unionsoppløsningen på en overbevisende måte med sine underskrifter.

Arnt Berget:

Moinger skåler for freden 1905

For hundre år siden ble snaringene Hans Andreas Moen og Halvor Isaksen Ødegården beordret til Oskarsborg Festning for å forsvare Norge under en eventuell krig.

Lettelsen var nok stor da de kunne reise hjem til Snarum uten at det ble noen kamphandlinger.

Dette bildet er tatt på ferja fra Oskarsborg. Hans

Andreas, som sitter til venstre, var født i 1881 og bosatt i Føykjemoen mellom Korsbøen og Finnerudskogen. Halvor var født samme året og bosatt i Ødegården. Der hjemmet hans var, har skogen i dag overtatt, og bare noen tuftesteiner minner om at her har det bodd folk.

Jon Mamen:

Amlunds tale 7. desember 1905

Torsdag 7. desember 1905 holdt sogneprest Mathias Amlund en takkegudstjeneste i Vikersund kapell. Talen ble trykket i Oplandske Tidende. Her er gjengitt noen utdrag av talen. Vi kan forstå at Amlund hadde en høy anseelse som predikant. Talen hans gir et tidsbilde av stemningen på slutten av året 1905.

I talen ser Amlund tilbake på årets store begivenheter, og han gjør det med et lykkelig sinn.

Vi forhandlede længe med Sverige, vi kjempede med ord og ånd for vor ret. Det var mangt som var vondt Men det ser jeg tilbake på med lykkelig sind: Forhandlingerne fra vår side ble ført uten bagtanker, uten falskhed og fanteri. Vor ret var stor og vi krævede mer end broderlandet kunde give; men ærlig syntes mig spillet.

Vi tabte i forhandlingernes kamp på en måde; men vandt stort på en anden måte. Vi gikk ud af slaget med rene skjolde. Verden så det og gledede sig over

folket, som bor under nordlysets stråler. De samlede sig om det til vern.

Om begivenhetene 7. juni sier han:

Da bruddet kom 7de juni, skeede det i en så forsonlig og fin form, som det syntes mulig. Nationalforsamlingens beslutning syntes mig som et vakkert digt, en salme i profetstil.

Husk, jeg garanterer ikke for de enkelte personers tanker og meninger. Jeg taler om beslutningens form, dens kraft i sandhed og skjønnhet. Verdens folkeslag slog sine øine op og vendte dem mod det folk som gjorde dåd til digt i politikens hoerdagslige ørken.

Kravet om en folkeavstemming følte først som et overgrep. Men folket sto sammen. I løpet av to uker ble avstemningen organisert og samlet full opplutning om oppløsning av unionen.

Så kom kravet på 13de august. Først reiste vår æresfølelse sig mod det. Men harmen gav sig, vi gjorde os små for en stund, bøiede os for fremmed krav, og hvo sig selv fornædret, skal ophøies, siger hellig lov, og frem brød 13de august som Norges åndelige varme solskinsdag og på ny fylde landet mod nord den store verden med undren. Det var enighedens magt, som betog verdens vise og verdens små. Verden fik et nyt digt. Gud var med, og når Gud er med, da går det. Gud ske tak og lov!

Fremtiden virket løfterik, når konflikter som den mellom Norge og Sverige kunne løses i fred.

For hundrede år siden vilde sager som de, der blev forhandlet om i Karlstad, aldrig blevet afgjorte uden strømme af blod; men mod al menneskelig forventning gikk det af i fred. De ledende krefter viste sig forsonlige: heller lidt mindre ære og penge end had og menneskeforderv i uoverskuelige tider.

Jeg mener at julenattens englesang ikke har lydt forgyves i Norden i de sidste hundrede år.

Jesu ånd trønger, om aldrig så småt, dog dybere og dybere ind i folkebevidsheden.

November kom med ny folkeavstemming: kongedømme eller republikk. Amlund kunne nok tenkt seg republikk, men han stemte for kongedømme.

Havde det været råd til på en rolig og pen måte at få givet Norge en republikansk forfatning, da havde jeg

som så mange andre helst været med på det. Men så var det ikke. Men da som sagt forfatningsformen for mig har mindre at sige, var det ingen svær sag at opretholde kongedømmet. Gladelig blandede jeg mig i deres skare, som mødtes til fest ved kongetog.

Amlund reiste inn til Kristiania og hyllet kong Haakon:

Da kongen var kommen ind med sine på Kristiania slot, var den store borg blevet et hjem. Hvormangen en gang havde en ikke under vandringer i de vakre folkerige strøg, helst ved solefalds tid, gået med en sår fornemmelse af, at der manglede et hjem blant de tusinde og stille klaget over, at det netop var det hjem som stod øde. Da, en gang at få se kongeborgen i hjemmets lys, det var som at se Norge i fuld stand, og det var, som de tusind hjemms lykke samlede sig og slog. [...] Som så mange ganger i den soundne sommer følte jeg mig uværdig til at leve dagen. Af menneskedyrkelse var det vist mindre den dag end vanlig, og ve os alle, om det ikke så havde været.

Så følger en refleksjon over demokratiets mulighet:

Om der kommer op en bevægelse – den høres til en begyndelse så dum og urimelig ud, som det er råd at få skabt den, har den ret til at leve og kan den vinde forståelse, så er ikke veien stængt for den. Den dag den har

magt i nationalforsamlingen, får den lovs form og ret.

Det norske stasskip ligger i rum sjø og vugger på folkeåndens hav og det er folkesjælen, som står til rors.

Er det arbeiderbevegelsens seier han ser for seg? Prekenen slutter med denne appellen, som også er en bønn for svenskene:

Derfor frie folk, fri dig fra uret falsk, fri dig fra dovenskab og naragtighet, fri dig fra utugt og rus, og alle onde magter i Jesu navn!

Yd villig din skat til alt som er nyttig og godt! Tilgiv alle dine fiender! Især må jeg bede pent for svenskene! Kjære, lad nu klit og klat være, bliv et med dit folk, småt og stort, fattigt og rigt, som lever med dig i dag. Lad menneskenavn og menneskesøn blive alt for dig! For menneskesønnen skal slægterne synke i kne. Amen.

*

Amlund tok examen artium i 1880. 25 år seinere, i 1905, kom boken om studentene fra 1880. Her forteller Amlund om seg selv. Han slutter med følgende sats:

Saalenge jeg var ung og student, syntes livet mig verdiløst. Nu synes jeg, det er deilig at leve. Guds rige saa jeg gjerne var min lidenskab. I nær tilslutning til Jesu tro og liv synes jeg det er frelse for kjært land og folk.

Familien på slottet, noen år etter 1905.

Ukjent:

Fra 1905 - Blader av en 16-årings dagbok

Dagbokutdraget nedenfor stod opprinnelig trykt i Aagot Røgebergs bok *Modum – bygden vår*, som utkom i Vikersund i 1967. Det er ikke nevnt hvem som er den unge dagbokforfatteren, men uttrykksmåten tyder på at det er Aagot Røgeberg selv. Hun var født i 1889, og da var hun 16 år i 1905. Hun er også kjent for å ha skrevet en Modum-sang.

7. juni 1905

Tenk, alt et år siden! Så godt jeg husker 7. juni 1905. Jeg hadde gått på skole i F. og var på prestegården da. Utover dagen sivet et rykte utover, et vilt utenkelig et, syntes vi, noe om at Kongen skulle være avsatt. Heldigvis skulle jeg på stasjonen i kveldingen, fikk tak i et flyveblad, og nedover prestegårdsjordet bar det i full fart. Forbi Hans på vedstabben.

- *Hans, det er sant!*

- *Vet det nok*, sa han tørt og fortsatte å hugge. Jeg videre. Der kom Karen over gården med bøtter i hånden.

- *Karen, tenk det er sant alt sammen!*

- *Hva er sant*. Karen så ut som et levende spørsmålstegn.

- *Har du ikke hørt det? Stortinget har avsatt Kongen vell!*

- *Hvafor-noe!* Karen slapp bøttene ende ned og stirret i stum forferdelse etter meg, der jeg dro videre med flyvebladet i hånden. Slik gikk det rundt.

- *Hu Aase er bleik, men da var hu jammen illande rød*, sa Ingeborg kokke.

11. juni 1905

Første pinsedag i dag, sommer og søndagsfred. Og mens solstrålene glitret på vannet og over fruktrærnes hvite og skjært lyserøde kroner i prestegårdshaven, ringte klokkene høytiden inn. Kirken var overfylt. Da så presten fra alteret leste Stortingets kunngjørelse, reiste vi oss alle og «Ja, vi elsker» bruste frem - å, hvor gripende det var. Hadde tenkt å synge riktig med begeistring, men tårene kom istedet. Var det ikke alvorstunge ord, som når som helst kunne bli virkelighet:

*«Og som fedres kamp har hevet
det av nød til seir -
også vi, når det blir krevet
for dets fred slår, leir.»*

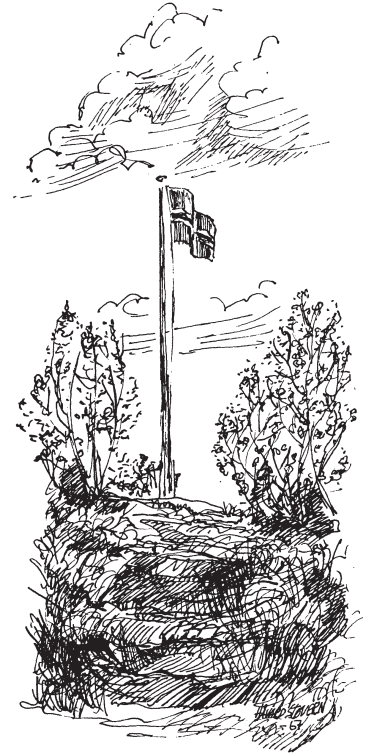
13. august 1905

«Ja, vi elsker dette landet!» Det har vi vel følt mange ganger, men aldri slik som i sommer. Og i dag når folk over hele landet samles for å stemme, måtte det bare bli ja, ja. På kapellet i dag talte presten om selvstendighetens ja og selvoppgivelsens nei. Det vrirler av folk på veiene, langt flere enn på 17. mai, det er jo også vårt fedrelands store dag. Skjønt langt ut på sommeren er det som vår og sang i luften. Det er som vinden hvisker om noe stort, forunderlig som skal komme. Hva vil vel fremtiden bringe?

*«Sjuende dag i juni –
jommen gjekk det bra!
Trettande augusti
skal du få vårt ja!»*

17. september 1905

For en dag i dag, rik på glede! Først når vi kan slippe den skrekkelige krigen er jo Norge virkelig fritt. De siste dager har vært så spennende. Vi skjønner nok ikke hvor nær krigen har vært. Mobiliseringsordrer innløp stadig, menn måtte reise fra hustru og barn, sønner fra foreldre. Gikk hver dag og speidet etter det røde flagg i Heggentårnet, flagget som skulle fortelle at krigen var brutt ut. Vi var svært spente imorges, ville jo få vite utfallet av nattemøtet da. Tidlig i dag kom tante nedenfra, og alt i døren kom det at det ikke ble krig. Gledeshopp bortover gulvet, og ut med flagget! Og i hele dag har vi gått og nynet:

Ill. Håvard Støvern.

«Gled deg gamle Noreg,
sæl i dine kår!
Aldri slik ein sumar
såg du som i år.»

For det passer så akkurat. Og fagert ligger Norge i dag. Sol over skog og hei som skinner rødt og gult, spillende sol over fjord og fjell og over flagg som vifter i vinden. Tenk å få leve i denne tid, som barn siden i historien vil lese om som lengst hensvunnen. Det er vel gildt å tenke på. Og nu er det kveld. Stille, fredelig søndagskveld. Jeg sitter her ute på bakken og ser utover. lette, røde skyer, og fjorden blank og stille. Og tankene glir.

14. november 1905

Nu er avslutningen på denne for Norge så innholdsrike sommer gjort, kronen på verket er satt. Haraldenes og Olavenes gamle kongestol er gjenreist. Utfallet av folkeavstemningen søndag og i går

er at Prins Carl av Danmark med overveldende flertall er valgt til Norges konge.

21. november 1905

Lenge leve kong Haakon og kronprins Olav. Alt er nu avgjort. Lørdag reiste stortingsdeputasjonen til København, mandag gav kong Christian på Amalienborg slott den offisielle tillatelse, og prinsen tok navnet Haakon 7de. Og lørdag kommer vårt nye kongepar til sitt land. Alt er jubel og glede.

7. desember 1905

Halvtårsdagen. Takkegudstjeneste på kapellet. Overfylt hus og høi stemning. Og salmen steg:

«Senk Herre, dine hender ned!
Vi beder om dem begge.
En signe du vår Konge med,
og en på folket legge.»

Thure Lund:

Første 17.-mai i Vikersund etter unionsoppløsningen

I Vikersund feiret man i 1906 frigjøringa fra Sverige med en skikkelig 17-maifeiring på Vikerkleiva. Ifølge programmet var det overflod av gode talere som hyllet vårt lands myndigheter og vår ungdoms fremtid. Feiringa startet kl 4,00 (som det var den gang) ved jernbanestasjonen, der en stor folkemengde var møtt fram. Det ble dannet et tog som marsjerte over den da forholdsvis nye Vikersundbrua og opp til Vikerkleven, som det ble skrevet den gang.

Innimellom alle sangene som ble sunget, var det taler. For selve 17-maidagen talte lærer Peter Skard. Etter dette ble det sunget tre vers av «Ja, vi elsker dette landet».

Gårdbruker og tidligere stortingsmann H.T. Gunheim holdt talen for fedrelandet, og etter dette sang man «Jeg vil verge mitt land». Etter at landhandler Andr. Chr. Røgeberg hadde holdt talen for

den nye kongen, sang man sangen «Gud sign vår konge god». Lærer Peter Skard talte nok en gang, denne gang for Stortinget, og så sang man «Norges beste vern og feste» og «Held da eder blå geleder om mitt fedreland». Lærer Hjelmseth holdt en flammende tale for ungdommen, og det var vel naturlig at Wergelands «Vi ere en nasjon vi med, vi små en alen lange» ble sunget.

Stevnet ble holdt på plassen foran Disenmoengårdene, fortalte Ole Wiger, som hadde gjemt programmet fra den gang. Programmet var trykt i det da helt nye Anton E. Hansens boktrykkeri.

Det er kanskje verd å merke seg at de fleste talerne var hentet fra Sysleområdet. Det var faktisk bare landhandler Røgeberg som bidro fra Vikersund med sin tale for den nye kongen.

Thure Lund:

100-årsminner fra Modum

I en gammel årgang av *Oplandske Tidende* finnes en del smånotiser som gir et bilde av livet i bygda for hundre år siden. Vi lar avisen fortelle.

Oplandske Tidende

Lokalblad for Hallingdal, Modum, Sigdal og Krødsherred.

Ønskedrømmer

Fra Vigertangen skynder et par seg til jernbanestasjonen, og ønsker bare så inderlig at de alt var fremme. Men som en oase i ørkenen virket den nye broen med lemmer mot nord. Bak lemmene var det rent lunt og stille mens snødreivet pisket over dem. Man priste uvilkårlig de gjæve fedre i herredstyret, når en tenkte på hvordan det var for under ett år siden i slikt vær. Reddsomt for voksne og umulig for barn.

Også det deilige elektriske gatelyset gjorde at man i slikt vær så klart rundt seg, og ikke mer trengte gå i dødsangst for å brette armer og ben, eller gå bardus på hodet i brodekket.

Det var en sur kveld også for stedets lensmann. Også han søkte beskyttelse bak de skjærmende brolemmene. Men hva i all verden skulle han patruljere for i kveld? Folk burde være glade for å holde seg innendørs i slikt vær. Været innbød ikke til noe spetakkel i gatene.

Spetaklene i gatene har også blitt sjeldnere nå da stedets nye arrestlokale er ferdig. Det hadde satt skrekk i slynglene, og dermed er vel hensikten nådd. Da de første par urostiftere hadde fått gratis losji, foretrakk de andre å holde seg i skinnet.

Mens lensmannsbetjenten stod igjen på brua i sine betraktninger, var de andre kommet over brua og da det var god tid til togets avgang, gikk de inn på det nye postkontoret som var åpnet på stasjonen. Det var som en nytelse å komme fra været og inn i et varmt, vennlig venteværelse med gode benker og stoler. Postens innleveringsluke og utleveringsluke var bindeledd mellom venteværelset og det store velordnede postkontoret, der pakkene lå i sirlig orden i hyllene.

De reisende som ville ha dagens aviser benyttet anledningen til å stikke bent over gaten til hr. Kjærstads velassorterte bokhandel der de kjøpte reiselektyre, før de rakk tilbake til jernbanestasjonen før toget gikk. Stasjonen lå alt badet i elektrisk lys. Ja disse syner har

jeg altså hatt nå ved årsskiftet. Måtte jeg se dem som virkelighet ved neste årsskifte!

N.N.

Tidligere på høsten den 10. november var det et opprop i *Oplandske tidende* om lemmer til den nye brua:

Lemmer til Vikersund bro maa man se at faa. Om vinteren i sne og kulde tager det rent forferdelig over den. Det er rent farlig, og for skolebørn som maa gaa denne vei kan det bli rent skadelig for. Dertil kommer at det ikke vil legge seg sne paa broen, saa det er besværlig for kjørende at befare den.

Brua var uten lemmer i nesten hundre år, men det er i grunnen færre og færre som går over brua. Og det er heller ingen lemmer på den nye brua. Men surt er det å gå der i hard nordavind!

Hedret skolelærer for 100 år siden

Den 16. november 1904 hadde den gamle skolekretsen Stærkeby en festlig sammenkomst for å hedre lærer J. O. Watnaas, som hadde vært lærer i kretsen i 28 år. I følge *Oplandske Tidende* den 8. desember 1904 hadde det vært en tung krets å være lærer i, da den var kombinert med stilling i Bergan skolekrets i Bingen.

Ved festen på skolen ble Watnaas overrakt en gave fra hver av kretsene, og en av dem var en god stol. En av foreldrene E. Gunnerud leste et dikt han hadde skrevet i anledningen:

*Hør oss skolemester,
når i dag vi fester,
er det for å si deg takk og ære
for du var så flittig til å lære
barna våre ABC me' mer.
Ofte sa han Ola, sønn min slik
når som atte skolebud han fikk:
«Tenk i morra byner skolen att,
det er nok best at je tar te lekxa fat,
ellers får je uta 'n Watnaas katt.
Han er itte te å spøke me',
om je itte lekxa kan som en, to, tre.
Men kunne je 'a godt,
å hadd 'n go' ord fått,
da strålte 'n som en orm i morrasol.»
Og når i dag vi kommer me' en stol
Så er det for at du ska sitte bløtt*

Og drømme søtt,
For neimen om je trur det snøtt,
at du fikk tid til det som skolemester.
Og som du sitter der i stolen,
så vær forsikra om,
i hjertet vant du deg et rom
hos alle dom som gikk for deg på skolen.

Takk og farvel da skolemester!

Brannøvelse 1904

Vi ser av *Oplandske Tidende* fra 16. juli 1904 at det har vært stor øvelse for stedets brannvern. Artikkelen forteller:

«**Stor brann**» var det i Vikersund torsdags aften. Vi skynder oss dog at trøste leserne med at det kun var en generalprøve som ble avholdt.

Mange mennesker hadde møtt frem, og selv om det hadde vært virkelig brand hadde det neppe vært stort flere.

Øvelsene foretoges med stedets nye brannsprøyte, og for første gang ble benyttelse av brannseil indøvet.

Det hele gikk kvikt for seg, og en flerhet av det tilstedeværende mannskap deltok med iver i øvelsene. Dette er også etter vår formening påkrevet for man bliver aldri for fuldkommen i sitt arbeide til at mottage en saa farlig motstander som ilden.

Fremmødet var særdeles godt. Enkelte bliver det dog som kommer til at faa en liden paamindelse om øvelsen, ved at betale til lensmanden 2 kroner.

NB! Dette tyder kanskje på at de frammøtte måtte betale kontingent for å se på øvelsen.

Gatebredden – et problem

I *Oplandske Tidende* 17. november 1904 ser vi at bredde på gatene i Vikersund blir diskutert:

Det er nu indsendt til departementet forslag om gadernes regulering her i Vikersund. For enkelte gaders vedkommende har reguleringskommisjonen foreslaaet en smalere gadebredde end den loven fordrer.

Dette skridt begrundes med at man av budsjetmæssige hensyn finder at måtte søge at faa den billigst mulige

gadereregulering, da man i den senere tid har hatt store udgifter, (sprøyter, sprøytehus etc) og saaledes er kommet i stor gjæld.

Amtmanden der har ekspederet forslaget til arbejdsdepartementet med sin anbefaling, mener at ogsaa den smalere gadebredde efter omstendighetene kan passere.

Snarum for 100 år siden.

I *Oplandske Tidende* fra 27. februar 1904 finner vi en lengre artikkel fra og om Snarum. Vi gjengir en del av artikkelen som forteller hva snaringene drev med for 100 år siden.

Snarum er foreningenes bygd. Først og fremst er det ungdomslaget. Så er her skytterlag, idrettslag, skiklub, avholdsforeninger, kvinneforeninger, ja gud vet hva alle sammen heter. Å få alt dette til å eksistere har naturligvis sine vanskeligheter. Meningsløst er det i hvert fall at skiklub og idrettslag ikke slås sammen.

Snarums ungdom fortjener ros for sine ytelser og oppofrelser for å ha fått bygget nytt ungdomslokale. Et stort og rommelig lokale er påkrevet i en hver bygd, ikke bare for ungdommen, men også til andre møter av alle slag. Snevert syn må de mennesker ha som ikke kan forstå dette.

Enhver som ikke har gammelmannens sure sinnelag må erkjenne at Snarums ungdom fortjener ros for sine ytelser i denne henseende. Ungdommen har strevet trutt og trått for å få sitt eget forsamlingshus. Selv om meget ennå mangler for at det skal være som det bør være, og som mange hadde ønsket det.

Ungdommen arbeider hardt for å nedbetale gjelden og få ordnet en del med selve lokalet.

Ungdomslaget har dog også andre ting å arbeide med. Man har i den nærmeste tid å få i stand noen tilstelninger for å skaffe inntekter for soldathjemmet på Helgelandsmoen.

Ja, her stilles mange krav til godtfolks velgjørenhet i disse dager. Alt for mange kunne en kanskje si. Men innsamlingen til nytt kirkeorgel må støttes. Det gamle er omtrent ubrukelig. Det skal ikke være så hyggelig for folk med musikalsk sans å høre dette gamle møbel suse og hvine gjennom salmesangen. Men nå kan en være sikker på at Snarums menighet om ikke lenge kan hygge seg med skjønnere toner i gudshuset. La oss alle gjøre hva vi kan for å få nytt orgel i vår lille kirke!

Torgeir Vraa – et hundreårsminne

Torgeir Vraa (1868–1926), redaktør i *Fremtiden* 1905–1934., stortingsrepresentant 1906–1909, 1925–1927 og 1931–1933.

Det er langt mer enn hundre år siden Torgeir Vraa ble født, litt mer enn hundre år siden han bodde på Modum, og langt mindre enn hundre år siden han døde. Men det var 17. mai 2005 nøyaktig hundre år siden han ga ut første nummer av Drammensavisa *Fremtiden*. Derfor minnes vi Torgeir Vraa i *Gamle Modum* 2005.

Den viktigste kilden for disse opplysningene er boka som sønnen Jon Vrå skrev i samband med farens hundreårsdag. En annen kilde er egen lesning av *Fremtidens* første (halve) årgang. Jon Vrå var forøvrig også redaktør i *Fremtiden* (fra 1946).

Fyresdøl og vrådøl, lærer og bonde

Torgeir Vraa ble født på Rui i Fyresdal 16. mai 1868, under ganske fattige forhold. Søsken og foreldre kalte seg Rui, mens Torgeir tok etternavn etter en gård i Vrådøl, som foreldrene drev i noen av hans oppvekstår. Torgeir var skoleflink, og fikk prøve seg som hjelpelærer i hjembygda. Det forsøket må ha falt heldig ut. Læreren, presten og velstående slektninger

hjalp ham til å komme på lærerskole, Asker seminar.

21 år gammel ble Torgeir Vraa i 1889 ansatt som lærer i Kongsrud skolekrets rett nord for Vikersund. Der ble han snart kjent med familien Hansen på Jonsrud gård, rett ved skolen. Hans Hansen var kommunekasserer i Modum, men tidligere var han lærer på Kongsrud skole - og samtidig bonde på Jonsrud. I 1892 giftet Torgeir Vraa seg med Hansens datter Sofie og overtok også etter hvert ansvaret for gårdsdriften på Jonsrud. I 1902 fikk han skjøte på gården - da var Hans Hansen 70 år - og i 1908 solgte Vraa gården til Torgrim Bilstad, som var lærer på Kongsrud fra 1904 til sin død i 1928.

Journalist og redaktør

Sofie og Torgeir Vraa fikk fire barn - en datter og tre sønner. Familien bodde på Jonsrud så lenge Vraa var lærer, dvs. fram til sommeren 1902 da han søkte permisjon for å prøve seg som journalist i hovedstadens arbeideravis *Socialdemokraten* (senere *Arbeiderbladet*, enda senere *Dagsavisen*). Skoleåret 1903/04 var familien tilbake på Kongsrud og Jonsrud - men så sluttet Vraa for godt, både som lærer og som moing. Etter noen måneder i *Socialdemokraten* ble han tilsatt som første redaktør i *Fremtiden* i Drammen - en arbeidsplass som han selv i høy grad var ansvarlig for å ha skapt. På denne tida var han formann for Buskerud Amts Arbeiderparti, som han også var med på å grunnlegge.

Fremtidens første prøvenummer utkom på den siste nasjonaldagen i Unions-Norge, 17. mai 1905. Fast utgivelse tre dager pr. uke kom i gang 1. juli. Vraa var avisas redaktør til han døde i 1934, og han satte sitt meget personlige preg på den. Det skjedde slett ikke bare gjennom lederartiklene, men også gjennom hans svært aktive og tydelige ledelse av staben forøvrig. Forfatteren Sigurd Evensmo var journalist i *Fremtiden* noen år og hentet hos Vraa inspirasjon til romanfiguren «Losen» i «Flaggermusene» (1949).

Aktiv redaktør

I 1905 skrev nok Vraa personlig det meste av *Fremtidens* innhold, og han fortsatte helt til sin død med mange slags andre bidrag. Blant dem var populære kåserier om smått og stort på småbruket Tørkop i Røyken, der han tilbragte mye av sin knappe fritid. Den engasjerte politiske skribenten tok seg også tid

Torgeir Vraa og hans hustru Sofie.

til nøye overvåkning av torgprisene i Drammen. Under vignetten «Kabinetshemmeligheder» fortalte han dels sannferdig, dels fantasifullt om livet hjemme hos familien Vraa i Drammen. Som stortingsmann i ni år og som kommunepolitiker i Drammen gjennom mange år samlet han mye viktig stoff til sin egen avis.

Kanskje var det viktig for Vraa å markere seg tydelig i starten, som Drammens og hele Buskeruds avisredaktør, frigjort fra sin fortid på Modum. Den som leser *Fremtiden* 1905 med håp om å finne mye Modumstoff, blir iallfall skuffet. Lite i den avisa tyder på at det er en mann med særlig gode kontakter i denne bygda som er redaktør. Det er mye mer å lese om den russisk-japanske krig enn om stort og smått på Modum.

Ett unntak er saken om fritt skolemateriell for alle, som Modum kommune arbeidet med i 1905. Den saken, som *Gamle Modum* må behandle særskilt i et senere nummer, var Torgeir Vraa sterkt engasjert i.

Et annet unntak er en annonse om salg av en landbrukseiendom på Vestre Grøterud. Annonsen gjentas i hvert nummer over mange uker. I annonsen er Torgeir Vraa oppgitt som kontaktperson. Søk i

Modumhistorien og blant lokalkjente har ikke oppklart hvilken gård dette gjaldt, eller hva Vraa hadde med den å gjøre. Kanskje noen av *Gamle Modums* lesere vet noe om det?

Engasjert formidler

Foruten solide boklige kunnskaper må Torgeir Vraa ha hatt stor evne til livlig og interessevekkende muntlig formidling. Han la for dagen et stort engasjement, ikke minst for fattigfolk og deres barn. Skolebarna likte den unge læreren, han ble allment respektert for sin gjerning, og han arbeidet intenst med å få vedtatt reformen om fritt skolemateriell til alle barn.

I 1905 ga han ut heftet «Folkeskolen paa landet - hvordan den er og hvordan den bør være». Det bygget på en serie artikler i *Socialdemokraten*, der Vraa hadde vært debattant og frilansmedarbeider mens han var lærer. Han arbeidet også på hel tid som journalist der, i nesten to år: 1902/03 og 1904/05.

Redaksjonssekretæren i *Socialdemokraten* skrev i en bokomtale som Vraa gjenga i *Fremtiden* 24. august 1905: «Den negative kritik, der opløser sig i haabløshed og resignation, er en ukjent ting for Vraas sterke personlighed; i samme øyeblik som han ubarmhjertig har blotstillet det gamle systems skrøbelighed, viser han os konturerne av det nye, der skal træde i det gamle systems sted.»

Refser og forkynner

Jon Vrå framhever den ni år eldre moingen Christopher Hornsrud som Torgeir Vraas politiske læremester, og karakteriserer de to som diametralt motsatte personligheter som utfylte hverandre godt. Vrå junior beskriver Hornsrud som kjølig og reservert analytiker. Sin far omtaler han som en impulsiv og hjertelig agitator. Ifølge Jon Vrå prekte Torgeir Vraa sosialismens evangelium og oppfattet det som kristendom i praksis. Han knyttet sterke følelser til sitt politiske engasjement. Det gikk tungt inn på ham da arbeiderbevegelsen ble splittet, og det må ha vært en stor glede å se partiet vinne fram til posisjonen som det største på Stortinget.

Jon Vrå siterer redaktør Haakon Hoff: «Som refser og forkynner var Torgeir Vraa en av de utvalgte som det går frasagn om vidt omkring. Han hadde en bred og folkelig måte å tale på, dristig i utfall, slagferdig i gjensvar, breddfull av saftig humør, og han hadde et minespill som en veløvd skuespiller kunne misunne

ham, vekslende fra skjærende komikk til skjelvende indignasjon, og alltid føyet mimikken seg intimt og lydig etter ordenes innhold. (...) Når folk gikk fra et Vraa-møte, hadde de noe å snakke om. Det var noe ualminnelig og overraskende de hadde vært med på, en sjelden festlighet nærmest, et fyrverkeri av tanker, stemninger, innfall og moro.»

Mat i gryta, i gryten eller i gryden

Replikkene ble til ordtak. Det kanskje mest kjente og iallfall virkelig holdbare Vraa-sitatet var en setning fra hans jomfrutale som stortingsmann i 1906, da tinget diskuterte målsak og blant annet behandlet spørsmålet om det danske «gryden» skulle fornorskes til «gryten» eller «gryta». «Jeg er selv på en måte målmann, men jeg anser det for langt viktigere å ordne det således her i landet at folket får noe mat i gryta», sa Vraa. Dette utløste stor munterhet både i stortingssalen, i losjene og på galleriet, men det var avgjort alvor i utsagnet. Han reagerte ofte skarpt når politikerne brukte tid og krefter på det han oppfattet som mindre viktige spørsmål.

I Torgeir Vraas tid var ikke fylkene (amtene) valgdistrikter som i dag, by og land valgte hver for seg - og valgperiodene var tre år. Han var stortingsrepresentant for enmannskretsen Strømsø og Tangen i Drammen 1906-09 og for Drammen og de andre Buskerudbyene i 1925-27 og 1930-33. At han ikke hadde vervet mer sammenhengende, skyldtes ikke minst at han ertet på seg avholdsfolket ved å være talsmann også for drammen. Alkoholforbudet i 1920-årene var han nemlig sterkt imot, i strid med partiets program, og den samtidige striden om bynavnet Trondhjem - Trondheim - Nidaros hadde han liten sans for. Da disse to sakene var oppe på ett og samme landsmøte i Arbeiderpartiet, gjorde han et poeng ut av at hans egen hjemby Drammen ikke måtte bytte navn, og høstet møtets munterhet også for det.

Noen nålevende moinger har nok møtt ham og hørt ham, men ikke som lærer på Kongsrud eller som

Torgeir Vraa.

bonde på Jonsrud. Spør en i Kongsrud skolekrets i dag om noen som hadde begge de rollene, nevnes Lauritz Kronen (far til Karl Kronen) og kanskje Torgrim Bilstad - neppe Vraa. De moingene som kjenner navnet, synes å ha det fra Fremtidens og Arbeiderpartiets historie, og det er ikke så urimelig. Livet her i bygda har jo gjennom det meste av 1900-tallet i høy grad vært preget av arbeiderbevegelsen og derfor også av bevegelsens Drammensavis. Derfor er det nok som redaktør og som partibygger Torgeir Vraa satte sine tydeligste spor i den bygda som var hans hjembygd i femten år. Og kanskje som skolereformator - men det er en annen historie.

Avisen Fremtiden etablerer seg i 1905

I Fremtiden for 2. og 4. november 1905 kan vi lese følgende kunngjøring:

I Embretsfos Arbeidersamfund holder Torgeir Vraa søndag den 5. ds kl 7 Foredrag om "Republik og Kongedømme". Fri adgang.

Efter Foredraget afholdes Fest med Taler og Oplæsning, Beværtning og Dans.

Entre kr. 1,25 pr Par.

NB Enhver Herre blir for Kontingenten Abonnent paa "Fremtiden" for et Kvartal

Kvartalsabonnement uten fest kostet på denne tida én krone. Den 9. november melder avisa at festen på Embretsfoss skaffet 53 nye abonnenter og 8 fornyelser - og at både Haugsund (Hokksund) og Hyggen vurderer å holde fest med samme vilkår.

Den 23. november skriver Fremtiden at slike fester i alt har skaffet 122 abonnenter:

Igaar med posten fik vi 22 kr tilsendt. Det var fra Haugsund - resultatet af den der afholdte "Fremtidsfest". Man vil aldrig tro, hvor moro det er at modta slike breve. Det er fryd og glede i "Fremtiden" lang tid efter.

Samme dag kunngjør avisa at den går i balanse med 1700 abonnenter, og eier seg selv. Det som er brukt av aksjekapitalen, tilsvareer nemlig de utestående fordringene. Fremtiden feirer det med et forsidebilde av de to medarbeiderne, Torgeir Vraa og Vincenz Gaarder, og kunngjør planer om utgivelse fire ganger ukentlig fra nyttår, hvis abonnenttallet kommer opp i 2000.

Polemikk om republikk

Den gangen avisene var det eneste massemedium og demokratiet samtidig i rask utvikling, var avisdebatten sentral i meningsdannelse og beslutningsprosess. Vi tar her fram en smaksprøve på en hundre år gammel lokal diskusjon. Doktor Jansen i Vikersund og redaktør Vraa, som nylig hadde bodd der, mente ulikt om det selvstendige Norges valg av statsform høsten 1905.

På lederplass i *Fremtiden*, noe som den gang var plassen øverst til venstre på første side, finner vi lørdag 14. oktober 1905 et angrep på «L.J. i Vikersund», usignert som det meste i avisa den gangen. Fordi signatur mangler, fordi artikkelen står på lederplass, og fordi angrepet synes å forutsette en viss lokalkunnskap fra Vikersund, er det rimelig å anta at artikkelen er skrevet av redaktør Torgeir Vraa, som hadde levd og virket nær Vikersund i en årrekke. Han var også en omreisende agitator og folketaler. Rett under artikkelen i *Fremtiden* står følgende vesle nyhetsnotis, antakelig ikke helt tilfeldig plassert nettopp der:

Torgeir Vraa
vil tale i Porsgrund
paa søndag
om statsformen

Om «L.J. i Vikersund» vet ikke undertegnede mer enn det Vraa forteller: L. Jansen, lege i Vikersund, tidligere i Valdres, antakelig engasjert venstremann. Om Vraa vet vi langt mer - se egen artikkel. Før vi lar Vraa komme til orde her, finner vi fram avisa som provoserte ham: *Oplandske Tidende*, tirsdag 10. oktober 1905:

Kongedømme eller republik af L. J.

Det afgjørende punkt for folkets stilling til dette spørsmål nu maa efter min opfatning være dette, hvorvidt regjeringen under kampen for vor selvstændighed har fundet det nødvendigt for landets skyld at træffe nogen bindende aftale med et eller andet fremmed fyrstehus.

Har regjeringen fundet dette nødvendigt, maa nationens æresfølelse tilsige den, at saadan aftale maa respekteres fuldt ud. - Thi regjeringen har, som vi alle ved, med nationens fulde tillid repræsenteret folket i al dens optræden, og hvad den har fundet nødvendigt for at sikre os vor selvstændighed, vil det norske folk uafkortet godkjende.

Derfor er skriget paa republik i dette øyeblikk upaakræ-

vet, skadeligt og ligefrem fornærmeligt mod de mænd, som i første række har sikret os vort lands selvstændighed. Den eneste værdige holdning for enhver nordmand, han være republikaner eller monarkist, er taushed om dette spørsmål, indtil regjeringen kan fremlægge det for storthinget til afgjørelse, hva der selvsagt først kan ske, naar Norge er anerkjendt af magterne som suveræn stat.

De herrer Castberg, Scharffenberg og flere gjøre isandhed sit fædreland en daarlig tjeneste ved den voldsomme agitation for republikken paa dette tidspunkt, hvor vi endnu intet ved, om ikke landet ved vår regjerings aftale er æresforpligtet til et udenlandsk fyrstehus.

Først naar regjeringen har forelagt spørsmålet for storthinget, og hvis den ikke har bundet os ligeoverfor et fremmed fyrstehus, først da kan kampen om republik eller kongedømme med rette føres.

For mig staar det som det rigtigste, at spørsmålet da bliver forelagt folket til afgørelse ved en folkeafstemning. - Derpaa maa det blive det nuværende storthings sak at finde de former, som forenlige med vor grundlov kan gjøre nationens følelser fyldest.

At grundloven skal være opløst ved Norges løsrivelse fra Sverige og fra huset Bernadotte er jo bare nonsens. Grundloven af 17. mai 1814 bestaar fremdeles. - Vælger folkets flertal kongedømmet, bliver den ogsaa i fremtiden bestaaende,

Først hvis nationen vælger republikken, maa en grundlovgivende forsamlingen indkaldes, og først efter at denne har givet landet en ny forfatning, er grundloven af 17de mai 1814 ophørt at være til. -

For det, som nationens flertal ønsker, faar mindretallet loyalt bøie sig, og spare landet for oprivende partistridigheder. - Norge vil som selvstændig stat, det være som indskrenket monarki eller som republik, lige godt, lige lykkeligt og lige anseet tage sin plads blandt nationernes rækker.

For mig staar det som det bedste for os, at Norges trone tilbydes prins Karl af Danmark, og jeg mener at som konge vil han ved sine forbindelser med Europas fyrstehus byde landet betydelige garantier mod voldelige overfald fra vore naboer. - Det gaar ikke an at undervurdere den indflydelse, som fyrstefamilierne har i den europeiske konsert.

Vort land vil ikke risikere at blive staaende isoleret med prins Karl paa tronen.

Men jeg vil heller ikke, at tronen skal tilbydes andre enn ham. Vil ikke han tage imod Norges trone, saa vælger jeg republikken.

Thi ingen uværdigheder med at byde frem tronen til hvilkensomhelst prins bare for at faa en konge, maa taales av noen nordmand.

Vi gir ordet til Torgeir Vraa, redaktør i den ganske nystartede sosialistavisa Fremtiden i Drammen. Vraa vet hvem som eier initialene L.J., og deler allerede i overskriften denne kunnskapen med leserne:

(Dr.) L. J(ansen)

i Vikersund har i en artikkel i «Opl. Tid.» taget til orde angaaende striden om statsformen. Doktoren finder, at skriget paa republik er skadeligt og upaakrævet. Det eneste passende hadde været taushed, til regjering og storting hadde greiet alt sammen.

Vi finder dette standpunkt noget underligt af hr. doktoren, da han er kjendt for at ikke være af dem, der særlig har det med at danse efter Vesle Friks fele.

Han maa da begribe, at republikanerne ikke kan tie stille, medens kongemenneskerne paa svarte livet arbeider for kongedømmet.

De begynte ganske straks, ikke bare med prinsetilbudet af 7de juni, men de drog ogsaa til Danmark for at være sikre saa de havde en i beredskab. Og saa meget har de gjort dernede, at Europas hofslæng har rettet sit øie paa forholdet og skyver prinsen ind paa os.

Til alt dette skulde republikanerne tie stille, til de vel var færdige, og naar prinsen sad paa tronen, saa skulde vi faa lov at titte paa stasen og raabe: Leve kongen.

En artikkel af doktoren burde ikke være et slikt ret og slet sitat af det første og bedste højreblad.

Han burde ogsaa huske paa, at fordringen om at tie stille er urimelig ogsaa af den grund, at hvis kongen er kommen, saa er det forbi med den frie agitation for republikken.

Han faar derfor finde sig i, at vi benytter denne tid til at afsløre kongehumbugen i, trods det svier i tilbederne.

Naar doktoren paastaar, at vi ved 7de juni faldt tilbage paa 17demaigrundloven, saa burde han ha raadført sig med «Opl. Tidende»s juridiske konsulent, før han fremsatte den paastand.

Et dristig højreblad i Kristiania forsøgte det samme, men tiet ganske straks.

Og som rimeligt var; thi der hører jo ingensteds hjemme at paastaa den ting, at hvis man bryder en lov, saa falder man tilbage paa en ældre. Til sist kan vi da faa lovene fra Magnus Lagabøter til at bli de gjældende.

Vi kan være enig at grundloven som saadan bestaar, men den 7de juni satte en streg over adskillige paragrafer - alle hva der angik forholdet med Sverige, og hvad der angik kongedømmet.

At det første er riktigt viser unionsoppløsningen, og at det andet ogsaa er riktigt, viser den kjendsgjerning, at kongen blev jaget fra landet.

Visse hul er der i grundloven nu, og disse hul maa der gøres noget ved. Hvis 17demaigrundloven var gjældende vilde jo et utal her i landet været anklaget for majestatsforbrydere, som jøderne ville være udviste. Og den almindelige stemmeret vilde ikke eksistere. Hvis doktoren tenker nærmere over dette, saa vil han vistnok indrømme, at hans paastand er noget forhastet. Det er ikke alle kameler folk sluger - ikke naar de har saa store pukler paa ryggen; thi halsen har sin begrænsning.

Saa vil han ha den danske prins, fordi han har «forbindelser». Men det er jo netop disse kongelige forbindelser, som er en fare for et lidet folk.

Vi vilde heller ha Bernadotten, fordi han næsten ingen har - men helst en mann fra Hemsedal, som aldrig havde set et hof.

Da er vi da sikre paa, at vi ikke ved hofintriger blir ledet ind i forviklinger.

Men til andre end dansken vil doktoren ikke byde tronen. Aa nei, det maa nu være maade paa alt. Før sagde Høire, at de ikke vilde byde den til andre end Bernadotten, nu er det dansken, som er den sidste.

Og man er tryg da, saa man kan trøstig si etterpaa, at gaar ikke det, saa tar vi republikken.

Vi ventet noget gedigent noget, da vi begynte paa hr. L. Js artikkel. Ventet at faa høre noget, hvorfor kongedømmet er bedre end republikken. Men han præsenterer ogsaa den samme tomhed, denne gaaen udenom fakta og saa postuler, der skal gjøre virkning på fodfolket.

Artikelen viser, at det er længe siden, at doktoren var radikal venstremand der oppe i Valdres.

Jansen tok så vidt vi vet ikke offentlig til motmæle, så med Fremtidens lederartikkel er denne vesle avisdebatten slutt. Jansen fikk snart tydelig bevis for at han hørte til det store flertallet i spørsmålet om statsformen. 1297 moinger stemte som Jansen, 205 som Vraa.

Utlysning av prestestillinger i Modum rundt 1905

I årene før og rundt århundreskiftet 1900 foregikk en lang og omfattende debatt om Modum burde deles i to prestegjeld. Spørsmålet hadde vært oppe allerede så tidlig som omkring 1860, og det ble drøftet flere ganger i årene som fulgte. Da sogneprest Bernt Olaus Christen Grønvold gikk av ved utløpet av 1896, kunne man ikke enes om noe forslag. Embetet ble derfor ikke besatt, men Mathias Amlund ble konstituert sogneprest fra 1/1 1897. I 1903 ble det besluttet at prestegjeldet skulle forbli udelt, og da ble det udelte soknekallet utlyst. Amlund søkte stillingen og fikk den. Han var sogneprest i Modum til sin død 20. februar 1929.

Det var, og er ennå, vanlig å utlyse prestestillinger med en beskrivelse av tjenestestedet, geografiske og kirkelige forhold, lønns- og bovilkår m.m., og utlysningene gir derfor et tidsbilde.

Nedenfor er gjengitt utlysningsteksten for sogneprestembetet i 1903. Jeg har også tatt med utdrag fra utlysningen av 3. prest i 1908 og 1912. Paul Skaar ble i 1909 tilsatt etter Sofus Tormodsæter, og i 1913 ble han etterfulgt av Carl Egeberg Traaen. Videre er det tatt med et avsnitt fra utlysningen av residerende kapellani i 1912, da Mikal Bugge ble tilsatt etter Kristian Fr. Magelsen.

Utlysning av sogneprestembetet i 1903

Prestegjeldet ligger på begge sider af den søndre del af Tyriffjorden og gjennomstrømmes af Drammenselven (Storelven) med dens bieløve Simoa og Snarumselven. Det er delt i 3 sogne, nemlig Heggen hovedsogn og annexerne Nykirke og Snarum. Folkemengden er 8952, hvoraf 6704 i hovedsognet. En betydelig del af befolkningen er arbeidere, som er knyttet til de store industrielle anlæg ved Gjethus, Katfoss, Embretsfoss og Kongssagerne – samtlige ved Drammenselven. I hovedsognet har det dannet sig 2 folkecentre, nemlig strandstedet Vikesund ved Tyriffjorden og strøget omkring Aamot jernbanestation. I Vikesund er et bedehus indviet til kapel, ligesom et saadant er opført i Vestre-Spone fjerding (strøget vestenfor Snarumselven). Fra Heggen kirke og prestegaard, som ligger vakkert til oppe ved den gamle landevei paa Storelvens østside, er 5 km til Vikesund, 15 km til Snarum, 18 km til Vestre Spone og 12 km til Nykirke. Gudstjeneste afholdes hver søndag i Heggen og Nykirke, dog saaledes, at der af de hovedkirken tillagte gudstjenester afholdes 6 aarlig i Vikesund kapel.

Konfirmationsforberedelse for den største del af hovedsognet og for Snarum har hidtil foregaaet paa Heggen prestegaard. Den geistlige betjening har siden 1861 været besørget af sogneprest, residerende kapellan og kaldskapellan. I de siste aar har der været forhandlet om deling af det store prestegjeld, men denne er nu – ialfald foreløpig – opgivet, og ved kgl. Resol. af 1ste august d.a. er det bestemt, at kaldskapellaniet skal nedlægges fra 1ste september at regne, og at der fra samme tid skal oprettes et tredjeprestembede. Tredjepresten skal bo i Snarum.

De kirkelige forhold paa Modum er ikke lette. Reiserne er lange og til dels besværlige. Der er megen aandelig sløvhed og søgningen til kirke og alter har lenge vært utilfredsstillende (herved maa dog merkes, at baade hovedkirken og Nykirke kirke har en uheldig beliggenhed.)

Sognekalderets indtægter udgjør omtrent 7300 kroner aarlig, hvoraf sognepresten selv opebærer 4000, medens i alt 2500 udredes som lønsbidrag til den resid. kapellan og tredjepresten. Af indtægterne er tils. 4984 erstatning af sognekasserne og 612 erstatning af prestegaardsfondet. Alt offer og al betaling for kirkelige handlinger er ophævet.

Den reducerede prestegaard er beregnet at kunde føde 4 heste, 14 kjør og en del ungfæ; paa grund af bortforpagtning er den nu kommen i daarlig hævd og jorden er mager. Den har mer end tilstr. skog og 2-3 husmandspladse; i afgift af disse og af bortfæstet skolejord erholdes 106 kr. End videre har været udbetalt 100 kr som skattebidrag af skogfondet og 44 som renter af inventariekapital...

Embedets aabodshuse bestaar af: hovedbygning (to etager, 10 ovnsværelser, veranda m.m.; i meget god stand), udhusbygning, (skrøbelig), bryggerhusbygning, stabur, ved- og vognskurbygning og 3 mindre huse; menighedens: En stor borgstuebygning og stald. Til gaarden hører have, og vandledning er anlagt.

Utdrag av utlysning av tredjeprestembede 1908

I hovedsognet er der foruden hovedkirken 4 kapeller, nemlig i strandstedet Vikesund, ved Aamot jernbanestation (paa begge disse steder er betydelig bebyggelse), i Vestre Spone og paa Gulsrud (ved Tyriffjorden). Den samlede folkemengde udgjør 8952, hvoraf 118 dissenterer, og er i sterk stigning; en betydelig del af befolkningen er arbeidere knyttet til en rekke industrielle anlæg ved Drammenselven.

Gudstjeneste afholdes hver anden søn- og helligdag i Snarum og Vestre Spone kirker og hver søndag i Heggen

og Nykirke, dog saaledes at hovedkirkens gudstjenester er 6 og 4 aarlig henlagte henholdsvis til Vestfosdsens (sic.) og Gulsrud kapel og af Nykirkes 12 til Aamot kapel.

Utdrag av utlysning av res. kap.embede 1911

Ved siste telling var den samlede folkemengde 10532 hvorav 188 dissenter; en betydelig del av befolkningen er arbeidere, knyttet til en rekke store industrielle anleg ved Drammenselven.

Utdrag av utlysning av tredje prestembede 1912

Den samlede folkemengde utgjør 10532 hvorav omtrent halvparten tilhører arbeiderklassen. Dissenternes tall er 188.

De kirkelige forhold er som ellers på Østlandet. Det vidstrakte og folkerike prestegjeld krever en legemlig og åndelig kraftig prest.

Asbjørn Lind:

Modums udskud

Humoristiske artikler er sjelden vare i avisene i 1905, i hvert fall blant lederartiklene og leserbrevene. Men en leser i Vikersund - Per - har tydeligvis sett seg lei på kommunens restriktive alkoholpolitikk den gang, likeså på datidens alkoholsvake øl - reformølet - samt alle moralistiske uttalelser om alkoholens fordervende virkninger. Han skrev et leserbrev, som ble tatt inn i *Oplandske Tidende* 1. juni 1905, der han i likhet med enkelte leserbrevskribenter i seinere tider ikke ser det som sin oppgave å forsvare alle avgjørelser myndigheter fatter. Han er tydeligvis også noe skeptisk til hurtigarbeidende komitéer.

Modum har været en frygtelig bygd og menneskene i samme henfaldne til mange og store laster. Saa ilde har det staaet til, at man for ikke totalt at ødelægge den nuværende og den kommende slægt har seet sig nødsaget til at la herredsstyret nægte adgang til al erhvervelse (ad lovens vei) av spirituøse drikke.

Fik en moing se en flaske, der indeholdt noget andet og sterkere end brus, selters, sportsøl eller kokextrakt fik han eller hun uvægerlig «dilla» og blev farlig for sig selv og sine omgivelser - nærmest kvalifiseret for et galehus. Synet af en øl- (for ikke at tale om brændevins-) kork var egnet til at gjøre en moing abnorm for 48 timer.

Takket være avholdsforeningernes og herredsstyrets fælles bestræbelser er denne tingenes tilstand nu ændret.

Man undgaar at tabe fornuftens brug ved synet av en flaskeetiket, der ikke bærer de nævnte navne. Ja, saa langt er man endog kommet paa bedringens vei, at herredsstyret har funnet det forsøgsvis at kunne tillade nydelsen av alkoholsvage ølsorter. Dette radikale og dristige skridt faar vi haabe ikke vil faa skadelige følger. Vistnok har der desværre allerede vist sig ganske ugunstige tegn.

Under indvirkning av reformøl har man jo saaledes til og med fablet om oprettelse av en landbrugsskole og lignende «galimatias». Der synes dog heldigvis, som om det værste er overvundet, og det dristige og paagaende - ja ligefrem initiativrige herredsstyre, vi er velsignet med, har i ungdommelig overmod ment moingerne modne til at nyde bayerøl til sin middagsmad. Alt dette er jo saare godt og glædeligt; men (ti her findes desværre ogsaa et «men».)

Som en skamplet paa det nye moralsk hævede Modum staaer *V i k e r s u n d*. Dette sted er endnu en saadan fyllerkule (ja stedet kunde passende betegnes som en eneste stor sjap!) at man fornuftigvis har fundet at burde sætte som tillægsbestemmelse, at ingen der bor dets alkohollugtende grænser saa nær som 5 km. kan tilstedes adgang til at bli meddelagtige i bayerskølnydelsen ved hotell «Kronas» middagsbord.

Her er man paa den rette vei og tør jeg henstille til det ærede herredsstyre at ta under alvorlig overveielse, om ikke ogsaa de alkoholsvage ølsorter bør fratas dette sørgelige sted inden Modum, hvor de sikkerlig misbruges.

For at faa sagen hurtig fremmet foreslaaes nedsat en komité, der passende kunde bestaa av Mads Hansen som formand og 3 andre medlemmer, valgt henholdsvis av avholdsforeningen, kvindeforeningen og kirke departementet.

Samme komité bør ogsaa ta under overveielse om ikke denatureret sprit til kogeapparater i Vikersund bør forbydes.

Komiteen maa endelig ikke la sig avskrække av, at enkelte uforstandige Vikersundinger kunde falde paa i begyndende «dilla» at anbefale komiteen at studere eventyret om - molboerne.

Per

Thure Lund:

Hva gårdsgutten fortalte om Amlund

Hans Haugen het en kar fra Ringerike som bodde sine siste år på Modum fra omkring 1928 til 1945. Som løsunge til ei sikkert godtroende budeie på Ringerike, og bortsatt hos flere i oppveksten, var han nok ikke av dem som var født med en sølvskje i munnen. Han rømte fra sitt ikke altfor snille vertskap på sin konfirmasjonsdag, og greide seg gjennom livet med smuler som ofte ble til overs etter andre.

Hans Haugen ble kalt for Tyrihans ute på bygda, både i Modum og Ringerike. Han hadde bodd ei tid i Kristiania, og hadde levert noen petitartikler til avisene, så kanskje hadde han mer under den gamle hatten enn det folk flest mente. Men han gikk gjennom livet som bortimot lasaron. Så vidt vi skjønner levde han på bygdas forsorgsvesen med en matlapp verd kr. 4,50 i uken.

I 1932, i sitt sekstiende år, mens han bodde i ei nedfallen rønne øverst på Øståsen, skreiv han et lite hefte som han kalte «Vrangpeiser og Snurribusser». I dette heftet er det en fortelling om et besøk i landhandleriet i Kloppa inne på Østmodum, som absolutt har interesse for moingene. Her fortalte den gamle veivokteren Gustav Myhre om sin tid på Heggen, den gang han var gårdsgutt hos sogneprest Amlund i halvannet år. Her er historien om møtet i Kloppa, slik Tyrihans fortalte den:

En dag tidlig en vår, ennå mens snøen, så å si med nebb og klør, søkte å holde valplassen, mens vårsola mer og mer nesevis og pågående, for hver dag tok att det den tapte om natten, og stadig tok igjen nytt land, tok jeg, som så ofte ellers, ned fra fjellet for å proviantere.

Da jeg nevnte dag kom ned på bygdeveien, traff jeg distriktets veivokter, herr Gustav Myhre, og vi kom i følge til handelsstedet Kloppa hvor vi gikk inn.

Vi var alt kommet i prat da vi ankom landhandleriet. Da vi ankom butikken til Kolbjørn Nordahl, het det at «Der det er godtfolk før, kommer godtfolk etter,» og så kom praten skikkelig i gang. Her i butikken satt og stod flere andre, deriblant Gustav Gulsrud i Søstua, og den over 70 år gamle Johannes Kampen, som var interessert tilhører når andre snakket.

Kolbjørn Nordahl gikk og veide varer, stod litt og lyttet, og veide videre, kastet inn et ord eller flere i samtalen, og lo lystig som den forteller og pratmaker han er. I samtalen løp rullet latteren så blikkvarene som hang i taket tonet med i samtalen.

Snakkets grunntendens var alvorlig og om «praktiske»

ting, men også når en minst ventet det, kom en grookornet herme av litt fysisk art, slik tilfellet ofte er blant menn, og i blant av kvinner også,— når de trur seg.

Som man slik holdt det gående med spørsmål og svar i øst og vest, lo og spøkte, hermet opp nytt og gammelt i stadig skiftende sprang, var det at veivokteren skjøt inn: «Det var som Amlund sa til meg da jeg var på Heggen.»

«Har du vært hos Amlund da,» spør Nordahl interessert.

«Ja, jeg har vært hos Amlund i halvannet år jeg,» svarte veivokteren.

«Åssen var'n å væra hos presten da,» spurte Johannes Kampen full av nysgjerrighet.

«Amlund var grei han,» sa Gustav Myhre, som hadde fått fyr på pipa si, mens de andre skravlet i flokk.

Det ble spurt om Amlund var gudelig til hverdags, om tjenerne måtte være svært flinke, være fine gutter og ikke drikke og ikke ha fatt i jentene, i hvert fall ikke så Amlund så det?

Myhre hadde kveika pipa mens denne haglskur av spørsmål stod på. Og så svarer han på sin stillferdige, lune måte: «Å, det var itte mer av detta hos Amlund, mer enn andre steder.»

«Ja, men presten formante dere ikke til å bli gode mennesker og alt slikt, je trudde prester skulle være svære te slekt?» spurte Johannes Kampen.

En annen i flokken trodde kanskje at Amlund måtte være på prekestolen og ha på seg kirkestasen for å få klem på prekinga.

Gustav Myhre.

«Nei, akkurat slik trur je itte det var med Amlund,» sa Myhre, «han var nok prest både ute blant folk og hjemme på prestegården til hverdags, men han sleit itte som prest til hver tid og stønn, han var menneske også. Kanskje fullt så godt som noen annen. Jeg kan godt fortelle litt som viser at han kunne være både prest og menneske på samme tid, og til enhver tid, utafør kirken da, for der var jo vi utafør. Vi som arbeidet på prestegården hadde likevæl samrørsel med Amlund. Sjølve presten hadde vi jo lite bruk for, og kirken likedan.»

«Han trua dere itte te å gå i kjerka da?» spurte Johannes Kampen.

«Å langt i fra,» sa Myhre, «og sjelden hadde vi noe føling med ham ellers heller, men han dreiv godt, men han gjette itte. Jeg husker en gang, ei tid etter at je kom dit, at je og en til skulle kappe no langved. Saga vi fikk å kappe med, var som sagene brukte å væra på gårdane der det var mest fremmede folk til å håndtere redskapen. Den var kort sagt ubrukelig. Kompisen min trudde han skulle få orden på`a, men like skakt gikk saga. Og det til gangs, den gikk så rundt at vi kunne skjært hjul me`a,» sa Myhre.

«Ja, da er dom jamen goe da,» sa Johannes Kampen, vel tilfreds med at veivokter Myhre var på glid.

«Men dere kunne bruka da?» la han spørrende til.

«Jo da, vi skar nå me`a, men den skulle jo vært strøki og vikka, men det blei aldri no av. Te slutt gikk den mer langs etter veden enn tvert over. Så en dag vi var inne og fekk frokost, hadde Amlund vært i skjulet og sett på meritene våre. Da hengte han opp en plakat på en spiker på en av de skakkskârne kubbane. Med Amlunds klare skrift stod det: «Denne kubben er skåret av to voksne menn.» Mer stod det itte.»

«Men dere hørte vel mer fra Amlund om saken etterpå?» spurte Johannes Kampen.

«Nei,» sa Myhre. «Amlund hadde itte for vana å gnaga opp igjen samma tingen. Det som han hadde merka seg, ble som regel retta opp likevæl.»

«Å ja, de fleste visste hva han mente, og det gjorde vel dere au,» sier Johannes og legger til: «Men dere hadde vel anna rart arbe der, før dere hogg vel itte ved støtt?»

«Jo, det var nok en del og bala me der au,» sa Myhre, og stanser litt opp for å få ny fyr på pipa før han fortsetter: «Etter vedkappinga ble te det at vi sku rothøgge en utrulig diger askekall, mange meter omkring, og røtter helt ner til antipodene. Vi grov og hogg, grov og hogg, men like fast stod aska. Vi sleit med detta svinet i flere dager, men det eneste vi oppnådde var å komma djupere. I førstninga behandla vi denne aska med en viss respekt og ærbødighet, men etter hvert som tida gikk ble det nok til at vi banna en gang i blant, så det var et under at det itte fatta fyr i både oss og den gamle aska. Så en dag da vi hadde gravd opp så mye at det nesten kunne blitt ny kjeller i prestegården, og aska sto like kjøn, stod Amlund plutselig oppe på jordkanten da vi lyste vår velsignelse over aska og redskapen som var minst like god som den gamle saga.»

«Ja, da blei det vel månelyst skulle je tru?» spurte Johannes Kampen.

«Å, ja, på et vis,» småler Myhre, «for vår samvittig-

hets skyld prøvde vi å unnskylde oss, og begynte å fortelle Amlund hvor vrien og vrang denna aska var. Amlund svarte så smått, og tar en titt på et redskap vi brukte, ser så på et annet, og så sier han: «Ja, karer, i det hus der det til stadighet er rå ved, og i det verkstedet det bare er dårlig redskap, der har fanden lett innpass. Det var hele hans preken den gang, men den virket nok bedre enn ei lang stolpreken ville gjort,» humret veivokteren.

«Det var vel mange folk på Heggen i den tida?» var det en som spurte.

«Å, ja, det var jo en del,» sier Myhre. «Du var jo lauskar sammen med flere, etter det je skjønner, men tjenera, de som var faste, og jentene, åssen var han mot dem?» spurte Johannes Kampen.

«Jentene? Å jo, dom klarte seg nok,» småler Myhre. Men Johannes Kampen gir seg ikke. «Jo, men jentene, ossen var det, fikk dom ha friere, å sa Amlund te det? For jentene vil vel ha seg litt i en prestegård au,» legger han forklarende til.

Det blir almen latter og alle ser forventningsfullt på Myhre. Han unngår å svare direkte på spørsmålet, men lar andre tenke hva de vil. I stedet sier han lunt: «Det er itte godt å gjete den høna som vil verpe borte, men med tjenesteguttene tok han det på sin egen måte om han hadde mistanke om at noen fløi etter jentene. På den tida je var på Heggen, det var forresten samme året je var med å kappa opp den rundskârne veden og gravde opp den svære aska, hadde Amlund en tjenestegutt som var trøtt bestandig. Han gikk og nesten sov om dagen, og av og til sovna han også. Amlund snakket med gutten om dette, og antydet at det måtte være en årsak. Ja, gutten visste ikke noe å si til det, annet enn at det kanskje kunne være vårværet, og så hardt arbeid da. Men Amlund antydet også at det kunne være noe annet også, «men du må være forsiktig med slikt, det kan være farlig så ung som du er og som er så hissig i arbeidet, men si meg, du er ikke mye oppe om nettene vel, løper du kanskje litt seint om kveldene, og slikt som ofte følger med?» «Å lang i fra da,» sa gutten, som sa han aldri var ute om nettene, og hente det av og til, var han alltid tidlig hjemme og i seng. «Ja, ja,» mente Amlund, «så får du kanskje søke doktor for å få medisiner, for å ikke å få sove den tida en skal, kan være farlig det.» Gutten holdt seg litt i de første dagene etter samtalen med presten, men så gikk han igjen å sov og stupte om dagen. Saken var at gutten fløi til jentene hver natt, det var nok noe som tok på.»

Det ble ny latter i butikken, og en spurte om den dokteren han søkte, gjorde vondt til verre. Alle ler igjen og skrâler om hverandre, og Johannes Kampen lurte på om ikke Amlund skjønnte noe.

«Å jo, Amlund skjønnte nok alt han, kanskje mer enn mange trudde,» svarer Myhre. «Men han sa ikke noe til gutten med det samme, men så en kveld da alt var slutt på kjøkkenet, tok Amlund fatt. Alt av stoler, baljer, bøtter, spann og annet ble stablet opp til en pyramide over døra i kjøkkenet, som gutten måtte gjennom for å legge seg, eller skifte klær for å gå rett i arbeidet om han kom for sent, noe som han ofte gjorde. Aldri så lite han lea på døra nå, ville pyramiden ramle, for den rakk nesten til taket.

Mens Gustav Myhre var gårdsgutt på Heggen, samme året som unionsoppløsningen i 1905, ble det bygget et nytt prektig uthus på Heggen prestegård. Da bygningen på det nærmeste var ferdig, var det tid for fotografering av både bygg og arbeidere. Disse ble stilt opp i rekke og rad foran bygget, med selveste Amlund, med langpipe, i sentrum.

På bildet ser vi fra venstre Nils og Anders Gunnarudbråten, maler Hans Tangerud, byggmester Gudbrand Ingesen, ukjent, murmester Johannessen, ukjent, sogneprest Amlund, Gustav Myhre og Johan Fjeld i kjerrerne og helt til høyre August Austad. De to aller bakerst er ukjente, men vi vet at Sigvart Johansen var gårdsgutt på Heggen på denne tida, og en av dem er nok Sigvart.

Denne natta var ikke Amlund i seng. Han lå på en sofa i et rom innenfor kjøkkenet i fulle klær. Han kunne vel like gjerne ligget på månen og likevel høre livet da gutten kom klokka fire om natten, og det heter at den morgenen var det ingen som ikke våknet i prestegården og nærmeste omegn. Gutten som var skyld i det hele ble så redd at han ikke kom seg til å flykte fra katatrogen, men stod fjettet i halvåpen dør da Amlund stakk hodet ut og sa godmodig: «God morgen, er du alt oppe da?»

Det ble en veldig diskusjon i butikken om saken. Blikktøiet i taket på Nordahlbutikken sang med når alle gav sin analyse. Men Johannes Kampen reddet situasjonen med å spørre hvordan det gikk med gutten. Fikk han sovet ut, eller fikk han avskjed av presten kanskje?

Veivokter Myhre tok det hele rolig og opplyste at gutten aldri hørte et ord om saken fra Amlund, men han fikk ellers gjennomgå i folkepratet, for historien kom jo ut. Men etter noen dager ble gutten mer våken også på dagtid. «Om han hadde vært hos noen annen doktor enn Amlund, vil je itte spekulere i,» sa Myhre rolig.

Johannes Kampen presset på og ville vite mer om Amlund. «Men du sjøl da, Gustav, når du var hos Amlund så lenge, så fikk du vel også litt sånn «pasasi» med ham, je mener slik beintfram?»

«Å, jo da. Je fikk nok det. I hvert fall en gang. Amlund hadde en gild hest, men litt urolig, i sær på spelltauet. Han hadde også en riktig fin sæla te denna hesten. Og denna

sælan var han særlig redd om. Og det falt seg slik i blant at je skulle kjøre Amlund med detta her, og da en gang var uløkka laus. På sælan var det et veldig fint beslag, og på hulaget var det blant anna ei fin metallplate, en slags rosett, tett ved hvert øre. Je var skarpt instruert om itte å sette hesten på stallen med sælan på. Men så en dag, je hadde vært ute på skyss, og Amlund skulle på en ny tur etter bare ei stutt stønn, satte je inn hesten med sælan på. Da je satte for hesten igjen, så je itte at sælan var i filler. Og da Amlund reiste dreiv je med no på et anna sted. Nå ja, Amlund kom godt og væl hjem igjen, for det var bare stasbeslaget på hulaget som var skamfært. I sær var det gått ut over metallrosa eller plata på hulaget da. Amlund hadde nok sett detta før han reiste, men luringen sa itte no. Det var da heller itte je som tok mot hesten da han kom att, og je gikk inn til koeldsbordet væl fornøgd og ante itte no. Som vi satt der og spiste var det no lattermildt, nesten no filureri med jentene på kjøkkenet. Av og te skottet de opp til ei hylle, men je ante ingen ting. Da je hadde spist og je sku te å gå, så sa ei av jentene at det var et brev te meg, og pekte opp på hylla. Og jentene småfniste. Ja, brevet sto der, og je så straks at det var fra Amlund. Da je tok i det, kjente je det var no hart og tungt i det. Je blei jo litt undrende da je åpna konvolutt, for der lå metallrosa til hulaget, bulka og ødelagt, og på en lapp stod det skrivi: Til påminnelse. Amlund.»

«Slik var Amlund,» sa den gamle veivokteren.

Thure Lund:

Han Nekkolai i Slåttebråtan

Bamse var bestevennen som reddet livet til Nikolai.

Hans rette navn var Nikolai Dignes. Faren var Johan Jensen Dignes, som eide den største Dignesgården. Johan var gift to ganger, og Nikolai var en av tre brødre fra siste ekteskap. Mor til Nikolai var Ellen Karine, datter til Nils Henriksen Kampen som bodde i Slåttebråten, en plass under gården Kampen.

Johan Dignes døde tidlig fra sin familie, og Jens, den eldste sønnen fra hans første ekteskap overtok Dignes, mens Ellen Karine med sønnene Konrad, Nikolai og Anton flyttet tilbake til sitt gamle hjem i Slåttebråten.

Da Nikolai Dignes var 21 år gammel, fikk han, sammen med broren Anton, skjøte på Slåttebråten. Fire

år senere ble han eneier da Anton emigrerte til Canada. En kort tid senere hadde halvbroren Jens solgt Dignes og kommet etter.

Disse karene arbeidet dels i skogen og dels ved jernbanen, men de måtte ha tjent bra med penger. Anton var i Norge på en tur under Verdensutstillingen i 1914. Da han kom tilbake til Canada året etter kjøpte han, sammen med Jens, et hotell i Vancouver. Det heter at de tjente meget godt på hotellet, og som vi skal se, hadde Anton satt penger inn i en bank i Kristiania, og da Anton døde i 1922 ble disse gitt til Nikolai Dignes, som etter datidas forhold ble en holden mann.

Nikolais levebrød i unge år var først og fremst

Vedskjulet var ikke stort, men dekket Nikolais behov da han vanligvis ikke hadde mye vinterved liggende. På bildet sees også hans daværende elghund, og bildet er sannsynligvis fra midten av 30-årene. Nikolai hadde mange elger på sin samvittighet. Den han skjøt på sin 78-årsdag, var visstnok den siste.

skogsarbeid. Hans store interesse var jakt og fiske i skogsvanna på Øståsen. Det heter at Nikolai dro til skogs med børsa når han ble sulten. Han var ikke så nøye med fredningstidene etter det eldre folk forteller, men ingen brydde seg. De skjønte at han måtte ha noe å leve av. Noen stor tømmerhugger var han nok heller ikke. Det var ikke så tett med brak fra «falla» der han hadde hugsten.

Slik var livet til omkring 1922-1923. Da fikk han Antons penger mellom hendene og flyttet fra Slåttebråten. Han bodde da ei kort tid i et hus på Kampejordet nede ved Tyrifjorden, deretter ei tid ved Tonerad i Vikersund. På denne tida prøvde han seg med kjøp og salg av eiendommer. Det er ikke kjent at han verken tapte eller vant særlig på dette. Han var nok ikke uvøren nok til å tape alt han eide. Jobbetiden var jo over, og nedgangstidene i tyveåra tvang ham nok på andre tanker enn kjøp og salg av eiendommer.

I midten av 1920-åra flyttet han igjen til Slåttebråten. Plassen var nå oppdelt, og halvparten, der bygningene stod, var solgt til eieren av Kampen. Det kan se ut til at det var arven etter Anton som gjorde at han fikk bygget hus. Nikolai bygde seg et enkelt husvære på den gjenværende del av plassen. Det ble et hus med «ett rom og kjøkken», og i tillegg en liten låve, et lite veaskjul og utedo. Han hadde en solid «bjønnovn» i stua og en vanlig kjøkkenkomfyr i kjøkkenet. Det heter at han holdt til mest i kjøkkenet, der han også for det meste sov. Han ytret aldri ønske om å få innlagt strøm, selv etter at naboene fikk det. Det kan se ut til at han ei tid hadde hatt hest og bygde en stall på vestsiden av låven.

På denne tida fikk Nikolai lov av Adolf Gulsrud til å bygge ei lita hytte på ca. 7 kvadratmeter ved

Nikolai og geværet hørte sammen.

Gulsrud Damtjern. Det heter at den var akkurat så bred at han fikk laget ei seng på hans egen lengde. Men det heter også at han ofte hadde besøk over natta. Da ble det rigga opp noen kubber med lause bord over, og da ble det ikke mye ledig plass på gulvet. Så vidt vi vet, var det verken leiekontrakt eller bygsling på hyttetomta. Men den gjorde tjenesten for Nikolai og hans venner i mange år.

I de åra Nikolai bodde i Slåttebråten, var det ikke mye luksus å skryte av. Han var tilfreds med veavonen, parafinlampa, stearinlys og vaskvannsfatet, som nok sjelden ble brukt. Han holdt heller ingen aviser. Men de som kjente ham godt forteller at han kjøpte «Busken» hver gang han trengte ny duk på bordet. Avisa var grei til det. Når øverste sida ikke var helt rein lenger, var det bare å rive den ut. Mange i bygda lurte nok på hva Nikolai levde av.

Etter at Nikolai kom tilbake til Slåttebråten, hadde han et greit samarbeid med en lærerinne fra Oslo, fru Hilda Hansen, som hadde kjøpt Kampeplassen av Nikolai i 1921. Fru Hansen hadde dyr, og Nikolai slo naturengene både hos fruene og på sin del av Slåttebråten. Han solgte høyet til henne og fikk nok også betaling for arbeidet han gjorde. Han ordnet også i mange år all handel i Kloppa for henne. Selv gikk hun aldri i butikken. Etter slike handleturer vanket det alltid middag på Nikolai. Likevel mente mange i bygda at han måtte hatt igjen en del penger etter arven fra Anton og spedd på med helt til etter krigen. Han hadde alltid penger til det han trengte, men mange mente at inntektene han skaffet var i minste laget til å leve av. Kjøpmannen i Kloppa, Kolbjørn Nordahl har fortalt at Nikolai aldri hadde spurt om å få varer på borg.

I sine unge år mente Nikolai at han og fru Hansens sønn Odd, hadde sett sjøorm i Tyrifjorden. Det er mulig dette kunne vært «ormen» som mange mennesker rundt fjorden hadde sett en gang i 1890-åra, men som fløtningskarene fikk oppklart da de kom over ei svær furu som hadde raset ut fra ei fjellskrent på Storøya. Det er kanskje verre å forklare sjøormen

Nikolai Dignes slik vi husker ham.

som Nikolais mor mente å ha sett i Askerud Sandtjern. Den ormen hadde nok muligens fire bein.

Nikolai Dignes som alltid het Nekkolai Slåttebråtan blant venner og ellers i bygda, ble kjent som en dyktig skytter og elgjeger. Ikke mange var mer kjent i Øståsen enn Nikolai og hans nære venner Neubert Hagen, Nils Askim og Olaf Nordalen. Det er ikke kjent hvor mange elger Nikolai har skutt, men den siste felte han på sin 78-årsdag i 1957.

Han hadde et spesielt forhold til elghunden sin. Eneboer som han var, er det kanskje forståelig. Men hunden hans måtte også nesten hatt folkevett. En episode tyder på det. En gang Nikolai ble syk ville han gå ned til fru Hansen for å få hjelp. Det greide han ikke, men falt om på veien og ble liggende. Hunden hans fortsatte til fru Hansen, der han skrapte på døra og småbjeffet. Fru Hansen skjønte at noe måtte være galt, og ble med hunden og fant Nikolai. Han ble redet i hus og fikk hjelp, og levde i flere år etterpå.

Med sin interesse for jakt var det naturlig at Nikolai fikk interesse for skytterlaget på Østmodum. Han meldte seg inn Østre Modum Skytterlag da dette ble stiftet i 1913. Her ble han skytter av 3. klasse, d.v.s. jevnt god skytter. Han avfyrte 2.931 bokførte skudd og var aktiv i 34 år. I 1952 ble han hedret som æresmedlem i laget.

Nikolai og hans venn Erling Solem var mer enn heldige en gang høsten 1944 da de hadde vært på en, selvfølgelig, ulovlig jakt inne på åsen. Da de var på en av myrene på Rognåsen, sto de plutselig ansikt til ansikt, på få meters avstand, med 3 tyske soldater fra forlegningen på Vikersund Bad, en med Schmeisser maskinpistol og to med Mauser-rifler. Nikolai og hans venn hadde kun en finkalibret rifle, kaliber 22, på deling, og denne hev Nikolai inn i nærmeste bjerkekratt. Tyskerne kunne ikke ha unngått å ha sett dette, men spurte ikke hva han hadde hevet inn i krattet. Disse ville selvsagt vite hva karene drev med

på skogen. Nå var jo gode råd dyre. Men tyskerne godtok at de var på vedhugst. Nikolai hadde heldigvis ei øks i ryggsekken. Riflen ble hentet tilbake ei tid seinere.

Høsten 1945 ble Neubert Hagen og Nikolai Dignes med Emil Tandberg på leiting etter ungdyr på Øståsen. Karene var helt inne ved Snøkolltjernet helt på grensen mot Lier da de kom over en metall-container som øyensynlig var sluppet fra et engelsk fly et år tidligere. Containeren inneholdt nemlig utstyr til en person som øyensynlig var sluppet fra samme fly, men som ikke hadde funnet containeren. Containeren inneholdt en US-karabin med tilhørende ammunisjon, en bærbar radio, et enmanns telt, en kikkert, et Silva oljekompass, litt mat og noe annet småutstyr. Karene meldte aldri om funnet, men delte på sakene så godt det lot seg gjøre. Neubert Hagen tok seg av karabinen, som han noen år senere leverte fra seg. Et par ting fra denne turen er ikke oppklart. Vi har ikke fått vite om karene fant noen ungdyr. Hva angår mannen som var sluppet i fallskjerm fra det engelske flyet, har undersøkelser vist at en mann og en container med hans utstyr ble sluppet i dette område 28. april 1944. Sannsynligvis er det denne container som ble funnet høsten 1945. Mannen som ble sluppet i fallskjerm 28.04.44 tok seg frem til folk og overlevet krigen.

Da Nikolai Dignes var omkring 75 år, innså han at han ikke kunne være i Slåttebråten for all tid. Han prøvde da å selge eiendommen til Erling Solem, som var en slektning av fru Hilda Hansen, og hadde vært en god venn med Nikolai i mange år. Da eiendommen var underlagt konsesjonsplikt, ble ikke salget godkjent av landbruksmyndighetene. Etter mye om og men endte det med at Slåttebråten, etter at Statens forkjøpsrett var gjort gjeldende, gikk tilbake til eiendommen Kampen, som den opprinnelig var utskilt fra. I dag er eiendommen tilvokst med skog og alle minner er borte.

Sine siste tiår ble på en måte en omflakkende tilværelse for Nikolai Dignes. Det er ikke sikkert det er noe sammenheng, men da fru Hilda Hansen omkring midten av 1950-årene fikk redusert helse, fant Nikolai omtrent samtidig ut at han ikke kunne være på Slåttebråten. Det er som vi aner at det gamle ordtaket om at «stømpern hjelper stakkarn» var en forklaring. At de hjalp hverandre er nok faktum. Da Hilda Hansen døde i 1957, var han rask til å flytte fra stedet. Han flyttet først ned til Gåserud pensjonat, hvor han ble noen måneder. Derfra flyttet han i 1958 til Elling Nordalen på Engelstad, som var sønn av hans mangeårige jaktkamerat Olaf Nordalen. Han var på Engelstad i ca tre år, deretter bodde han en kort tid hos en barndomsvenn, Konrad Helgesen, som da bodde på Haugerud.

Han kjøpte deretter en kiosk på Modum Bad som han innredet og fikk satt opp på Tangen i Vikersund. Da dette ikke var noe værende sted, var han sine siste

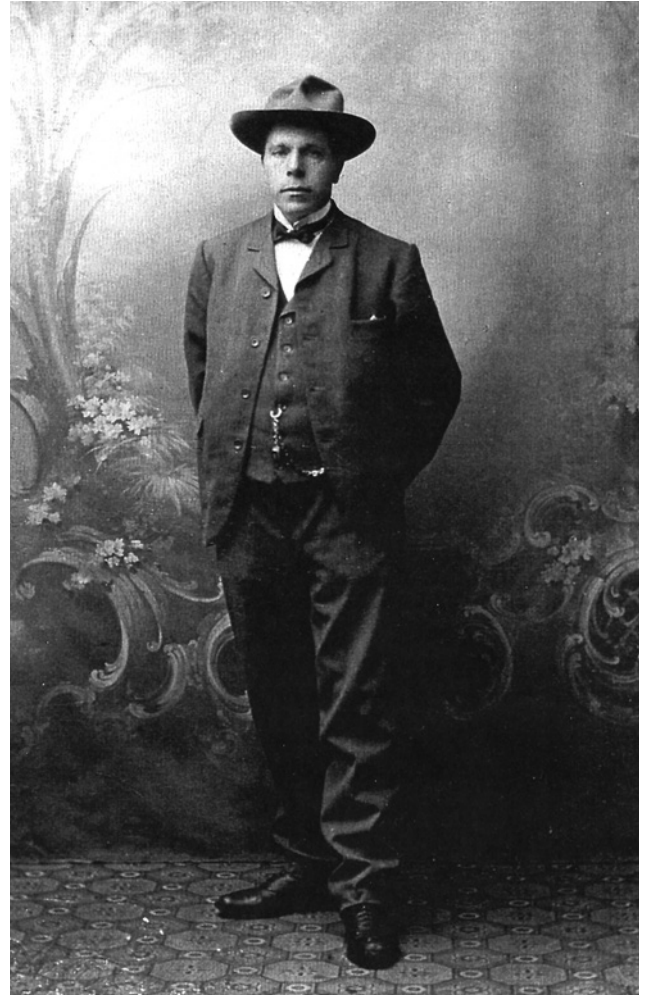

*Restene av hytta ved Damtjern
20 år etter at den var i bruk.*

par år på Modumheimen, der han døde 13. november 1965, vel 86 år.

Nikolai Dignes var sikkert en av Modum siste eneboere og original med så enkelt levesett. Han var en rank og staut skikkelse, som var stolt av sitt opphav, men han levde fra hånd til munn som det heter. Han var en underlig en, som ikke gjorde noen fortred. På sine gamle dager hadde han noen venner som prøvde å hjelpe ham da han ikke klarte seg i Slåttebråten lenger. Han så på Modumheimen med skepsis, men han måtte dit til slutt.

Kilder til denne artikkelen er hovedsaklig Erling Solem, Oslo, og Nils Hagen fra Østmodum. Også Vera Nordalen, som hadde Nikolai Dignes som leieboer vel et par år etter at han flyttet fra Slåttebråten,

Anton Dignes, som etterlot en pengesum til Nikolai.

har bidratt. Hun har også Olaf Nordalens dagbøker, der samarbeidet med Nikolai er nevnt. Fotografiene til artikkelen er alle tatt av Erling Solem, så nær som bildet av Anton Dignes.

Finnebosetningen i Modum

De første skogfinnene kom til Norge omkring 1600 over grensen fra Värmland til det skogområdet som siden ble hetende Finnskogen. I Finland hadde de drevet med svedjebruk. De brente skogen og sådde rug i asken. Dette krevde etter hvert store skogsarealer. Da mulighetene for videre brenning av skog ble mindre, førte det til vanskelige sosiale forhold. Uår, farsotter og ufred kom i tillegg, så de måtte søke seg vekk. I skogsområdene i nordre Värmland fikk de slå seg ned. Etter hvert trakk noen videre vestover til Norge. Det var jo her store sammenhengende skogområder, og noen klar grense var neppe trukket. I alle fall var det ingen kunst å krysse den.

Fra Finnskogen dro noen finnefamilier videre vestover til andre skogsområder på Østlandet. Og den vestligste bosetningen – i alle fall av noe omfang – ble rundt Glitre, i Finnemarka.

I 1664-66 ble det tatt opp et manntall her i landet. Dette var et virkelig manntall i den forstand at det bare var innbyggere av mannekjønn som ble registrert! Hensikten fra Kongens side var blant annet å skaffe seg oversikt over skattytere og soldatmateriell. Allerede da var det bosetning i det vi nå kaller Finnemarka.

I Svarvestolen – eller Suarffuestøl – som det ble skrevet den gang, bodde oppsitteren Per Suarffuestøl, 41 år, samt husmennene og strandsitterne Morten, 40 år, og Mattis Suendschen, 24 år.

I Borkebu – eller Borscheboe – bodde oppsitteren Gunder Bertolsen og en husmann og strandsitter som også het Mattis Suendschen, 36 år.

I Jøslia – Jøsselien – het oppsitteren Niels Pedersøn, 41 år. Videre var det her to tjenestedrenge, Hendrich, 28 år, som samtidig var oppsitterens svoger og Simon Findsen, 30 år. Simon er i tillegg oppgitt til å være løsgjenger.

I Nordre Glitre het oppsitteren Anders, 60 år. Her bodde også hans sønn Anders soldat, 23 år og husmannen og strandsitteren Peder Amundsen, 30 år. Endelig er det registrert at i Midtre Glitre bodde oppsitteren Hendrich Finde, 35 år. Så er det registrert en person på 30 år som ikke er navngitt og som er oppgitt til å være svoger. Jens Mattisøn Corporal, 30 år, er husmann og strandsitter. Han har en sønn som heter Mattis. Dette blir i alt 14 mannspersoner. Så vi kan vel gjette på at bosetningen i Modums del av Finnemarka lå i området 25-30 personer.

Etter hvert oppsto det flere steder konflikt mellom finnenes bruk av skogen og norske grunneier- og trelastinteresser. Myndighetene prøvde på forskjel-

lig vis å begrense svedjebruket, både ved å true med straff og utvisning og ved å oppfordre skogfinnene til å oppføre seg som vanlige nordmenn!

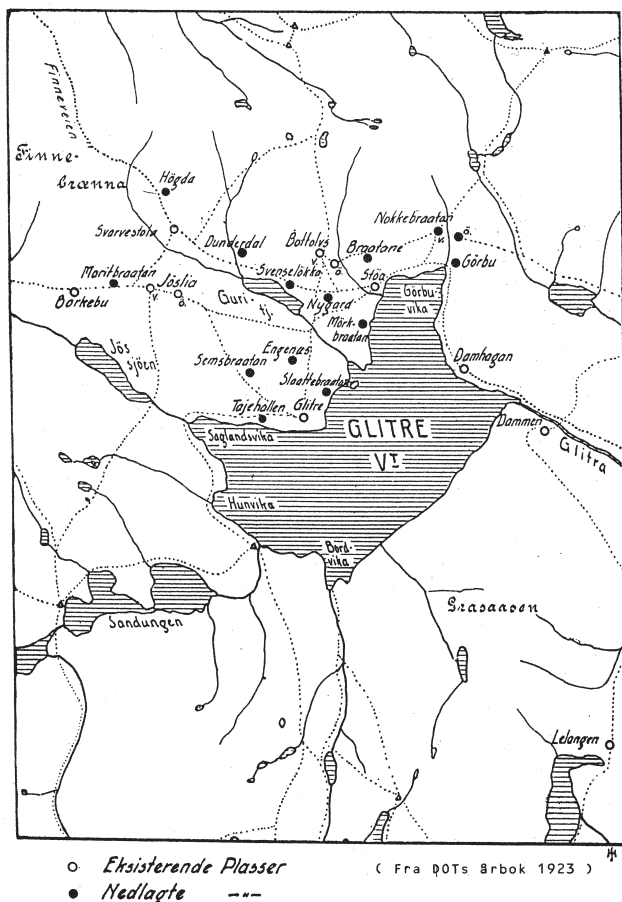
I Modum hadde presten Jens Michelsøn allerede i 1651 klaget over at finnene hadde slått seg ned i prestegårdens skoger. I 1661 klaget flere grunneiere over at finnene fordervet skogen og skjøt all elgen. Kongens bestemmelse i 1685 om å ta opp et finneanntall må ses som et forsøk på å skaffe en oversikt over problemets omfang. Og denne gangen ble også kvinnene registrert.

Finnemantallet av 1686 er avfattet i et språk som ikke er spesielt lett tilgjengelig i dag. I dagens språkdrakt forteller manntallet følgende om finnebosetningen på våre trakter på dette tidspunktet: Ansvarlige for å oppta finnemantallet i Sigdal og Modum var fogd Nicolay Becker, sorenskriver Jørgen Hansen Nachskov og lagrettemennene Asle Bergan, Anders Gressvik, Syver Hoffart, Gunder Sund, Bjørn Gressvik, Halvor Korsgården, Auen Gulsrud, Hans Berg, Torsten Grøtterud, Hågen Bjølgerud, Torger Disen og Karl Engelstad.

I Sigdal bodde det i 1686 ingen finner. Men 12 til 14 år tidligere skulle det ha bodd en finne ved navn Henrik på plassen som fikk navnet Finnerud. Men i Modum bodde det mange. Finnene måtte møte opp for å bli registrert på Spone tingstue 4. januar.

I Glitre bodde Anders Sørensen, født i Grue prestegjeld i Solør av finske foreldre, og hans finskfødte hustru Lisbeth Eriksdatter. De hadde tre barn og hadde bodd i Modum i ti år. De hadde leid plassen av den forrige fogd over Eiker, avdøde David Sinclair. Ja det ser av det gamle dokumentet ut til at de har leid to plasser, og betalt to skinn for det. Bygslingsavgiften var seks riksdaler. De søkte kirke og ting, og de oppfylte sine forpliktelser som andre undersåtter. Det bodde også husmannsfolk der, Mathias Henriksen og hans finske kvinne Birgette Mathiasdatter. Også de søkte kirke og ting og ernærte seg av sine henders arbeid.

I Mellom-Glitre bodde Gunder Jenssen, som var født i Ringsaker på Hedemarken. Han hadde tjent ti år som soldat i Kongens tjeneste. For tre år siden hadde han giftet seg med en finsk kvinne, Karen Olsdatter, som var født på grensen men oppvokst på Svarteberg i Lier, der hun tjente hos norske folk. De hadde to barn, de søkte kirke og ting, og de betalte skatter som andre undersåtter. De betalte fire daler i bygsel til velfornemme matrone Maren Andersdatter, salig David Sinclairs enke, og de hadde vært på plas-

Kart over området rundt Glitre med navn på bosetningsplasser.

sen en seks års tid. På plassen bodde det også en husmann Ole Iversen, født i Lier og gift med en finsk kvinne Marthe Olsdatter, som hadde et barn. Hun hadde vært hos ham et kvart års tid og arbeidet ikke lenger for sin føde.

I Mellom-Glitre bodde også den finskfødte Erik Mathisen og hans finske hustru Anne Olsdatter. De var kun husmannsfolk og arbeidet for sitt brød. De hadde fire barn, de søkte kirke og ting og hadde bodd der en sju års tid.

I Svarvestolen bodde Pavel Pedersen, barnefødt i Sverige men oppvokst på Modum i Svarvestolen. Han var gift med en norsk kvinne, Ingeborg Pedersdatter. Han hadde tjent hans Kongelige Majestet i sju år som soldat og var ute i den seneste krig. De søkte kirke og ting.

De hadde plassen i bygsel av velbemeldte Maren Andersdatter, salig David Sinclairs enke, og betalte åtte riksdaler. De hadde fire barn og hadde bodd der en seks års tid.

Ellers bodde Pavels far der som husmann. Han var finsk født og het Peder Olsen. Det er sikkert den samme som er registrert i 1666 under navnet Per Suarffuestøl. Peder var da en gammel mann, han var gift med den finskfødte Lisbeth Thommesdatter og hadde med henne fem små barn. De ernærte seg ved sine henders arbeid og oppfylte sine forpliktelser som andre innfødte undersåtter.

Hos Even Ellingsen i Vassbånn bodde den finskfødte Johannes Matiessen som husmann. Han var gift med en norsk kvinne, Maren Pedersdatter. De arbeidet for folk og tjente derved sin føde. Johannes er sannsynligvis den samme mann som var registrert under navnet Jens Mattisøn i Midtre Glitre i 1666. Even Ellingsen var født på Kalager og hadde kjøpt Ihlen.

Så avsluttes rapporten fra Modum og Sigdal med at det ikke var kommet noen klage på finnene fra almuen, verken når det gjaldt hugst eller fising. Eller som det heter i den originale språkform, anno 1686: «Offuer forskrefne finner var Ey Nogen Paa Klage af allmuen Endten wedKommende skougens forHugelse schøtterj eller fischeri derres Angrendzende Eyendeeller thill preiuditze...»

Den dag i dag lever det moinger som har noen av disse finnene blant sine aner.

KILDER:

- Trygve Bakkerud: Modums Finnemark. Arbeidermagasinet 17.9.1938, gjengitt i Gamle Modum 1999
 Arnt Ruud: Modums historie, bind IV
 Norsk historisk kjeldeskrift-institutt. Finnemannetallet 1686, utgitt for Kjeldeskriftfondet av Egil Opsahl og Harald Winge. Oslo 1990
 Asbjørn Fossen: Historien om de norske skogfinnene. Utgitt 1991
 Trygve Christensen: Skogfinner og finnskoger. Eget forlag. Oslo 2002
 Mannetallet for 1664-66, Bragerbæns Prosti, Moedums Prestegjeld, Heggen Sogn
 Kolbjørn Hovland: Etterkommere etter Gunder Jensen
 Bjarne Røgeberg, redaktør: Finnemarka, 1982
 Bjarne Røgeberg, redaktør: Finnemarka II, 2001
 Axel Faye: Slekten Ihlen fra Modum, 1999

Thorolf Eriksen og Vanførehjemmet

Det første organiserte arbeid for vanføresaken i Norge ble satt i gang da Agnes og Nanna Fleischer i 1892 åpnet Arbeidsskolen for Vanføre i Kristiania, det nåværende Statens senter for ortopedi, Sophies Minde. I 1920-årene ble det stiftet lag og foreninger rundt om i landet som arbeidet for vanføresaken. Disse lagene ble i 1931 sluttet sammen i Norges Vanførelag, som i 1975 skiftet navn til Norges Handikapforbund.

I Buskerud var det Thorolf Eriksen, Geithus, som ble den store ildsjelen i arbeidet for de vanføre, eller funksjonshemmede, som vi sier i dag. 18 år gammel ble han rammet av poliomyelitt og ble sterkt handikappet. Da han kom hjem etter sitt sykehusopphold, ble han klar over hvor vanskelig vanføre hadde det. Samfunnet var ikke lagt til rette for at de funksjonshemmede skulle kunne klare seg på noen som helst måte. De ble gjerne plassert på en institusjon uten muligheter for å være sammen med venner, familie og andre, for ikke å snakke om å være aktive i samfunnslivet. Thorolf Eriksen slo seg ikke til ro med denne situasjonen, og han innledet et livslangt arbeid for å legge forholdene til rette for funksjonshemmede. Ustanselig var han på farten. Ingen jobb var for liten, og han gikk med stor energi også løs på de store. Han solgte lodd, kjøpte og solgte varer, skrev avisartikler, arrangerte basarer, underholdt

med sang, viste film, holdt foredrag, og han forhandlet med kommune og stat. Målet var å skape institusjoner som kunne gjøre det mulig for sterkt handikappede å leve et bedre liv enn det som var vanlig for funksjonshemmede. De vanføre skulle ha muligheter til å delta aktivt i samfunnsliv og arbeidsliv. Mottoet for dette arbeidet var i alle år: Hjelp til selvhjelp.

Thorolf Eriksen. Byste ved Vanførehjemmet.

Thorolf Eriksens barndom og ungdom

Thorolf Eriksen ble født i Oslo i 1899, men moren ble rammet av tuberkulose og kunne ikke ta seg av ham.

Tre måneder gammel kom han til sin bestemor på Skuterudflata på Sysle. Der vokste han opp sammen med to fettere. Han gikk på Bøen skole og ble konfirmert i Snarum kirke i 1914. Da hadde han allerede tjent sine første penger. Konfirmasjonsdressen betalte han selv. Bestemoren var da død, og en tante tok seg av de tre guttene. I årene som fulgte hadde han forskjellige arbeidsforhold. Han arbeidet i skogen og hogg tømmer, han var gårdsgutt på flere gårder, han var på Sprengstoffabrikken i Lier og på Katfoss Papirfabrikk, der han løy seg til å få arbeide på nattskiftet, som han var for ung til å få. Den 21. november 1917 ble han syk og reiste hjem til tanten. Den 7. januar 1918 ble han sendt til Drammen sykehus, og det ble slått fast at han hadde fått poliomyelitt.

Thorolf Eriksens skomakerverksted i Geithus.

Han prøvde å komme inn på institusjonen Sophies Minde, men oppnådde ikke det. Han fikk litt hjelp på Bülov-Hansen Klinik i Oslo. Etter en del trening ble han i stand til å gå og reiste hjem igjen. I 1919 - tyve år gammel - fikk han et tre ukers kurs i skomakerlære, fikk et rom hjemme og anskaffet seg verktøy og en gammel skomakermaskin. Samme år fikk han jobb som skomaker

på Samvirkelaget i Geithus, men den virksomheten ble snart etter nedlagt. I 1921 fikk han leid et verksted i Geithus etter en skomaker som var død, og han kunne dermed starte sin egen virksomhet.

Modum vanførelag stiftes

I Geithus traff Eriksen sin kone, Emma Bjølgerud fra Utrimark i Geithus, og de giftet seg i 1924. De oppdaget at det var forholdsvis mange vanføre i Modum, og sammen ble de enige om å prøve å stifte et vanførelag. Modum vanførelag ble stiftet 5. november 1926 i skomakerverkstedet til Eriksen. Eriksen var på dette tidspunkt 27 år gammel. På stiftelsesmøtet møtte det fire personer, men Eriksen visste det var langt flere vanføre i kommunen. Det ble dannet avdelinger

på Åmot og Geithus med til sammen 30 medlemmer. Startkapitalen skaffet han ved å lodde ut et par ski som han tok på «krita» i Modum Samvirke­lag. Overskuddet ble på kr. 150.- Det første ordinære årsmøtet ble holdt 27. februar 1927, og regnskapet viste et overskudd på kr. 258.- Eriksen ble valgt til lagets første formann. Med seg i styret hadde han Karl Th. Nilsen (nestformann), Johs. Martinsen (kasserer), O. C. Formodalen (sekretær) og Alf T. Olsen, Andrea Skreppen, Valdemar Jansen og Ole A. Drolsum (styremedlemmer).

Eriksen innså fort at vanføresaken var like viktig i andre bygdelag. For å samle penger og for å skape interesse for saken begynte han å reise rundt og arrangere basarer, holde foredrag og vise film og lysbilder. Begynnelsen var beskjeden. Men gradvis bygde han opp et nettverk av interesserte. Han samlet interesserte, som oftest kvinner, i små støttegrupper rundt omkring i bygdene. Disse gruppene hadde navn som «Godt Håp» (Geithus), «Solglimt» (Vikersund), «Blåveisen», «Hvitveisen» og «Lysglimt» (Åmot), «Freidig» (Skotselv), «Gry» (Snarum) og «Hygga» (Kløtgefoss), for å nevne noen i vårt distrikt. Disse gruppene samlet inn penger, slik at det ble mulig å gjennomføre ulike hjelpetiltak for de vanføre. Av stor betydning var det også at Eriksen bidro til at det ble stiftet ca. 30 vanførelag rundt om i fylket, og at disse slo seg sammen til Buskerud Vanførelag i 1931. Han var også en av de drivende krefter bak stiftelsen av Norges Vanførelag samme år.

I de første årene hadde ikke Modum Vanførelag egne lokaler. Foreningens arbeid bestod i å hjelpe vanføre på forskjellig vis. Enkelte fikk hjelp til å komme til undersøkelse og behandling på Bülov-Hansen Klinikk, Oslo. Andre fikk hjelp til å kjøpe seg verktøy og maskiner og å komme seg i lære i et passende håndverksfag, innrede seg et verksted og begynne å produsere noe.

Rekreasjonsstedet Sommersol på Furumo

I 1936 fikk Buskerud Vanførelag låne en hytte på Furumo av Magnus Kleven, som eide gården Skredsvig. Eriksen så straks at denne hytta passet ypperlig som ferie­hjem for vanføre og fortalte Kleven at han var interessert i å kjøpe. I oktober ble det handel, hytta ble kjøpt for kr. 5 500.- I et intervju i *Drammens Tidende* 21. juni 1957 fortalte Eriksen: «Da vi gikk til dette kjøpet den gang, ble jeg sett på som er rar mann. Noe mer tulle­te og meningsløst hadde ikke folk vært vitne til.»

Hytta hadde verken vann eller strøm, men Eriksen, som var flink til å knytte kontakter, sørget for å få hjelp av Katfoss Fabrikker og Drammens­elven Papirfabrikk, som stilte håndverkere til disposisjon. Sommeren 1938 ble hytta brukt som ferie­hjem, og stedet fikk navnet Sommersol. Her kunne folk med handikap komme og koble av i vakre omgivel-

ser. Denne første sommeren var det 6 vanføre der om gangen, og de fikk være i fjorten dager. Det var mange som ønsket å komme dit, og det kom folk fra alle kanter, også fra våre naboland Finland, Sverige og Danmark. Sommeren 1939 var det ikke mindre enn 58 gjester som besøkte ferie­hjemmet, og i krigs­årene kom man opp i over 100 gjester i sommermånedene. Ferie­hjemmet var de fleste sesongene i drift fra 1. mai til 1. september.

Eriksen skjønnte at det var behov for utvidelse, og rett etter krigen ble det på kort tid reist et tilbygg. Nå kunne det om sommeren huses sytten-atten vanføre om gangen. Eiendommen ble drevet som ferie­hjem frem til 1970. Huset står fremdeles, det eies av Modum kommune, og lånes ut til Modum Friidrettsklubb.

Feriehjemmet Sommersol.

Det første pleiehjemmet – Løvstad på Furumo

Eriksen ønsket allerede fra starten av å bygge et hjem hvor vanføre som ikke selv kunne klare seg, kunne få nødvendig stell og pleie. Til dette formålet ble det høsten 1945 innkjøpt en privatbolig på Furumo, Løvstad, oppkalt etter eieren Hans Løvstad. Denne boligen lå like ved Sommersol. I dag blir denne eiendommen ofte omtalt som Dybdalhuset. Til å begynne med ble også Løvstad brukt som ferie­hjem, men etter ombygging kunne man 8. mars 1948 ta imot de første åtte pleiepasientene. Antall søknader som var kommet inn, viste imidlertid at behovet for slike plasser var stort. Eriksen gikk nok allerede nå med tanker om et større pleiehjem, selv om han ikke sa noe om det offentlig.

I 1949 kjøpte så Buskerud Vanførelag gårdsbruket Sevalds for kr. 69 875.-, og sørget for å få bygd om hovedbygningen der til pleiehjem. Den 12. desember 1950 forlot pleiepasientene Løvstad og flyttet inn på Sevalds. Løvstad ble solgt for kr. 31 000,-, som ble overført til det nye pleiehjemmet. Løvstad, eller Dybdalhuset som det altså kalles nå, eies i dag av Modum kommune og er gjennom årene blitt disponert av bl.a. Geithus Idrettsforening. I nærmeste

framtid vil Frisklivssentralen få disponere eiendommen.

Arbeidsplasser for vanføre

Det kanskje viktigste målet for Thorolf Eriksen var å få vanføre i produktivt arbeid. Allerede fra starten av var det enkelte som hadde fått hjelp til å få seg verktøy, men det var først under krigen at det ble fart i dette arbeidet. I 1942 sørget man for at en vanfør person fikk opplæring i veving med tanke på at denne personen skulle lære opp andre vanføre i faget. Eriksen fikk så tak i to halvautomatiske vever og fikk satt noen i gang med å veve skurefiller. Disse brukte Eriksen til å bytte til seg forskjellige typer verktøy, slik at flere vanføre kunne komme i gang med et arbeid. Mottoet var som nevnt «Hjelp til selvhjelp». I 1942 omsatte man produkter som var laget av vanføre for kr. 7 000.-. I denne tiden leide han lokaler på forskjellige steder i bygda. 15. mars 1943 satte Eriksen i gang en liten snekkervirksomhet i et lite hus i Geithus sentrum, like ved den tidligere butikken til brødrene Løver. Huset er nå borte. Den 1. mai samme år kom det i gang en liten vevstue. I disse småindustriene arbeidet seks personer, derav 5 vanføre.

Plassen i snekkerverkstedet var liten. Når de skulle skjære bord på båndsaen, måtte bordene stikkes inn gjennom åpne vinduer. På verkstedet ble det i denne tiden laget spikkefjeler, oppvaskbrett, fuglebrett, taburetter, kjøkkenmøbler og barnemøbler. Virksomheten i verkstedene viste at arbeidet gav de vanføre selvtillit og tro på egne krefter.

Eriksen arbeidet hele tiden for å utvide virksomheten. I 1943 fikk han kjøpt en tomt på 800 kvm. i Dælveien i Geithus sentrum til 50 øre kvadratmeteren. Denne tomten lå vis á vis jernbanestasjonen. Her hadde han planer om en betydelig utvidelse av virksomheten. For å skaffe penger arrangerte han blant annet en basar i Hønefoss, som på 6 dager innbrakte det den gang nesten svimlende beløpet kr. 10 077,-. Her må det også nevnes at Eriksen på turene opp og ned til Hønefoss hadde med seg illegale nyheter.

Etter den vellykkede basarvirksomheten foreslo Eriksen for styret i Vanførelaget at det skulle avsette kr. 10 000,- til å bygge et verksted. Han fikk kjøpt en gammel låvebygning på Simostranda, og med utgangspunkt i denne ble det i reist et verksted på 8 x 10 meter. Dette ble tatt i bruk i 1944. Her hadde man snekkerverksted, vevstue, systue, lagerrom og kontor. 8 personer var nå i arbeid i industribygget, og 4 var beskjeftiget med forskjellig hjemmearbeid.

Eriksen innså raskt at det var behov for utvidelse, og han henvendte seg til kommunen for å få kjøpt resten av tomten, som totalt var på 6 mål. Kommunen ved ordføreren og rådmannen var velvillige og solgte den for 35 øre pr. kvadratmeter.

Høsten 1946 ble verkstedet utvidet til 8 x 30 m. I dette bygget var det snekkerverksted, skomakerverk-

Det første verkstedet i Geithus sentrum. Det ble tatt i bruk i 1943. Denne bygningen lå like ved den tidligere butikken til brødrene Løver.

Buskerud Vanførelags Industri, ca. 1946.

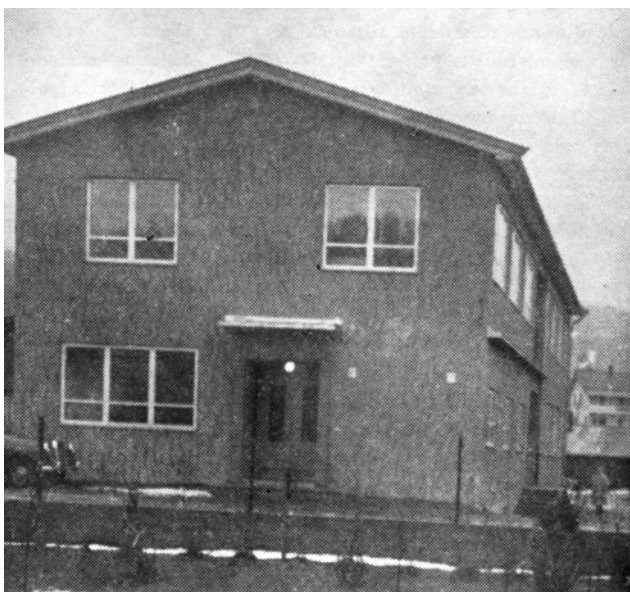
Fra snekkerverkstedet, ca. 1946, før utvidelsen.

sted, vevstue, tapetsererwerksted og enkelte andre småverksteder. Produksjonen i snekkerverkstedet ble lagt om, og det ble produsert dører, vinduer og møbler. Snekkerverkstedet var blitt til trevarefabrikk. I 1949 beskjeftiget man 16 personer – 13 menn og 3 kvinner, og etterspørselen etter industriens varer var stadig stigende. I 1950 ble foretatt nok en utvidelse, da ble det reist et lite sidebygg i mur.

Nytt industribygg

Den 22. februar 1954 brant industribygget ned til grunnen, men takket være iherdig innsats fra brannvesenet og frivillige ble mye av utstyret samt en del ferdigproduserte dører m.m. reddet ut av den brennende bygningen. Bygningen brant imidlertid ned til grunnen. Arbeidet fortsatte i den sidebygningen i mur som var blitt bygd i 1950, og som ikke var ødelagt.

Gjenreisningen av industribygget vitner om Eriksens energi og evne til å få gjort ting. Bygningen brant en mandag, torsdag var det arkitekt på brann-tomta. I løpet av 8 dager var tegningene ferdig, og etter nye fjorten dager var byggetillatelsen i orden. Om høsten stod bygget ferdig. Det nye industribygget ble oppført i Ytong og var på 280 kvadratmeter i to etasjer med full kjeller. Første etasje rommet en maskinhall på 160 kvadratmeter, skomakerverksted og to kontorer. I annen etasje var det et stort sammensetningsverksted og kontor for formannen. Også Eriksen selv hadde kontor her. Her var det 16 ansatte i 1957. Eriksen var formann på verkstedet fra starten av og fram til 1971, da Ole Brathovde overtok. Brathovde var formann fram til 1989, da han gikk av

Det nye industribygget, 1954. Vi ser kontorinngangen. Inngangen til verkstedet kan skimtes på langveggen til høyre.

med pensjon. Før Brathovde ble formann, var han ansatt i verkstedet, der han hadde vært siden 1946, etter å ha kommet fra Sophies Minde, 23 år gammel. Han arbeidet altså i Buskerud Vanførelags Industri i 43 år.

Buskerud Vanførelags Industri holdt det gående fram til 1974. I alle disse årene ble bedriften drevet uten tilskudd fra det offentlige. I 1973 fikk Buskerud

Annonse, Fremtiden, 2. februar 1961.

Vanførelag tilbud fra Arbeidsdirektoratet om å overdra sin industrivirksomhet til en vernet bedrift for yrkesvalghemmede. Overdragelsen skjedde 1. september 1974, og den nye bedriften fikk navnet Modum Industri A/S med 13 aksjonærer. Virksomheten fortsatte i den samme bygningen. Modum Industri A/S hadde fra før av en elektroavdeling på Katfoss fabrikk. I 1998 ble både elektroavdelingen og trevareavdelingen i Dælveien flyttet til Bonna-bygget i Ihlenkleiva, der det i dag er ca. 65 ansatte pluss enkelte som arbeider i egne verksteder rundt i bygda. Bedriften må sies å ha fortsatt virksomheten i Eriksens ånd. Ole Brathovde var en periode styreformann i Modum Industri A/S. Industribygget i Dælveien eies nå av Modum kommune og er ombygd til et boligkompleks.

Internat for de ansatte på verkstedet

De vanføre som arbeidet i Buskerud Vanførelags Industri, bodde fram til 1954 i egne hjem eller på hybler. Dette var ingen helt tilfredsstillende løsning, og Eriksen begynte tidlig å legge planer om et eget internat for de ansatte. Eriksen var som vanlig innstilt på å realisere planene fort, og det begynte løfterikt, men så kom det flere uforutsette problemer.

Sommeren 1945 hadde Arbeiderpartiet et stort stevne på Furumo. Einar Gerhardsen var hovedtaler, og Eriksen ble spurt av Modum Arbeiderparti om Vanførelaget kunne sørge for middag til Gerhardsen og hans følge. Under middagen fremla Eriksen sitt ønske om å bygge et internat. Gerhardsen var tydeligvis ikke bare lydhør, men også engasjert i saken, for han sørget for at noe ble gjort. Fjorten dager etter middagen fikk Eriksen beskjed fra sosialminister Sven Oftedal om at han skulle møte på hans kontor. Eriksen søkte da om et statsbidrag på kr. 70 000,-, og det fikk han. Derimot fikk han ikke byggetillatelse, og dermed ble det heller ingen penger. Tiden gikk. I januar 1951 var sosialminister Aaslaug Aasland på besøk på Modum Bad, og Eriksen reiste opp og

snakket med henne. Han fikk henne med ned til Vanførehjemmet, slik at hun fikk se hva Vanførelaget arbeidet med. Hun tok saken om byggetillatelse opp på nytt, og løsningen ble at det ble gitt byggetillatelse, men at pengene ikke ville bli utbetalt før grunnmuren var reist. Eriksen søkte da om et lån i Modum Sparebank på kr. 30 000.-, det fikk han, og dermed kunne han gå i gang. Og nå ble planene realisert i vanlig Eriksen-tempo.

Høsten 1954 stod internatet ferdig. Det var på 250 kvadratmeter i to etasjer med full kjelleretasje. I første etasje var det kjøkken, spisesal og dagligstue og noen soverom, i andre etasje soverom. Internatet gav plass til 26 arbeidere. Plassen var her så stor at man en periode drev en liten kafé og litt herbergevirksomhet. I kjelleren ble det innredet et folkebad for Geithus, men det ble aldri tatt i bruk, for snart etter fikk man badet på Stalsberg skole. Dørene og vinduene i bygget var laget av de vanføre selv, til dels også møblene. Internatet ble brukt fram til 1991, dels til framleie. I dag eies bygningen av Modum kommune, som har bygd den om til et boligkompleks.

Internatbygningen i Dælveien, Geithus, 1954.

Innvielse av bedrift og internat

Industribygget og internatet for arbeiderne ble begge ferdigstilt i 1954 og ble innviet høsten 1954 ved en stor tilstelning. Thorolf Eriksen ble hyllet for sin innsats, og det ble uttrykkelig nevnt at uten hans utrettelige arbeid hadde det ikke blitt noe av de to byggene. Formannen i Norges Vanførelag, Arne Eide, rettet en hjertelig takk til Buskerud Vanførelag og Thorolf Eriksen for tiltaket, som han karakteriserte som et banebrytende arbeid for de vanføre. Han trodde også at virksomheten i Geithus ville få myndighetene til å vise større forståelse for hva som kunne gjøres for de vanføre landet rundt.

Statsminister Oskar Torp var sommeren 1954 på befaringsreise på Modums Blaafarveværk. Han besøkte samtidig Buskerud Vanførelags pleiehjem på Sevalds, med Thorolf Eriksen som omviser. Derfra

Personale på internatet ved inngangen. Thorolf Eriksens hustru, Emma Eriksen, i midten.

gikk turen til det nye internatet og det nye industribygget i Geithus sentrum.

Pleiehjem på Sevaldsjordet

Med tanke på en betydelig utvidelse av pleiehjemmet kjøpte Vanførelaget som tidligere nevnt eiendommen Sevalds i Geithus i 1949.

Etter ombygging og modernisering av hovedbygningen på Sevalds kunne man flytte inn der 12. desember 1950. Her var det plass til 20 pasienter. Den offisielle innvielse fant sted 7. januar 1951. Begivenheten må ha blitt lagt merke til, for ingen ringere enn statsråd Aaslaug Aasland var til stede. Hun hadde med seg en gave – salmebøker med dedikasjon til Buskerud Vanførehjem.

Gårdsbruket Sevalds sett fra nordvest, ca. 1948.

Ny utvidelse av pleiehjemmet i 1957

Også nå viste det seg at behovet for plasser var stort, og Thorolf Eriksen ventet ikke lenge med å planlegge ytterligere utvidelse. I samarbeid med Hallingdal Vanførelag planla han i 1953 å reise et tilbygg på 394

Pleiehjemmet 1950, sett fra sør. Hovedbygningen på gården Sevalds er ombygd til pleiehjem.

Til venstre ser vi stabburet på gården Sevalds. Det er nå revet. Til høyre pleiehjemmet som stod ferdig i 1950 etter en ombygging av hovedbygningen på Sevalds. I midten finner vi nybygget som stod ferdig i 1957. Bildet er tatt fra nordvest.

Den ombygde hovedbygningen og tilbygget fra 1957 sett fra sørvest. Veien fra Geithus mot Vassbunn i forgrunnen.

Pleiehjemmet 1957, sett fra sørøst.

kvadratmeter i to etasjer. Dette bygget stod ferdig i 1957. Her var det 42 sengeplasser. Gamlegården ble ominnredet til betjeningsbolig.

Utvidelse av pleiehjemmet i 1976 og 1978

I 1975 begynte man på en nok en påbygning. På østsiden av bygningen fra 1957 kom det på et langt enetasjes tilbygg med underetasje. Utbyggingen var ferdig 15. august 1976. Hele anlegget fremsto nå som et meget attraktivt og hensiktsmessig anlegg til stor glede for både pasienter og ansatte. I nordøst kom det i 1978 et flott enetasjes tilbygg med en fin gårdsplass på nordvestsiden. På østsiden ble det også anlagt et fint uteområde med stier som de vanføre kunne kjøre på med rullestoler. I pleiehjemmet kunne det nå bo 36 personer, alle med eget rom, noe som ikke var vanlig på den tiden. Vanførehjemmet hadde nå 35 ansatte.

Når man ser på resultatet, kan det se ut som om Eriksen hele tiden har hatt planer for hvordan pleiehjemmet skulle bli. Pleiehjemmet fremsto etter utbyggingene i 1976 og 1978 som et vakkert og funksjonelt anlegg. Utbyggingene var hele tiden økonomisk forsvarlige og ble lenge gjort uten omkostninger for det offentlige.

Myndighetene overtar

Buskerud Vanførelag var eier og stod for driften av Buskerud Vanførehjem fram til 1962. Driften ble så gradvis overtatt av det offentlige, men Buskerud Vanførelag fortsatte som eier av bygningene.

I 1961 påtok staten seg å betale oppholdet for de vanføre. Fra 1962 ble pleiehjemmet drevet av Buskerud fylke, men institusjonen het fremdeles Buskerud Vanførehjem.

I 1995 overtok Buskerud Fylkeskommune gjennom Sykehuset Buskerud driften og omorganiserte virksomheten. Navnet på institusjonen ble endret fra Buskerud Vanførehjem til Buskerud Rehabiliteringssenter. Senteret hadde 26 faste plasser og 10 korttidsplasser. Antall arbeidsplasser var 39,5, fordelt på ca. 65 personer. Hensikten med omorgani-

Pleiehjemmet 1978, sett fra sørøst.

Tilbygget i nord, 1978, gårdplassen.

seringen var at man i enda større grad enn tidligere skulle gi tilbud om spesialisert rehabilitering for den enkelte pasient. Målet for treningen var at klientene skulle kunne klare seg selv etter en opptreningsperiode. Rehabiliteringssenteret skulle ta imot klienter med hodeskader, nevrologiske lidelser, amputasjoner og hjerneslag. Faste beboere skulle ikke lenger bo på «hjem», men tilbakeføres den respektive kommune.

Rehabiliteringssenteret nedlegges

I slutten av 1990-årene begynte myndighetene, også helsemyndighetene, å stille større krav til lønnsomhet, og økonomene kastet seg over Rehabiliteringssenteret. Driften ble rasjonalisert, og flere ansatte, deriblant Thorolf Eriksens datter Bodil, ble oppsagt. Men effektiviseringsprosessen var ikke fullført med det. Etter enighet mellom Sykehuset Buskerud og Helse Sør ble Rehabiliteringssenteret nedlagt i 1. september 2004. 65 ansatte mistet jobben, og mange pasienter mistet et tilbud som på sitt område var meget anerkjent og verdsatt av dem det gjaldt. Spesielt utsatt ble de tyngste pasientene, som ingen kunne ta seg av, og som endte på sykehjem, uten muligheter til opptrening. Denne nedleggelsen kan ikke sies å ha vært i Eriksens ånd.

Den daglige ledelse av pleiehjemmet og rehabiliteringssenteret har ligget hos bestyrere: Gudrun Skålien, Ruth Smested, Berit Hæhre, fr. Knoblock, Maria Hauge, Henning Bjørnerud, Margot Gjefsen, Per Kvernstad, Kari Mette Larsen og John Roger Kopland.

Ny giv for Vanføre hjemmet

Etter nedleggelsen av Buskerud Rehabiliteringssenter i 2004 ble bygningene på Sevaldsjordet stå-

ende tomme. Sommeren 2005 la imidlertid Modum Industri A/S fram planer om å utvide sin virksomhet og bruke eiendommen til catering, kafé og overnatting. Virksomheten har fått navnet Sevaldstunet, og den skal gi attføringsklienter mulighet til å prøve seg i diverse yrker. Modum Industri A/S overtok som nevnt ovenfor i sin tid Buskerud Vanførelags Industri. Når bedriften nå flytter inn i bygningene på Sevaldsjordet og oppretter attføringsbedriften Sevaldstunet, viser den at den fortsatt handler i Eriksens ånd.

Eierselskapet

Etter nedleggelsen av Rehabiliteringssenteret er det bare bygningene på Sevaldsjordet som rent fysisk gjenstår av de bygningene og de virksomhetene Buskerud Vanførehjem under Thorolf Eriksens ledelse bygde opp. Bygningene tilhører i dag Stiftelsen Buskerud Rehabiliteringssenter, som er en videreføring av Buskerud Vanførelag og Hallingdal Handikaplags enkelte lokallag.

Indirekte er arven etter Buskerud Vanførelag atskillig større. Modum Industri A/S i Bonnafabrikken ved Vassbotn og det nystiftede Sevaldstunet arbeider i Eriksens ånd.

Styreformenn i Buskerud Vanførelag og de etterfølgende selskaper har vært Thorolf Eriksen, Ole Brathovde, P. O. Henriksborg, Knut Thalerud, Ruth Vincent og Espen Sandberg.

Thorolf Eriksen og hans familie

I innledningen nevnte vi at Eriksens kone, Emma, født Bjølgerud, var med på forberedelsene til stiftelsen av Modum Vanførelag. Men hun var mer delaktig enn som så. Gjennom alle årene deltok hun i arbeidet på en eller annen måte, og hun var ansatt fast i flere funksjoner. Det samme gjelder de to døtrene, Bodil, gift Hansen, og Rigmor, gift Niemann. Også Bodils ektemann, Egon Hansen, var ansatt i flere funksjoner. Datteren Bodil Eriksen var også ofte med på Eriksens innsamlingsarbeid. Sammen med sin far underholdt hun på mange tilstelninger rundt omkring i fylket med sang og gitarspill.

I 1971 trakk Eriksen seg tilbake, og i 1972 måtte han over i rullestol. Etter 45 års utrettelig arbeid for vanføresaken og Buskerud Vanførehjem gikk han over i pensjonistenes rekke. Hans arbeid hadde båret rike frukter, og han oppnådde stor anerkjennelse i vide kretser. Når det gjaldt arbeidet for å skape vernede bedrifter, var

*Fra spisesalen på Buskerud Vanførehjem.
Maleri av Thorolf Eriksen på veggen.*

Thorolf og Emma Eriksen.

han en generasjon forut for sin tid. Han var æresmedlem i Buskerud og Norges Handikapforbund, og han fikk allerede i 1949 Kongens fortjenestemedalje i sølv overrakt av Kong Haakon. Det ble også laget en reportasje om Eriksen i NRK-Fjernsynet med tittelen «Det nytter».

Da Eriksen trakk seg tilbake fra aktiv tjeneste for Buskerud Vanførelag i 1971, var han først og fremst opptatt av å rekke en hjertelig takk til alle som hadde stått ham bi og ytet sin hjelp, og som på en eller annen måte hadde bidratt med små og store gaver gjennom årene. Han uttalte at arbeidet ikke hadde vært mulig hvis ikke arbeidet for de vanføres sak var blitt omfattet med en slik velvilje og det var blitt gitt så mange gaver. «Dere har i sannhet vært vanføresaken og meg virkelig gode venner,» sa han i en tale til sine medhjelpere og givere. Det er imidlertid ingen tvil om at Thorolf Eriksen har hatt meget stor betydning for de imponerende resultater Buskerud Vanførelag oppnådde.

I 1974 ble Eriksen selv beboer på pleiehjemmet på Sevaldsjordet. Der bodde han til han døde 11. oktober 1979. Eriksens kone Emma døde i 1971.

Vanførehjemmet – en institusjon i våre hjerter

Buskerud Vanførehjem, i dagligtale Vanførehjemmet, har vært en velkjent og kjær institusjon i Modum. Den er blitt respektert og verdsatt mer enn vanlig er for institusjoner av denne art. Det ble reist kraftige protester da nyheten om nedleggelsen av Vanførehjemmet ble gjort kjent i 2004, og nedleggelsen ble sett på som tragisk. Den respekt som institusjonen nøy, skyldtes ikke minst Thorolf Eriksen og hans uegennyttige innsats gjennom 45 år.

KILDER:

Artikler i Drammens Tidende
Artikler i Bygdeposten
Årsberetninger fra Buskerud Vanførelag
Samtaler med Bodil Eriksen, Ole Brathovde m.fl.

FOTO:

Buskerud Vanførelag
Bodil Eriksen

1. Åmot speidertropp gjennom 50 år 1923–1973

Starten

I 1922 kom kjøpmann P.L. Buxrud med familie flyttende til Åmot fra Brandbu. Tre av sønnene til Buxrud, Lars (14 år), Ole og Gunnar (begge 12 år) hadde vært med i speidertropp på Brandbu. Jevnaldrende gutter på Åmot fikk se at guttene gikk i «speideruniform», og flere spurte om det var mulig å lage en speidertropp på Åmot. En gjeng på 10-12 jevnaldrende gutter begynte å komme sammen til møter, med Lars Buxrud, Jens Madsen og Einar Hølbakken som ledere.

Etter hvert som arbeidet kom inn i fastere former, tok guttene kontakt med Norsk Speiderguttforbund, for de ønsket å bli medlemmer. Da dukket dette problemet opp: For å bli opptatt i forbundet måtte de ha en godkjent leder som var minst 20 år, noe de ikke klarte å skaffe. Lars Buxrud, 14 år, reiste da inn til Oslo og la saken frem for generalsekretæren i Speiderguttforbundet, Erik Rasmussen. Der møtte han stor forståelse, og Rasmussen foreslo at guttene skaffet en voksen person som på papiret kunne stå som leder, men at de to eldste guttene, Jens Madsen og Lars Buxrud kunne lede troppen. Jens Madsens eldre bror, Johannes Madsen, var villig til å skrive under som troppens første leder, og 3. januar 1923 ble 1. Åmot speidertropp stiftet. Johannes Madsen var aldri med på noe møte.

De første årene

Troppsmøtene ble til å begynne med holdt i bryggerhuset på Grønli, eiendommen til Karl Christiansen i Lilleåsgata, der Åmotsenteret nå ligger. Den første speiderturen gikk til Damtjern, opp for Åmot. Samme året ble det holdt basar til inntekt for innkjøp av leirutstyr. Overskuddet ble stort, kr. 200.-. Det holdt til fire nye telt, flagg, Åmot-banner, signalhorn og tromme. Pinsen 1923 hadde troppen deltagere på kretsleir i Mjøndalen. Sommeren 1923 hadde de troppsleir ved Verpsetra på Øståsen. Troppen vokste raskt, og troppsmøtene ble flyttet fra bryggerhuset til lillesalen på Folkets Hus. Patruljemøtene ble holdt hjemme hos guttene. Senere ble Åmot kapell og Buskerud skole brukt som lokaler for troppsmøtene. Juletefestene, som ble arrangert sammen med speiderjentene, ble alltid holdt på Breidablikk i Strandgata.

I 1924 ble Eystein Poulsen troppens leder. Han var

prest og bodde den gangen på Øst-Modum og syklet til speidermøtene på Åmot. Alt i 1924 ble speiderkretsens årsmøte holdt på Åmot. Samme året hadde troppen sin første langtur, til leir ved Tønsberg. I 1925 samarbeidet speiderne på Åmot og Geithus, med Vidar Kaldager som leder. Pinsen 1925 hadde troppen deltagere i kretsleir på Konnerud. I 1926 var Einar Hølbakken blitt 20 år, og gammel nok til å være troppsleder for Åmot-speiderne, noe han var til 1929, med Ole Buxrud som troppsassistent. I 1926 hadde troppen deltagere på kretsleir i Sande, med Eystein Poulsen som leder. I 1927 var det troppsleir på Trelles ved Tønsberg.

I 1929 ble Eystein Paulsen igjen leder for troppen, noe han var til 1934. Han bodde da på prestegården Komperud. Til speidermøtene på Buskerud skole kom han kjørende i karjol, med en yr og skimlete hest. Denne ble spent fra og koste seg med høy og havre så lenge speidermøtene varte. Etter møtene skjønte hesten at den skulle hjem, og den var nesten ikke til å styre. Poulsen fikk nesten ikke satt seg på plass i karjolen før det gikk i full fart nedover veien. Mange av speiderne var hver gang like forundret over at det gikk bra.

I 1929 var det troppsleir i Eggedal, med Eystein Poulsen som leder. I 1930 var det deltagelse i kretsleir

Åmot-speidere fotografert på Folkets Hus i 1928.
Sittende fra venstre: Robert Grønlund, Charles Rosenlund, Tore Gulbrandsen, Ukjent, Ove Aasen. Stående fra venstre: Ole Buxrud, Axel Strand, Ukjent, Ukjent, Ukjent, Kristoffer Hansen, Einar Hølbakken, Jens Madsen.

ved Svelvik. Her var det Eystein Poulsen, Ole Buxrud og Axel Strand som var ledere for Åmot-speiderne. I 1931 var det troppsleir ved Krøderen, med Ole Buxrud som leder.

I 1932 deltok ni Åmot-speidere i Mandal-landsleiren, med Ole Buxrud som Åmot-leder. I 1933 ble troppens 10 første år feiret, blant annet med jubileumsleir i Svelvik. Samme året ble det arrangert sykkeltur til Sverige, med Ole Buxrud som leder. Dette året deltok Åmot-speiderne også i leir ved Sandefjord, med Ole Buxrud som Åmot-leder. I 1934 ble Arvid Palmesen troppsassistent. Åmot-speidere deltok i kretsleir på Ringerike, med Ole Buxrud og Arvid Palmesen som Åmot-ledere. Dette året startet også utgivelsen av troppsavisen «Sagbladet». (Se eget kapittel nedenfor.) Ole Buxrud ble troppsleder, noe han var helt til 1951. Bjarne Wold var troppsassistent fra 1936. I 1936 deltok 21 gutter fra Åmot i landsleiren på Jeløy. De ble ledet av Ole Buxrud, Arvid Palmesen og Ove Aasen.

Fra Åmot-speidernes troppsleir ved Krøderen 1931.

1. rekke, fra venstre: Birger Tandberg, Stein Therkelsen, Einar Kollerud, Einar Buxrud, Nils Lobben, Alf Midtskogen, Stein Sem. 2. rekke: Henry Billand, Magne Gulbrandsen, Kristian Dalby, Reidar Lillemoen, Oddvar Olsen, Gunnar Klemmetsen. 3. rekke: Erik Thingelstad, Olav Holmsen, Jakob Sandrø, Odd Jakobsen, Rolf Johnsen. 4. rekke: Paul Midtskogen, Thorolf Hartz, Erling Eieland, Arvid Palmesen, Egil Thoresen.

Noen av Åmot-speiderne som deltok på Jeløy-landsleiren i 1936. Fra venstre: Rolf Bårud, Leif Aasen, Egil Christoffersen, Narve Skaar Pedersen, Arne Gubberud, William Midtskogen, Arne Berntsen. Erik Ødegård skimtes til høyre.

*Troppsleder Ole Buxrud
på leiren ved Krøderen i 1937.*

I 1937 var det troppsleir ved Krøderen, med Ole Buxrud, Bjarne Wold og Ove Aasen som Åmot-ledere.

I 1938 hadde troppen deltagere i kretsleiren på Filtvedt, med Ole Buxrud og Ove Aasen som Åmot-ledere. I 1939 var det troppsleir ved Verpsetra på Øståsen, med Ole Buxrud og Bjarne Wold som ledere.

Krigen

Etter at krigen startet i 1940, ble det vanskelig å fortsette speiderarbeidet, selv om det fortsatt ble holdt møter. På speidernes julesamling på Åmot kapell i desember 1940 fortalte lederen, Ole Buxrud, at han ikke lenger kunne ta ansvaret for å drive speiderarbeidet. Grunnen var de nye myndighetenes stadige fremstøt mot organisert barne- og ungdomsarbeide. Det ble allikevel vedtatt at juletreffene skulle holdes «i det stille». Etter den samlingen gikk troppen «under jorda». 11. september 1941 ble alt speiderarbeid forbudt av den tyske rikskommisær. Troppens eiendeler og guttenes drakter skulle beslaglegges. Det eneste som ble levert inn var noen gamle teltducker, og disse ble etter beste evne ødelagt før de ble levert. I krigsårene ble de tradisjonelle juletreffene holdt «i det stille», og de ble meget populære.

Etter krigen

Troppen kom godt gjennom de tunge krigsårene. På

frigjøringsdagen, 8. mai 1945, var det flere som hørte speidersjef Hans Møller Gasmans tale i radio, der han blant annet erklærte at «fra i dag er speiderarbeidet i Norge gjenopptatt». På Åmot ble speiderdrakter, flagg, banner og trommer umiddelbart funnet frem fra sine gjemmedsteder. Og på ettermiddagen dagen etter, den 9. mai, møttes jente- og guttespeiderne ved Enger skole. De arrangerte da en spontan «freds-jubelmarsj» gjennom Åmots gater, med flagg, banner og trommer. Dagen etter deltok speiderne i felt-gudstjenesten ved Hjemmestyrkens hovedkvarter på Buskerud Landbruksskole. Deltagelsen startet med at speiderne og Åmot Hornmusikk marsjerte fra Åmot Idrettsplass og over til Buskerud, der «Gutta fra skauen» hadde tatt oppstilling på gressplenen.

En uke senere var speiderne synlige og betydelige i tidenes mest jublende 17. mai-feiring. 7. juni reiste mange av jente- og guttespeiderne til Oslo for å delta i hyldesten ved Kong Haakons hjemkomst til Norge. Utover sommeren og høsten gikk det slag i slag med jubel og glede over at speiderarbeidet kunne tas opp igjen i gamle former. Den «nye» oppstarten på Åmot skjedde 19. august 1945. Da arrangerte Åmots jente- og guttespeidere en «Speidernes Dag» på Åmot Idrettsplass. Den startet med andakt. Deretter var det et stort speiderløp. Da deltagerne kom inn fra løypa, ble de servert varm lapskaus. Etter en lengre pause var det defilering, fotballkamp og forskjellig underholdning. Dagen ble avsluttet med et vellykket leirbål. Mange av stedets folk møtte frem for å se bålet. 23. og 24. september hadde troppen deltagere i speiderkretsens «Fredsløpet» i Holleia.

I pinsen 1946 var det avdelingsleir ved Hogget, Åmot, med Ole Buxrud, Bjarne Wold og Tore Wold som Åmot-ledere. Om sommeren var det kretsleir i Veggli, med Tore Wold som Åmot-leder. Året etter var det troppsleir ved Fjordvåg, Øst-Modum, med Tore Wold og Ove Wold som ledere. I 1948 stilte troppen med ti deltagere på landsleiren i Mandal. De ble ledet av Tore Wold. I forbindelse med kretsleiren på Hurum i 1950, der Tore Wold var Åmot-leder, ble Odd Engebretsen troppsassistent. I 1951 ble troppen reorganisert, og Odd Engebretsen ble troppsleder, noe han var frem til 1956. Tore Wold, Ove Wold og Knut Kollerud var troppsassistenter.

I 1952 hadde troppen 29 medlemmer. 17 av dem deltok på landsleiren i Verdal, med Tore Wold og Knut Kollerud som Åmot-ledere.

30-årsjubileum 1953

I 1953 var troppen 30 år. 3. januar var det jubileumsfest på Folkets Hus. Selv om det var 25 kuldegrader, kom det ca. 300 mennesker. Avdelingsleder Eystein Poulsen holdt dagens tale. Frk. Sigrid Semmen hadde skrevet jubileumsprolog, som Per Ole Buxrud fremførte. Kretsleder Ulf. H. Stubbraaten holdt tale og tildelte Eystein Poulsen Den Hvite Hederslilje, Norsk

Deltagerne på kretsleiren, Hurum, i 1950.

Sittende, fra venstre: Bjørn Gulbrandsen, Leif Skistad, Tore Wold, Leif Kristiansen, Harry Syvørtsen. Stående, fra venstre: Ove Stabæk, Oddvar Gundersen Sand, Knut Kollerud, Bjørn B. Werp, Knut Kollerud, Sven Fjellvik.

En del av deltagerne på Verdal-landsleiren i 1952.

Første rekke, fra venstre: Bjørn Pettersen, Arold Haslene, Ivar Buxrud (Trondheim), Finn Ivar Sandum, Ole Jan Hansen. Andre rekke, fra venstre: Knut Ekornrud, Jan Lyder Kristiansen, Per Ole Buxrud, Ove Stabæk, Knut Kollerud. Tredje rekke, fra venstre: Trond Sætre, Leif Skistad, Tore Wold, Lars Buxrud (Trondheim), Svein Erik Thormodsrud, Arne Ormåsen.

Speiderguttforbunds høye utmerkelse. Forskjellige gratulasjoner og lykkeønskninger ble lest opp. Landsleirfilmen fra Verdal ble vist. Det store og varierte underholdningsprogrammet ble besørget av speiderguttene, Åmot trekkspillklubb, Åmot Mannskor og flere. Troppsassistent Ove Wold ledet kvelden. I tiden 1.-10. januar var det stor jubileumsutstilling i et butikkvindu i Strandgata. Senere på året var 19 speidere med på jubileumsleiren ved Skinnesmoen, Krøderen.

Glimt fra årene 1955-1973

I 1955 hadde troppen 25 medlemmer. I 1956 var det 40 medlemmer. Ti av disse deltok på landsleiren ved Voss, med Tore Wold som leder. Fem gutter deltok på påskeleiren i Eggedal.

Samme året overtok Tore Wold som troppsleder, med Arne Ormåsen og Per Ole Buxrud som troppsassistenten. Kjell B. Erichsen og Einar M. Rognerud ble med som hjelpeledere. Troppen deltok i den stor Speideraksjonen og avholdt «Ungarn-aften» på Folkets Hus. I 1957 var det 30 medlemmer. Spisesalen på Embretsfoss ble tatt i bruk til troppsmøter. Carl Frederik Schrøder ble troppshjelper. I 1958 ble Kjell B. Erichsen avdelingsleder, og medlem av kretsstyret. Ole Jørgensen ble troppshjelper. Samme året var troppen hovedansvarlige for kretsleiren på Hogget

ved Skuterudgruvene. Tore Wold var leirsjef, med Per Ole Buxrud som intendant. Tidligere speiderleder Eystein Poulsen holdt søndagens gudstjeneste. I 1959 var det 40 medlemmer. Troppsmøtene ble flyttet fra Embretsfoss til gymsalen på Enger skole. Troppen hadde deltagere på påskeleiren i Eggedal.

I 1960 hadde troppen 44 medlemmer. 12 av disse deltok på landsleiren ved Brunlanes. Her var det Tore Wold, Ove Wold, Per Ole Buxrud og Knut Bjerknes som var ledere for Åmot-speiderne. Per Ole Buxrud overtok dette året som troppsleder, noe han var frem til 1970. Ove Wold ble gruppeleder. Roverlaget ble startet, med Tore Wold som leder. Til Åmot Apotek kom det dette året en ung nyutdannet provisor, Niels Jørgen Jalling fra Danmark. Ved en «tilfeldighet» fikk Per Ole Buxrud greie på at han hadde deltatt i landsleiren på Voss i 1956, og tidligere vært speiderleder i Danmark. Der og da startet et mangeårig samarbeid med danske speidere, samtidig som Niels Jørgen ble en aktiv troppshjelper i de tre årene han bodde på Åmot. I 1960 ble Åmot-speiderne formelt en speidergruppe, bestående av speidertropp og roverlag. Av praktiske grunner vil jeg i fortsettelsen av dette historiske overblikket bruke ordet speidertropp om speiderarbeidet på Åmot.

I 1961 var det fortsatt 44 medlemmer. Troppen var aktiv i Vardebrenningen, en av Speiderguttforbundets markeringer av sitt 50 års jubileum. Tore

Eystein Poulsen holder gudstjeneste på kretsleiren på Hogget i 1958. Han var da 78 år gammel.

Åmot-ledere på avdelingsspeiderleiren på Spjørøy, Hvaler, 1963. Fra venstre: Ove Wold, Per Ole Buxrud, Tore Wold.

Wold overtok som avdelingsleder, og ble medlem av kretsstyret. Roverlaget hadde påskeleir i Eggedal. Senere på året var de på fottur i Jotunheimen, og besteg Galdhøpiggen.

I 1962 var medlemstallet nede i 37. Troppen hadde deltagere på kretsleiren i Rollag, med Harald Bache som Åmot-leder. Roverlaget deltok på Speiderguttforbundets påskeleir. Troppen var vertskap for vennskapstroppen Kongsvang fra Århus som kom på besøk. De lå i leir ved Døvikfossen.

I 1963 var medlemstallet økt til 53. Troppens 40 års-jubileum ble behørig markert. Troppen startet ulveflokk, med Øivind Gundersen som leder og Jorunn, Bjerknes og Toril Eriksen som assistenter. Roverlaget hadde påskeleir i Eggedal. 19 gutter deltok på avdelingsleiren på Spjørøy, Hvaler, med Per Ole Buxrud, Tore Wold, Ove Wold og Øivind Gundersen som Åmot-ledere.

Direkte fra den leiren på Spjørøy reiste 12 gutter på Jamborette-leir ved Århus i Danmark, med Per Ole Buxrud og Harald Bache som ledere. Dette året ble speiderhytta på Ebbesåsen tatt i bruk. (Se eget kapittel om hytta nedenfor.)

I 1964 hadde troppen 58 medlemmer. 21 av disse deltok på landsleiren i Bodø, med Tore Wold, Per Ole Buxrud, Harald Bache og Ove Wold som Åmot-ledere. Øivind Gundersen ble kretsleder, med Tore Wold som visekretsleder. Harald Bache ble troppsassistent.

I 1965 var det 52 medlemmer. Troppen var vertskap for 2. Århus trop, som lå i leir ved Haugfossen. Troppen hadde 23 deltagere med i Hønefoss-

avdelingens jubileumsleir på Krokskogen, med Per Ole Buxrud, Harald Bache og Tore Wold som Åmot-ledere. Roverlaget feiret fem-årsjubileum. På grunn av at det var fremkommet ønsker fra gamle speidere om å møtes på ny, inviterte troppen til en samling på Kongsfoss pensjonat 21. september. Mange møtte frem. Resultatet ble oppstart av Veteranspeiderne. De hadde sitt første ordinære møte 7. juni året etter. (Se eget kapittel om veteranspeiderne nedenfor.)

I 1966 var det 45 medlemmer. Gruvetevlinga, på og ved Gruvetråkka på Skuterudåsen, ble arrangert for første gang i ny drakt. Tidligere hadde KFUK-speiderne i Modum vært arrangør. Nå hadde Modum-speiderne et felles opplegg, som startet med gudstjeneste og fortsatte med patroljeløp, leirbål eller annet. Hvert år hadde arrangementet et tema som gikk igjen gjennom hele dagen. Dette var et arrangement for hele «speiderfamilien». Troppen hadde 16 deltagere på kretsleiren i Vassfaret, med Per Ole Buxrud og Harald Bache som Åmot-ledere. Troppen var vertskap for 1. Malling trop fra Danmark, som lå i leir ved Haugfossen. Vardestafetten ble arrangert for første gang, med 23 deltagere fra troppen. Runar Warhuus ble 1. grads speider, og tildelt Innsats-skjoldet. Mange deltok i Speiderguttforbundets «Fri-luftskonk», blant annet med overnatting i igloer i Eggedal og i barhytter ved Overtjern.

I 1967 var det 55 medlemmer. Runar Warhuus ble troppsassistent. Beverpatruljen, med Kjetil Ruud som leder, vant både årets Gruvetevling og Kretsbannerkonkurransen. 15 av speiderne deltok i Kongsvang trops Villmarksleir ved Holsterbro, Danmark, med

Fra Kongsfoss Pensjonat 21. september 1965:

Forberedende møte for oppstart av Veteranspeiderne på Åmot. Bildet viser Åmots speiderledere i 1965, i uniformer, og tidligere Åmot-speiderledere. Sittende, fra venstre: Øivind Gundersen, Lars Buxrud, Einar Hølbakken, Eystein Poulsen, Ole Buxrud, Arvid Palmesen, Ove Wold. Stående, fra venstre: Tore Wold, Per Ole Buxrud.

Per Ole Buxrud og Harald Bache som Åmot-ledere.

I 1968 var medlemstallet 56. Troppen deltok i landsleiren ved Lillehammer, med Tore Wold, Per Ole Buxrud og Ove Wold som Åmot-ledere. Kongsvang trop fra Danmark deltok som troppens gjester. På Åmot var troppen vertskap for Mac. Donell's trop fra Viby, Danmark, som lå i leir ved Døvikfossen.

I 1969 hadde troppen 48 medlemmer. 17 deltok i årets Vardestafett. På St. Georgsdagen ble Tore Wold tildelt utmerkelsen Den Hvite Hederslilje. 12 gutter deltok, sammen med Kongsvang trop, på den danske landsleiren Ny-Hedeby, også med besøk i Tyskland. Per Ole Buxrud og Tore Wold var ledere på turen. Egil Dahl ble troppsassistent.

I 1970 ble troppen, sammen med fem andre i Sør-Norge, med i Speiderguttforbundets prøvedrift med fire-delt speiding. Egil Dahl ble leder for Vandrerne, Tore Wold og Tore Nilsen ble ledere for Pioner-troppen, og Per Ole Buxrud for Roverlaget. Troppen hadde 15 deltagere i kretsleiren på Spjærøy, med Per Ole Buxrud og Tore Wold som Åmot-ledere. Samme året var troppen igjen vertskap for speidertroppen Mac Donell's fra Viby, Danmark, som lå i leir ved Haugfossen.

I 1971: 65 medlemmer. 21 Åmot-speidere deltok

i avdelingsleiren på Spjærøy, med Runar Warhuus, Jan Roger Hellerud, Kjetil Ruud og Terje Wold som Åmot-ledere. Tore Wold var leirsjef, Ove Wold viseleirsjef, Per Ole Buxrud intendant og Tore Nilsen redaktør av den nye troppsavisen, «Forum Troppus». Samme året ble Tore Nilsen tildelt Innsatsskjoldet, blant annet for sitt arbeide med avisen. Terje Wold ble troppsassistent. Ove Wold ble leder for Ulveflokken, med Kjetil Ruud som assistent. Dette året flyttet Øysten Emanuelsen til Åmot. Han ble en god hjelper for troppen i mange år.

I 1972: 60 medlemmer, fordelt på disse grenene: Ulvunger, med Ove Wold, Kjetil Ruud og Øysten Emanuelsen som ledere. Stifinnerspeiderne, med Tore Wold og Tore Nilsen som ledere. Vandrerspeiderne, med Jon Buxrud og Terje Wold som ledere. Roverspeiderne, med Per Ole Buxrud som leder. Troppen hadde 22 deltagere i Vardestafetten. 24 speidere deltok i landsleiren på Røros, med Tore Wold, Tore Nilsen, Per Ole Buxrud og Terje Wold som Åmot-ledere. Øivind Gundersen var med som lege på leiren, og Tore Nilsen var med i redaksjonen for leiravisen «Blåsebelgen». Fem roverspeidere deltok i Landsroverstevnet.

50-årsjubileum i 1973

Troppsledere 1923 – 1973

Jens Madsen
Lars Buxrud
Vidar Kaldager
Einar Hølbakken
Eystein Poulsen
Ole Buxrud
Odd Engebretsen
Tore Wold
Per Ole Buxrud
Ove Wold

1973 startet med stor markering av at det var 50 år siden 1. Åmot speidertropp ble startet. Fra 3. januar var en jubileumsavis i salg. I et av utstillingsvindue hos Kolberg & Nystrøm var det en stor jubileumsutstilling som på forskjellige måter viste troppens historie. Om kvelden 3. januar, stiftelsesdagen, var det «jubelbål» fra fire varder rundt Åmot. Lørdag 6. januar var det, på Søndre Modum Ungdomsskole, en meget vellykket festsamling for ledere og

veteranspeidere med ektefeller. Ole Buxrud samlet 10 av troppens første speidere oppe på scenen: Axel Strand, Ole Gulbrandsen, Charles Rosenlund, Anders Engebretsen, Jens Madsen, Lars Buxrud, Gunnar Buxrud, Olaf Olsen, Ove Aasen, Kristoffer Hansen og han selv. Alle ble intervjuet og fortalte villig om hvordan troppen ble startet, og om leirer, turer og annet. Speiderjentene i Modum, ved Karen Bakken, og Åmots veteranspeidere, ved Ole Buxrud, overrakte gaver til troppen. Søndag 7. januar startet med at mer enn 100 personer gikk i fakkeltog fra Enger skole til festgudstjeneste i en fullsatt Nykirke, der Gunnar Nordset forrettet. Speidersjefen, Knut Enger, holdt dagens tale. Han tildelte også Ove Wold og Per Ole Buxrud utmerkelsen Den Hvite Hederslilje. Speidersjefen deltok også på kveldens ledertreff. Tirsdag 9. januar var det jubelfest for dagens speidere med foreldre og andre spesielt interesserte. Fredag 12. januar ble feiringen avsluttet med et meget vellykket speidersshow i Folkets Hus, med 250 til stede. Per Ole Buxrud ønsket velkommen, og leste jubileumsprologen skrevet av Viktor Eriksen. Deretter fremførte alle dagens speiderledere jubileumssangen, skrevet av Randi Gundersen, kona til Øivind Gundersen, Åmots ulveflokkleder. Tore Wold var ansvarlig for et historisk tilbakeblikk, ledsaget av lysbilder. Ove Wold og Kjetil Ruud hadde en «oppvisning» med sine små ulvunger. Tore Wold og Tore Nilsen ledet stifinnerspeidernes innslag, før vandrerspeiderne hadde sitt innslag. Roverspeiderne fremførte et jubileumsspill. Etter pausen var det opp-treden ved 20 års-jubilanten Åmot trekkspillklubb, som ble stiftet i forbindelse med speidertroppens 30 års-jubileum. Så var det tryllekunstneropp-treden, «Oluf-historier» med Øysten Emanuelsen og innslag fra Åmot-revyen. Kvelden ble avsluttet med at stifinnerspeiderne leste speiderloven og tente levende lys.

I årene etter 1973 har speiderarbeidet på Åmot fortsatt, under forskjellige ledere. Nå, i året 2005, er aktiviteten meget stor og god, med 60 medlemmer.

Randi Gundersen:

Jubileumssang

Mel.: Norge i rødt, hvitt og blått.

*Idag vår tropp er femti år
og alle mann som har møtt fram
er stivpynta og stram'.
Nei, ingen her vil gjøre skam
men sammen du gå hand i hand
og ære troppens navn.
Gjøre vårt beste, så festen skal bli
riktig et minne, og derfor synger vi:
Gratulerer med da'n 1. Åmot,
vi er stolte vi deg hører til,
og vårt ønske for deg denne dagen:
Må din framtid bli lys, lett og fin.*

*Vår tropp ble til i tjuetre,
Johannes Madsen leder ble -
og Poulsen etter det.
Kaldager ledet så en stund
og etter ham Hølbakken kom,
men Poulsen gikk igjen.
Så ble det Ole Buxrud som fikk
vervet som leder, og lenge du han gikk.
Så kom Odd Engebretsen i femti,
Tore Wold fulgte så etter ham.
Neste ti gikk Per Ole i bresjen.
Dernest Ove som gruppeleder ble.*

*Når vi på troppens liv skal se,
så skjønner vi den gnisten har,
og alltid den står klar
til innsats for sitt land, sin Gud
og samme hva enn krav det er
den innsatsviljen har.
Ønsker å vise i hverdag og fest
at vi kan løfte, og holder loven rett.
Og til heder og ære har gutta
båret troppen sitt navn vidt og bredt
som bevis du for det har vi mange
se den hvite hederslilja Tore fikk.*

*At troppen aktiv er vi vet
og holdes det et kurs et sted
er alltid noen med.
Til leirer dras i sus og dus
ja, kom igjen og prøv og nev'n
et sted vi ei var med.
Gutta de ordner seg selv, det er klart
lager sin mat - alt i orden og parat.
Øves opp til å hjelpe sin neste,
øves opp til å bruke øyet - se -
også lære å lytte, og gjøre
no' til glede, ja smile og le.*

*I sekstitre vår Ulveflokk
ble startet opp da Gundersen
til Åmot flyttet opp.
Det ble et tilskudd til vår tropp
og mange kjekke karer ga,
som ledere nå idag.
Med der i styret i kretsen er fler
aviser blir trykket, og også mye mer.
Se på Roverne da, selve «Klanen»
de er med i et hele som gir
deg et bilde av 50års troppen
den er enda ungdom'lig og fin.*

Speiderhytta på Ebbesåsen

Elgpatruljen, som i 1940 besto av patruljefører Tore Wold (15 år), patruljeassistent Åge Andersen (16), Einar Wang (15), Ole Høibakk (15), Torbjørn Høibakk (12), Birger Fjeldvik (12), Ove Wold (10) og Øystein Wold (10), hadde lenge arbeidet med hytteplaner. På grunn av at krigen startet, og det ble forbudt å drive organisert speiderarbeid, kalte patruljen seg da Gutteklubben Viking. Troppsassistent Bjarne Wold deltok når det var behov for voksen hjelp. Guttene hadde fått overta en nedlagt torvstrøhytte av Albert Refshal. Den hytta måtte guttene selge på grunn av det var en annen som eide grunnen der hytta sto. For de pengene de fikk for hytta, kjøpte de en del bunntømmer. Ved egen hjelp fikk de skåret dette på Wassend-saga. På grunn av at det ble behov for mer penger for å gjennomføre planene videre, ble det høsten 1942 satt i gang en basar som innbragte over 1 000 kroner. For disse pengene ble det fra Modum kommune kjøpt et gammelt tømmerhus beliggende ved Kongssagene.

Sommeren 1944 ble huset revet. Noe av materialene ble solgt. Det som skulle brukes til hytta ble kjørt opp til Høibakk-guttene, og lagret der. Det ble ordnet med hyttetomt i Skibrekåsen, tilhørende Gudbrand Sveaas. Om vinteren ble materialene til uthuset kjørt opp med hest. Da ble guttene klar over at det ville bli ganske umulig å få kjørt det tunge tømmeret opp, og arbeidet ble innstilt. Av de materialene som var kjørt opp, ble det satt opp en liten sommerhytte, men den ble lite benyttet. Sommeren 1947 ble de ansvarlige oppmerksomme på en egnet hyttetomt på Ebbesåsen. Eieren, Knut Stedje, var umiddelbart velvillig, og grunnarbeidet ble igangsatt, på dugnad.

Høsten 1948 ble grunnmuren støpt. Den påfølgende vinter ble alt tømmeret kjørt opp, og hytta ble reist sommeren 1949. Nå var det ikke mer penger, og arbeidet stoppet opp. Tore og Ove Wold bestemte seg for å sette hytta i stand for egen regning. Men

Ove Wold ble utkalt til militærtjeneste, og svært lite ble gjort. Senere ble hytta satt i stand, og i 1963 ble den tatt i bruk. Senere har hytta blitt utvidet og forbedret. Det meste av materialene til dette kom fra Gravkapellet på Åmot kirkegård; speiderne fikk den av Modum kommune til nedrivning. Representanter for veteranspeiderne har i alle år gjort en stor innsats for å forbedre og vedlikeholde hytta. Nå, i 2005, er hytta i meget god stand og blir brukt av dagens speidere.

Veteranspeiderne

Fra tid til annen kom det ønsker fra gamle speidere om å møtes på ny. Troppen inviterte i den forbindelse til en samling på Kongsfoss Pensjonat 21. september 1965. Gledelig mange møtte frem. Lars Buxrud orienterte om St. Georges-gildene, det organiserte arbeidet for tidligere speidere. For å utrede mulighetene for et St. Georges-gilde på Åmot ble det valgt en komite bestående av Arne Arnestad, Arvid Palmesen og Egil Thoresen. Noe Speidergilde ble ikke startet. Men et friere opplegg ble anbefalt. Det første møtet i Åmot Veteranspeidere ble holdt på Speiderhytta 7. juni 1966. I alle årene etter har dette arbeidet fortsatt, med flere møter, juletreffest og veteransmesterskap hvert år. Dette arbeidet har vært til glede og støtte for de som til en hver tid har hatt ansvar for troppsarbeidet, og for alle de som gjennom årene har deltatt.

«Sagbladet»

var troppsavis for 1. Åmot tropp. Den ble utgitt i perioden 1933-1940. Det var Rolf Johnsen som syntes alle speidertropper burde ha en avis. Da ingen andre var villige til å påta seg ansvaret for dette, gjorde han det selv. Det andre nummeret inneholdt blant annet mange småfortellinger, og et referat fra speiderhopprenn i Holobakken. Fra nummer fire var Arne Berntsen ansvarlig. I 1936 overtok Ove Åsen, og han var en aktiv skribent. Nummer 3, 1936, var spesielt viet troppens deltagelse i jubileumslandsleiren på Jeløy utenfor Moss. Fra 1937 var Leif Åsen ansvarlig. Deretter kom Sverre Therkelsen. Han skrev levende om kretsleiren på Filtvet i 1938, og om kretsbannerkonkurransen samme året. Siste ansvarlige var Ove Åsen. Krigen satte en stopper for videre utgivelse av «Sagbladet».

KILDER:

Tore Nilsen, Tore Wold, Terje Wold: Jubileumsavis, 1973

En dystert St. Hansaften 1945

Fint, varmt vær, vindstille, bål langs strendene og folk i båt ute på fjorden. Dette var den første frie St. Hansaften på fem år. Alle var glade, dette skulle feires. Vi hadde med oss smørbrød, kaker og kaffe på stranda - dette var før grilling var kjent. Alle satt på stokker rundt bålet. På Furestranda hjemme hos oss var det mor, far, meg, Laila og Johan Kristoffersen og et vennepar av sistnevnte. Alt tegnet til å bli en riktig hyggelig kveld på stranda.

Så skjer det – en båt velter ute på fjorden i retning Jarentangen. Først høres skrik om hjelp, så blir alt stille. Far og Johan Kristoffersen hiver seg i båten, men i forfjamselsen ror de på en grunne og blir sittende fast noen minutter før de kommer videre. Raskere ute er båten fra naboens strand med Margit og Andreas Bottolfs ombord. Båten som velta var ei lita eike med 3 personer ombord, Richard Orsten, Gyda Eikeland og Bertine Edgren, begge jentene jobbet på meieriet i Vikersund.

Vi som satt igjen på land følger dramaet ute på fjorden – det sitter iallfall én person på båthvelvet – det viste seg å være frøken Eikeland. Margit og Andreas, som kom først fram, fikk tak i frk. Edgren og dratt henne opp av vannet. Jeg husker hun kom til lands hengende over båtripa, med hodet ned i båten

Meieridamene Bertine Edgren og Gyda Eikeland som overlevde ulykken.

og beina på yttersida – hun hadde bl.a. mista skoene. Hun var livløs, men ble gjenopplivet og ble tatt med hjem til oss for å få varmet henne – vannet hadde jo ikke badetemperatur enda. Jeg husker hun satt ved vinduet i kjøkkenet og så utover fjorden og gråt så sårt. Dette var en sterk opplevelse for en 9-åring, så dette er en St. Hanskveld jeg aldri glemmer.

Orsten var det ingen som så noe til, det ble sokna med dregg og dykket etter han hele natten og neste dag uten resultat. Maten vi skulle kose oss med på stranda gikk vi ifra, men den ble spist av de som var med og leita ute på fjorden.

Gamle Modum

«Gamle Modum» kommer i år ut med sin 20. årgang. Det var i 1985 styret for Modum historielag vedtok at det skulle gis ut et årsskrift. Modum kommune bevilget kr 30.000 over kulturbudsjettet. Siden har salget av et nummer finansiert utgivelsen av neste års nummer.

I 1987 ble det oppnevnt en redaksjonskomité. Mange har vært med i redaksjonen, og enda flere har levert bidrag. En person er verd å nevne spesielt i denne sammenheng: Thure Lund har vært med i redaksjonen like fra det første nummer. I alt har han levert om lag 150 bidrag, med stort og smått.

Årsskriftets navn kommer fra Einar Lerens «moingvise». Den slutter slik: «... gamle Modum består». I sangen gjelder det bygda. Men nå har denne linja fått dobbel betydning. Også årsskriftet «Gamle Modum» består.

Jon Mamen